

Põllumajanduse ja kalanduse tulemusvaldkonna 2024. aasta aruanne

Sisukord

1. Tulemusvaldkonna üldinfo	4
2. Tulemusvaldkonna mõõdikud	5
3. Tulemusvaldkonna kulude lõpliku eelarve jaotus programmide lõikes	6
4. Aruandeaasta tulemusvaldkonna eelarve täitmine	6
5. Tulemusvaldkonna olukorra analüüs	7
6. Hindamised ja tõhustamiskavad	9
7. Põllumajandus, toit ja maaelu programm	9
7.1 Programmi mõõdikud	10
7.2 Programmi olukorra analüüs	14
7.2.1 Põllumajandus ja toiduainetööstus	14
7.2.2 Toiduohutus	17
7.2.3 Maaelu	19
7.3 Programmi tegevuste täitmise analüüs	20
7.3.1 Programmi tegevus – Põllumajanduskeskkonna hea seisundi tagamine	20
7.3.2 Programmi tegevus – Taimetervise, loomade tervise ja heaolu tagamine	24
7.3.3 Programmi tegevus – Toiduohutus	31
7.3.4 Programmi tegevus – Maakasutus	37
7.3.5 Programmi tegevus – Maaparandus	37
7.3.6 Programmi tegevus – Sordiaretus ja taimne paljundusmaterjal	38
7.3.7 Programmi tegevus – Põllumajandusloomade aretus	39
7.3.8 Programmi tegevus – Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime	40
7.3.9 Programmi tegevus – Põlvkondade vahetus	42
7.3.10 Programmi tegevus – Ühistegevus ja koostöö	42
7.3.11 Programmi tegevus – Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal	43
7.3.12 Programmi tegevus – Ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand	44
7.3.13 Programmi tegevus – Mahepõllumajandus	45
7.3.14 Programmi tegevus – Maa- ja rannapiirkonna arendamine	46
7.4 Aruandeaasta programmi tegevuse eelarve täitmine	48
8. Kalanduse programm	54
8.1 Programmi mõõdikud	54
8.2 Programmi olukorra analüüs	56
8.3 Programmi tegevuste täitmise analüüs	57
8.3.1 Programmi tegevus – Kutseline kalapüük	58

8.3.2 Programmi tegevused – Vee-elusressursside töötlemine ja vesiviljelus	58
8.3.3 Programmi tegevused – Kalavarude haldamine ja kaitse ning kalavarude kaitse ja -püügi haldamise korraldamine (KLIM)	59
8.4 Aruandeaasta programmi tegevuse eelarve täitmine	61
LISA 1 Tulemusvaldkonna sisend riigi 2024. aasta majandusaasta koondaruandesse	63

1. Tulemusvaldkonna üldinfo

Tulemusvaldkonna eesmärk: Eesti toit on tarbijate poolt eelistatud, elukeskkond on hoitud, toidusektori ettevõtted on edukad ning maa- ja rannakogukondade elujõud kasvab.

Tulemusvaldkonnaga on enim seotud strateegia „Eesti 2035“ neli sihti:

Eestis elavad arukad, terved ja tervist hoidvad inimesed.

Eesti majandus on tugev uuendusmeelne ja vastutustundlik.

Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond.

Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik.

Tulemusvaldkond	Tulemusvaldkonna strategiadokumendid (valdkonna arengukavad, poliitika põhialused jms)	Programm
Põllumajandus ja kalandus	Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030	Programm „Põllumajandus, toit ja maaelu 2024–2027“
		Programm „Kalandus 2024–2027“

„Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030“¹ (PõKa 2030) seob tervikuks põllumajanduse, kalanduse, vesiviljeluse, toiduainetööstuse ning maa- ja rannapiirkondade arengusuunad. Arengukava eesmärk on kaasa aidata nende valdkondade konkurentsivõime suurenemisele, toidujulgeolekule, maa- ja rannapiirkondade kestlikule arengule, heale taime- ja loomatervisele, muldade seisundi paranemisele, toiduohutusele ning puhta keskkonna ja liigilise mitmekesisuse säilimisele. Sellega loob PõKa 2030 neis valdkondades lisandväärtuse suurendamise eeldused, võttes arvesse biomajanduse, säästva arengu ja keskkonnavalaseid eesmärke, ning loob võimalusi valdkondadevaheliseks koostööks.

Esimese alaeesmärgi „**Tark ja kestlik põllumajandus, toidutootmine ja maaelu ning ohutu toit ja hoitud keskkond**“ saavutamiseks on seotud seitse lõimuvat tegevussuunda. Teine alaeesmärk „**Kestlik kalandus, mis tagab kalandusvaldkonna konkurentsivõime ja kalavarude jätkusuutliku majandamise**“ hõlmab ühte tegevussuunda. Arengukava eesmärgid ja tegevussuunad arvestavad nii kestliku arengu kui ka kliimamuutuste leevendamise ja kliimamuutustega kohanemise vajadustega. Horisontaalsed arendusteemad hõlmavad biomajandust, ekspordi ning keskkonda ja maapiirkondade terviklikku arengut. Arengukava alaeesmärkide saavutamiseks on koostatud programmid: „**Põllumajandus, toit ja maaelu 2024–2027**“ ning „**Kalandus 2024–2027**“.

Programmide kaudu panustab põllumajanduse ja kalanduse tulemusvaldkond ka mitmesse Eesti 2035 arengustrateegia sihti, näiteks „Eesti majandus on tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik“, „Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond“ ning „Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik“.

2024. a lõppesid maa- ja ruumiloomepoliitika korrastamise ettevalmistamistööd. Üks osa sellest protsessist oli Maa- ja Ruumiameti loomine, et koondada kõik maapoliitika rakendusülesanded kokku ühe juhtimise alla, et oleks üks keskne rakendusüksus, mis käsitleks ruumi ja maa küsimusi kui tervikut. Ka

¹ [Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 | Regionaal- ja Põllumajandusministeerium \(agri.ee\)](#)

maaparanduspoliitika rakendamise ülesandeid hakkab 2025. aasta 1. jaanuarist täitma Maa- ja Ruumiamet senise Põllumajandus-ja Toiduameti asemel.

2. Tulemusvaldkonna mõõdikud

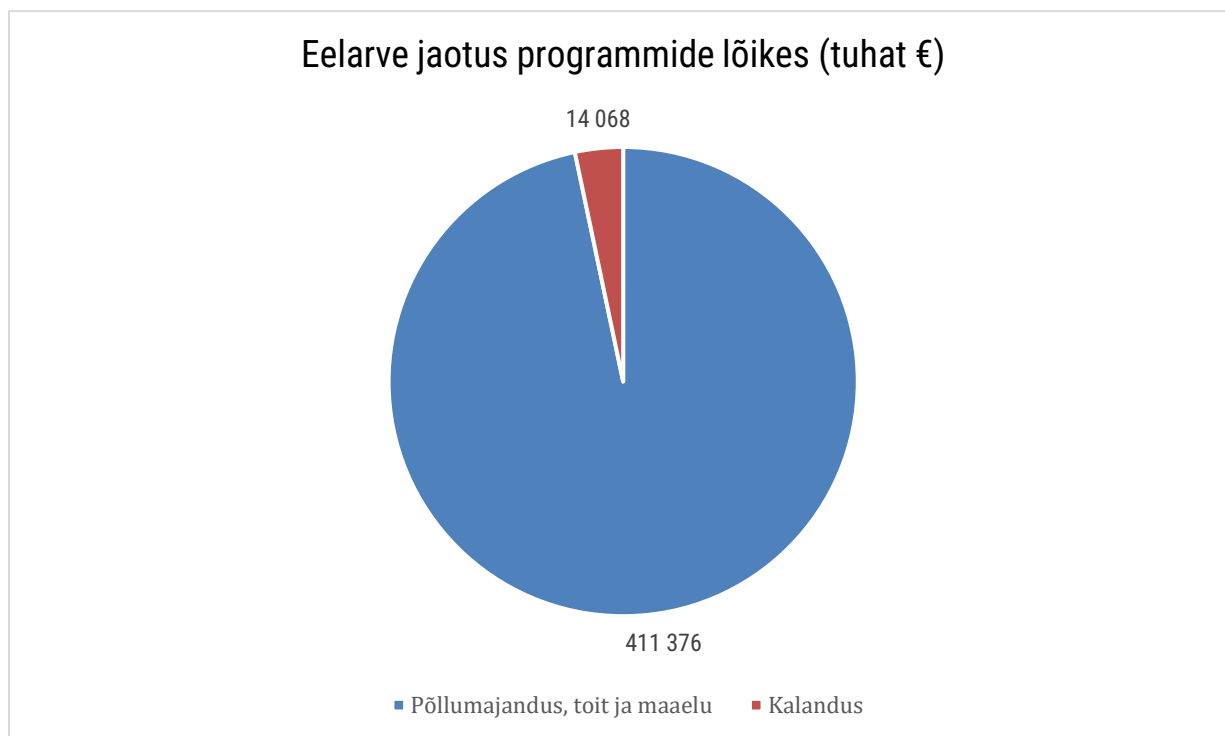
Tabel 1. Tulemusvaldkonna mõõdikud²

Tulemusvaldkonna mõõdikud	Tegelik			Sihttase		
	2022	2023	2024	2024	2025	2030
Põllumajanduse, metsamajanduse, kalapüügi ja toiduainete tootmise ning joogitööstuse loodud lisandväärtus hõivatu kohta kolme aasta liikuv keskmine, eurot	35762	40176	41783	34700	35000	29100
Põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi ja impordi väärtuse suhe	0,89	0,83	0,81	0,80	0,81	0,82
Kodumaist toitu osta eelistavate Eesti tarbijate osakaal, %	61	-	59	75	75	75
Toiduohutuse baromeeter	99,63	100,69	99,34	≥ 100	≥ 100	≥ 100
Kasvuhoonegaaside heide põllumajandustoodangu väärtuse kohta, tonni tuhande euro kohta³	2,38	2,60	-	≤ 2,5	≤ 2,5	≤ 2,5
Maapiirkonna elanike vanuses 20–64 tööhõive määr, %	80,3	80,5	80,4	78,7	78,7	80,5

² Tulemusvaldkonna mõõdikutega seotud lisandmaterjaliga on võimalik tutvuda Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi veebilehel [Lisandmaterjal](https://agri.ee). „Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030“ eesmärgid ja mõõdikud (agri.ee)

³ Kasvuhoonegaaside heide inventuuri tehakse aasta n–2 kohta ehk 2024. aasta põllumajanduse kasvuhoonegaaside heide väärtus saadakse 2026. aasta inventuurist.

3. Tulemusvaldkonna kulude lõpliku eelarve jaotus programmide lõikes

Joonis 1. Tulemusvaldkonna eelarve jaotus programmide lõikes

4. Aruandeaasta tulemusvaldkonna eelarve täitmine

Tabel 2. Tulemusvaldkonna ja programmi eelarve täitmine (tuhat €)

•	• Esialgne eelarve	• Lõplik eelarve	• Täitmine
• Põllumajandus ja kalandus	• 499 987	• 425 444	• 403 707
• Kulud	• 499 987	• 425 444	• 403 707
• Põllumajandus, toit ja maaelu	• 482 969	• 411 376	• 390 784
• Kulud	• 482 969	• 411 376	• 390 784
• Kalandus	• 17 018	• 14 068	• 12 923
• Kulud	• 17 018	• 14 068	• 12 923

Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumil kujunes 2024. aasta lõplikuks eelarveks 421 miljonit eurot, millest kasutamata jäi 21 miljonit eurot. 2024. aasta piirmääraga vahendite tegevuskulude lõplikuks eelarveks kujunes 77 630 756 eurot, kasutamata jäi 9 678 679 eurot. 2025. aastasse kantakse 8 908 605 eurot ja Vabariigi Valitsuse reservi tagastatakse 72 727 eurot.

Täpsem programmi tegevuste kaupa selgitus on peatükkides 7.4 ja 8.4.

5. Tulemusvaldkonna olukorra analüüs

Majanduskasvu seisukohalt on väga oluline ettevõtete tootlikkuse kasvatamine. Investeeringud uude tehnoloogiasse ja tehnikasse aitavad suurendada loodavat lisandväärtust ja suurendada efektiivsust. **2024. aastal oli põllumajanduse, metsamajanduse, kalapüügi ja toiduainete tootmise ning joogitööstuse loodud lisandväärtus hõivatu kohta kolme aasta liikuva keskmisena 41 783 eurot.** Sellega ületati ka 2024. aastaks ette nähtud sihttaset. Inflatsioonist tingitud hinnatõusud võimaldasid ettevõtetel müüa oma tooteid kõrgema hinnaga, suurendades seeläbi nende tulusid ja lisandväärtust. Siiski tuleb märkida, et liiga kiire inflatsioon võib kaasa tuua ka negatiivseid mõjusid. Kiire inflatsioon raskendab tulevaste kulude ja tulude prognoosimist, mis võib vähendada investeeringute atraktiivsust ja tõsta riske. Seetõttu on oluline, et inflatsioon oleks mõõdukas ja prognoositav.

Kodumaist toitu osta eelistavate Eesti tarbijate osakaal on langenud 61%-lt (2022. a) 59%-le. Toidukaupade kiirel hinnatõusul on mõju ka tarbijate ostukäitumisele. Statistikaameti andmetel tõusis tarbijahinnaindeks 2024. aastal 2023. aasta keskmisega võrreldes 3,5 protsenti ning indeksit mõjutasid 2024. aastal enim toidu ja mittealkohoolsete jookide hinna muutused. Toit ja mittealkohoolsed joogid kallinesid aastaga 3,2 protsenti. 2024. aastal viis Eesti Konjunktuuriinstituut läbi uuringu⁴, mille tulemused näitavad, et kuigi Eesti tarbijad hindavad jätkuvalt kohalikku toitu, on elukalliduse tõus suurendanud hinnatundlikkust ning kodumaise toidu eelistamine on langenud kahe aasta tagase ajaga 2 protsendipunkti. Viimastel aastatel on ostuotsuste tegemisel olulisemale kohale tõusnud toidukauba soodne hind ja sooduspakkumised. 71% tarbijatest peab toidu hinda ostuotsuse tegemisel väga oluliseks. See on 7 protsendipunkti võrra rohkem, kui 2022. aastal. Ka sooduspakkumiste tähtsus ostuotsuste langetamisel on kasvanud 65 %-lt 70%-le.

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi ja impordi väärtuse suhe oli 2024. a 0,81, mis oli veidi rohkem kui planeeritud siht 0,80. Kaubavahetuse puudujääk oli 512 mln eurot, mis oli 107 mln euro võrra suurem kui aasta varem. Eestist eksporditi 2024. aastal põllumajandussaadusi ja toidukaupu jooksevhindades 2,1 mld euro (~12% kogu ekspordist) väärtuses ning imporditi Eestisse 2,6 mld euro eest. Võrreldes 2023. aastaga suurenes eksport 6% ja import 9%. **Eesti päritolu kaupade väljavedu** suurenes aastaga 8%, kuid re-ekspordi ehk välismaalt sisse toodud kaupade taasväljavedu jäi eelmise aasta tasemele. Eesti päritolu kaupade osatähtsus moodustas 75% ekspordist. Oluline on, et suureneks töödeldud toodete osakaal ekspordis. Piimatööstuses tootmisvõimsuste lisandumine võimaldas rohkem piima väärindada ja seeläbi suurendada ekspordi. 2024. aastal suurenes kõige enam juustu eksport (+53%).

Põllumajandus- ja kalandussektoril koostöös toidutööstustega on oluline roll eestimaalaste toiduga varustamisel. Riigi seisukohalt on väga oluline võimekus ennast ise tähtsamate toiduainetega varustada, mida on viimaste aastate väljakutsed jätkuvalt tõestanud. Isevarustatuse tase on piisav teravilja, piima ja liha osas ning peaaegu piisav kartuli osas. Ülejäänud valdkondades, sh sool, suhkur, maitseained, puuviljad toetume täna kaubavahetusele. Üle poole tarbitavast toidust ja tootmissisenditest tuleb täna piiriülese kaubandusena.

Põllumajandust ja toidutootmist mõjutasid teist aastat järjest ebasoodsad ilmastikutingimused - 2023/2024 aasta talveperioodi vähene lumikate ja tugevad miinuskraadid tekitasid talvekahjud talviljadele ja vaarikaistandustele, maikuu tugev öökülm hävitas suure osa puuviljade ja marjade saagist Kesk- ja Kagu-Eestis ja tekitas kahjusid ka teistele varase kevade tõttu kasvu alustanud kultuuridele. Suve alguse põud mõjus negatiivselt juba niigi kurnatud taimedele. Tugevad hoovihmad juulis ja augustis kahjustasid põllu- ja avamaaköögiviljakultuure, kuna kohati jäid põllud vee alla. Samuti oli taimekahjustajate (taimehaigused ja -kahjurid) levik sooja ja sademeterohke ilma tõttu erakordselt laialdane.

⁴ [Eesti elanike toidukaupade ostueelistused ja hoiakud](#), Eesti Konjunktuuriinstituut, 2024

2024. aastal rakendati mitmeid olulisi erakorralisi toetusmeetmeid kriisidega toimetulemiseks:

- 2023. aastal toetati piimatoomist, kitse- ja lambakasvatust, lihaseiskasvatust ning õuna- ja sõstrakasvatust 3,5 mln euroga, (millest poole andis Euroopa Komisjon ja pool lisati Eesti eelarvest), et aidata leevendada muutlikest ilmastikutingimustest tulenevaid mõjusid. Toetus maksti välja 2024. aasta jaanuaris.
- 2024. aastal andis Euroopa Komisjon Eesti põllumajandusettevõtjatele erakorralist toetust summas 3,3 miljonit eurot ebasoodsatest ilmastikutingimustest tingitud majandusliku kahju osaliseks hüvitamiseks. Erakorralist toetust said puuvilja- ja marjakasvatajad, õunakasvatajad, avamaaköögiviljakasvatajad, kartulikasvatajad ning rapsi- ja rüpsikasvatajad.

Toidu varustuskindluse tagamine on Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi üks riigikaitse ülesannetest. 2023. aastal koostati koostöös suuremate toidutootjate ning erialaliitudega toidu varustuskindluse strateegia ja tegevuskava. 2024. aastal alustati strateegia tegevustega, alustati kriisipoodide arendusega, parandati kütusevaru hajutatust, pakkudes esmatootjatele toetust oma territooriumile kütusemahutite rajamiseks ja tarneahela osapooltega loodi kriisikommunikatsiooni võrgustik ja -mudel. Olulisemad tarneahela ettevõtted lisati prioriteetsete elektritarbijate nimekirja ja parandati kriitilise tehnika juurdepääsu kriisiaegsele vedelkütusele ja koordineeriti kriitilise tehnika vabastamist riigikaitse ülesannetest kohustustest. Enamik neid ülesandeid on jätkuvad ja arenevad, kuid jõuline algus on tehtud ning Eesti inimeste võime ka rasketes kriisides paremini hakkama saada on seeläbi tõusnud.

Roheüleminek, kliimamuutuste pidurdamine ja elurikkuse säilitamine on sektori jaoks oluliseks väljakutseks, kuid pakub ka võimalusi keskkonnahoidlike ärimudelite kasutuselevõtuks. Hea keskkonnaseisund panustab Eesti kui atraktiivse elukeskkonna ja kvaliteetse toidu tootja kuvandisse. Nii loodusressursside olukord, kliimamuutused kui ka laiem ühiskondlik ootus eeldab, et toidu tootmisel arvestatakse keskkonnaga ning selle täiendavaks tagamiseks soodustatakse peamiselt ÜPP toetuste abiga põllumajanduses **keskkonnasäästlike majandamisviiside kasutuselevõttu ja jätkuvat kasutamist.**

2023. aastal pärines Eesti kasvuhoonegaaside heitkogusest ligikaudu 13% põllumajandusest. Võrreldes varasema aastaga on koguheidet vähenenud (2022. a oli 1581.18 ja 2023. a 1532.51 t CO₂ ekv). Samuti on langenud põllumajandustoodangu väärtus ning sellest tulenevalt on **kasvuhoonegaaside heide põllumajandustoodangu väärtuse kohta kasvanud (2023. aastal 2,6 t CO₂ ekv/tuh EUR).**

Tarbitava **toidu ohutus ja kvaliteet** ning võimalus teha teadlikke ja tervist toetavaid toitumisvalikuid on olulised elanikkonna tervist mõjutavad tegurid. Toiduohutuse poliitika põhineb integreeritud lähenemisel, hõlmates erinevaid etappe toidutarneahelas ehk „põllult lauale“ lähenemist. Võtmesõnad on teadusel põhinev riskihindamine ja tarbijakaitse, mis võetakse aluseks poliitikate kujundamisel, seadusandluse väljatöötamisel ja rakendamisel. Sealjuures on toiduohutuse tagamisel oluline nii ELi sisene kui ka ülemaailmne koostöö.

Toiduohutuse eesmärgid toetavad toidutootmist, ekspordi ja keskkonna eesmarke ning rahvatervise arengukava eesmarke. **Toiduohutuse baromeeter, mis mõõdab üldist toiduohutuse olukorda Eestis aastapõhiselt ja võrrelduna eelmisesse aastasse, oli 2024. aastal 99,34.** Eesmärgiks on, et näit oleks vähemalt 100 ehk ei langeks võrreldes eelmise aastaga. Toiduohutus tähendab bioloogilise, keemilise või füüsikalise ohu vältimist ja vähendamist toidus. Toiduohutuse baromeeter näitas 2024. aastal võrreldes 2023. aastaga toiduohutuse olukorra kergelt langust. Programmi tegevus „Toiduohutus“ panustab arengustrateegias „Eesti 2035“ tervist toetava elukeskkonna kujundamisse (sh inimeste keskkonnavalise ja tarbijateadlikkuse parandamine, toiduohutuse riskide maandamine ning tervist ja keskkonda hoidva õigusruumi kujundamine) ning toidujäätmete vähendamisse ja ülejääva ohutu toidu annetamisse läbi tegevuse – jäätmemajanduse tõhus ja innovaatiline ümberkorraldamine. Strateegia „Eesti 2035“ tegevuskavas on üheks arenguvajaduseks ka kestliku toidusüsteemi edendamine, mis on kaetud tegevusega – rohepöõret toetava raamistiku kujundamine.

Maapiirkonnas elab jätkuvalt kolmandik Eesti elanikest ning hinnanguliselt tegutseb ka kolmandik ettevõtetest. Eesti rahvaarv oli 2024. aastal 0,6% võrra suurem kui eelneval aastal. Ka maapiirkonna

elanike arv kasvas eelmisel aastal. Maalises asustuspriirkonnas elas 2024. aasta 1. jaanuari seisuga 402 385 inimest, mis on 1648 võrra rohkem kui aasta varem. Kõige suurema kasvuga on olnud jätkuvalt Harjumaa (1,6%) ja Tartumaa (1,3%), kus eelkõige kasvavad linnalähedased piirkonnad. **2024. aastal oli vanuses 20-64 maapiirkonna elanike tööhõivemäär 80,5%.** Võrreldes eelmise aastaga on tööhõivemäär langenud 0,4 protsendipunkti võrra.

Kalanduse majanduslike eesmärkide täitmiseks on **oluline luua tingimused elujõulisele ja konkurentsivõimelisele vesiviljelus-, kalapüügi- ja vee-elusressursside töötlemise sektorile.** Tähelepanu tuleb pöörata tootlikkuse tõstmisele ja lisandväärtuse kasvule, arvestades kalavaru seisundit ja ressursi piiratust. Heas seisus kalavarude osakaal oli 2023. a 45 %, varude seisund on halb ja jääb alla seatud sihttasemele 61%. Kalavarude seisundi parandamiseks tuleb jätkuvalt ajakohastada kalavarude kaitsemeetmeid ja vähendada püügikoormust rannapüügis.

Teadmistepõhise poliitikakujunduse lahutamatu osa on rakendusuringute elluviimine strateegiliselt olulistest valdkondades. 2024. aastal saavutati Euroopa Komisjoni töögruppides kokkulepe uute aretustehnikate (UAT) kasutuselevõtuks. Avanenud võimaluste rakendamiseks Eestis anti koostöös Eesti Teadusagentuuriga välja 2 miljoni euro suurune sihttoetusgrant, et tõsta Eesti sordiaretuse uurimisrühmade võimekust täppisaretustehnikate kasutuselevõtul. Lisaks algatati koostöös Eesti Teadusagentuuri ja Kliimaministeeriumiga agrometeoroloogia rakendusuringuid, mille kogueelarve on 1,2 miljonit eurot. Nende uuringute eesmärgiks on välja töötada ettevõtjatele kliimamuutustega kohanemist toetavad teenused.

6. Hindamised ja tõhustamiskavad

Aruandeaastal ei viidud läbi hindamisi ega koostatud tõhustamiskavasid.

7. Põllumajandus, toit ja maaelu programm

Programmi nimi	Põllumajandus, toit ja maaelu
Programmi eesmärk	Tark ja kestlik põllumajandus, toidutootmine ja maaelu ning ohutu toit ja hoitud keskkond
Strateegia „Eesti 2035“ siht (alasihi täpsusega)	<p>Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed, sh „Tervist hoidev inimene on terviseteadlik, käitub enda ja teiste elu ning keskkonda hoidvalt. Sealjuures hoolitseb ta nii vaimse kui ka füüsilise tervise eest.“</p> <p>Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud, sh „Koostöömeelne ühiskond põhineb ühtekuuluvustundel ning inimeste valmisolekul aktiivselt panustada ühiste eesmärkide saavutamisse ning hüvede loomisse. Iga inimene, pere- ja kogukond ning vabaühendus saab ja tahab ühiskonnakorralduses kaasa lüüa ja koostööd teha.“ (vt PõKa 2030, ptk 3.6, sh Leader)</p> <p>Eesti majandus on tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik.</p> <p>Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond, sh „Elukeskkonna kujundamisel arvestatakse kõigi inimeste vajadustega ning otsustes järgitakse läbivalt kvaliteetse ruumi põhialuseid ja kaasava disaini põhimõtteid, et tagada igaühele nii vaimse, füüsilise kui ka digiruumi ligipääsetavus ja mugavus“ ja „Elukeskkond on kvaliteetne ja seda planeeritakse pärandit ja looduse elurikkust hoidvalt“.</p>

	Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik, sh "Eesti on uuendusmeelne, teadmiste loomist ning kasutamist väärtustav riik, kus ühiskonnaelu korraldatakse uute, inimesekesksete ja tõhusate tehnoloogiate abil" ja Eesti on uuendusmeelne, teadmiste loomist ning kasutamist väärtustav riik, kus ühiskonnaelu korraldatakse uute, inimesekesksete ja tõhusate tehnoloogiate abi".
Programmi periood	2024–2027
Peavastutaja (ministeerium)	Regionaal- ja Põllumajandusministeerium
Kaasvastutajad (oma valitsemisala asutused)	Maaelu Teadmiskeskus (METK), Põllumajandus- ja Toiduamet (PTA), Riigi Laboriuuringute ja Riskihindamise Keskus (LABRIS), Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet (PRIA)

7.1 Programmi mõõdikud

Tabel 3. Programmi (nimetus) ja programmi tegevuste mõõdikud

Programmi mõõdikud	Tegelik			Sihttase	
	2022	2023	2024	2024	2025
Kasutuses oleva põllumajandusmaa pindala (ha)	986 206	987 785	982 440	990 000	990 000
Tarbija kindlustunde indeks, %*	-	69	-	69	69
Kogu tarneahela loodava lisandväärtuse osatähtsus kogu ettevõtlussektori lisandväärtuses, %	6,6 (2021)	6,4	-	7,2	7,2
Keskkonnasõbralikult majandatava maa osakaal, %	87,97	91,10	92,59	80	80
Maapiirkonnas elavate noorte vanuses 21–40 osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvus, %	26,65	26,17	26,11	27,76	27,76
Programmi tegevus	Põllumajanduskeskkonna hea seisundi tagamine				
Integreeritud taimekaitse (ITK) põhimõtetele vastamine, %	99	99,8	99	95	95

Püsirohumaade osakaal kogu põllumajandusmaast, %	23,93	27,67	27,49	29.05	29.05
Programmi tegevus	Toiduohutus				
Toiduohutuse baromeeter	99,63	100,69	99,34	≥100	≥100
Tarbija teadlikkuse baromeeter	-	65,8	-	72,4	-
Programmi tegevus	Taimetervise, loomade tervise ja heaolu tagamine				
Ohtlike taimekahjustajate puhangute arv	3	1	3	4	4
Eriti ohtliku loomataudi esinemine, arv	2	2	1 (SAK metssigadel)	1	1
Programmi tegevus	Maakasutus				
Toetatud Natura 2000 erametsamaa pindala aastas (ha)	67 077	66 920	68 614	67 875	67 862
Programmi tegevus	Maaparandus				
Kuivendatud maatulundusmaa pind (ha)	1 388 246	1 392 143	1 400 495	1 396 300	1 397 300
Programmi tegevus	Sordiaretus ja taimne paljundusmaterjal				
Sertifitseerimise läbinud partiide suhtarv, %	87	90	85	95	95
Tuvastatud nõuetele vastavuste osakaal kontrollitud köögiviljaseemnepartiide arvust, %	95	84	81	90	90
Tuulekaeraga saastunud pind, ha	132 275	⁵	-	150000	-

⁵ Alates 2023. a enam ei seirata, sest Riigikogu võttis vastu seadusemuudatuse, millega lõpetati tuulekaera tõrjeabinõude rakendamisel riiklik sekkumine. Põllumajandustootjate teadlikkus tuulekaeraga saastatusest tekkinud kahjustest on järjepidevalt kasvanud ja praegu reguleerib turg tuulekera tõrjumist tõhusalt. Selle tulemusena on tuulekaera laialdane levik peatunud ja toimub tuulekaera leviku vähenemine.

Paljundusmaterjali tootmisega tegelevate ettevõtete arv	315	297	213	300	300
Uute Eestis aretatud Sordilehte võetud sortide arv aastas	2	3	1	3	3
Tuvastatud nõuetele vastavuste osakaal kontrollitud tegevusloaga põldtunnustajate poolt tunnustatud põldudest	93	97	90	95	95
Programmi tegevus	Põllumajandusloomade aretus				
Kohalike ohustatud tõugu(del) loomade arv (tõuti):					
Eesti hobune	2651	2940	2969	2630	2640
Eesti raskeveohobune	324	344	329	360	360
Tori TA (hobune)	570	586	559	615	615
Vana-Tori (hobune)	32	36	17	33	34
Eesti maatõug (veis)	909	894	812	910	915
Kihnu maalammas	1288	1894	1432	960	970
Eesti vutt	3726 (aretuses)	4467 (aretuses)	4739 (aretuses)	3750	3770
Programmi tegevus	Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime				
Põllumajandussektori netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta (kolme aasta liikuv keskmine, FADN)	37 131 (2020-2022)	35 659 (2021-2023)	-	28 284	28 991
Toiduainetööstuste netolisandväärtus töötaja kohta	36 382	42 283	42 586	36 200	37 300
Programmi tegevus	Põlvkondade vahetus				
Noorte (kuni 40-aastaste) juhtide	17 (2020)	22	-	17	17

osatähtsus põllumajanduslikes majapidamistes, %					
Programmi tegevus	Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal				
Netolisandväärtus faktorhinnas aasta tööjõuühiku kohta (3 aasta liikuv keskmine) (EAA alusel)	24 003	21 885	19 300	17 425	18 000
Kindlustusega hõlmatud põllukultuuride ha arv põllukultuuride pinnast, %	0,05	0,05	0,52	4	4
Programmi tegevus	Ühistegevus ja koostöö				
Kvaliteedikavadega liitunud tootjate arv	87	79	89	108	109
Põllumajandus-ühistutesse koondunud põllumajandustootjate osakaal FADNi põllumajandustootjate üldkogumist, %	-	-	23	22	22
Programmi tegevus	Ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand				
Põllumajandussaaduste ja toidukaupade kaubandusbilansi defitsiidi langus võrdluses algtasemega (2018), %	34	3	30	20	22
Kodumaise toidukauba eelistamine toiduostudes, %	61	-	59	75	75
Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi väärtuse kasv võrdluses algtasemega (2018), %	79	71	85	14	16
Programmi tegevus	Mahepõllumajandus				
Tunnustatud ettevõtete arv	2398	2461	2382	2400	2400

Tarbijate osakaal, kes tarbivad mahetoitu regulaarselt (vähemalt kord nädalas), %	9	-	10	12	15
Programmi tegevus	Maa- ja rannapiirkonna arendamine				
Maapiirkonnas elavate 21–40-aastaste noorte osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvus, %	26,65	26,2	26,1	27,76	27,76
Maapiirkonnas töötavate inimeste arv põhitöökoha asukoha alusel	189 000	193 100	192 400	189 000	189 000
Maapiirkonnas töötavate inimeste osatähtsus koguhõives osalejates põhitöökoha asukoha alusel, % (Statistikaamet, TT210)	27,8	27,6	27,3	27,4	27,4

Kui andmed puuduvad või pole andmeid antud aastal kogutud, on lahtrisse märgitud „-“.

7.2 Programmi olukorra analüüs

Programmi „Põllumajandus, toit ja maaelu“ eesmärk on tark ja kestlik põllumajandus, toidutootmine ja maaelu ning ohutu toit ja hoitud keskkond.

7.2.1 Põllumajandus ja toiduainetööstus

Põllumajandus, kalandus ja toiduainetööstus on sektorid, mis katavad meie toidulaua, kuid annavad ka olulise panuse Eesti majandusse, ekspordi ja tööhõivesse. Nimetatud sektorid annavad ~3% Eestis loodud lisandväärtusest, ~11% Eesti päritolu toodete ekspordist ja seal töötab ~4% hõivatutest. Maapiirkonna elanikest töötab eeltoodud valdkondades 15 tuhat hõivatut ehk 9% maapiirkonna hõivatutest.

Eesti põllumajandusmaa on koondunud suurematesse ettevõtetesse, samas tegutseb suurte kõrval ka palju väikeseid põllumajandusettevõtteid. Arvestades suhteliselt suurt mahemaa pindala ja suurenevat nõudlust mahetoodangu järele ELis, on Eestis mahepõllumajandusliku tootmise arenguks palju potentsiaali. Tööjõu tootlikkus on nii põllumajanduses kui ka toidutööstuses aastatega oluliselt suurenenud, kuid on ELi keskmisest väiksem. Tootlikkus on kasvanud peamiselt suurtes, tehnoloogiliselt tõhusates ja uuenduslikes põllumajandusettevõtetes. Suurte ja väikeste ettevõtete tootlikkuse erinevus suureneb.

Esialgsel hinnangul oli 2024. a põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtus⁶ 1,29 mld eurot, mida oli võrreldes eelmise aastaga 1,9% vähem. Toodanguga seotud toetused moodustasid

⁶ Väärtus alushindades (koos tootetoetustega)

kogutoodangust 2%. Kogutoodangu väärtusest moodustas taimekasvatussaaduste kogutoodang ~40%, loomakasvatussaaduste kogutoodang ~48% ning lahutamatud kõrvaltegevused ja põllumajanduslikud teenustööd ~12%.

Kogukulud ületasid kogutoodangu väärtust tootjahinnas ehk turult saadavas hinnas (ilma toetusteta) 27%. Tootetoetuseid, mis kajastuvad kogutoodangu väärtuses (28,4 mln €), ja tootmistoetuseid (205 mln €) määrati 2024. aastal kokku 9% rohkem kui 2023. aastal. Toodangu väärtuse ja toetuste summa suhtena kogukuludesse on 0,94, mis tähendab, et vaatamata toetuste toele ületavad kulud tulusid (-104 mln €).

Maailmas kasvava nõudluse rahuldamine toiduainete ja muude põllumajandustoodete järele ning piisava toiduvarustuse tagamine on oluline väljakutse. Toiduga kindlustatuse, majandusliku jätkusuutlikkuse, ressursitõhususe, keskkonnanahoiu ja innovatsiooni tagamiseks on väga oluline põllumajanduse kogutootlikkuse suurendamine. Kõrgem tootlikkus aitab rahuldada kasvavat toidunõudlust, parandada põllumajandustootjate majanduslikku olukorda, säästa loodusressursse ja vähendada põllumajanduse keskkonnamõju. Selle saavutamiseks on oluline investeerida teadusuuringutesse, arendada uusi tehnoloogiaid ja edendada teadmiste jagamist põllumajandussektoris. Samal ajal on oluline arvestada toidutootmise jätkusuutlikkust, vähendada keskkonnamõjusid ja suurendada ettevõtete konkurentsivõimet. Tootmise efektiivsuse suurendamine võimaldab toota rohkem toiduaineid ja muud põllumajandustoodangut sama tööjõuressursi kasutamisel. Parem ning ressursitõhusam tehnoloogia ja targemad töötajad võivad aidata vähendada tootmiskulusid. **Aastate 2022-2024 keskmine netolisandväärtus faktorhinnas aasta tööjõuühiku kohta oli 19 300 eurot, mis ületab küll sihttaseme, kuid võrreldes eelmise perioodiga (2021-2023) pöördus langusele.** Mõjutajaks on kahe viimase aasta tagasihoidlik majandustulemus, mis tulenes kiiresti kasvavanud sisendite hinna ja ebasobivate ilmastikutingimuste koosmõjul. Netolisandväärtus vaadeldaval perioodil vähenes, kuid kasutatud tööjõuühikud jäid samale tasemele.

Eesti töötlevas tööstuses on toiduainetööstus (sh joogitootmine) pikaajaliste traditsioonidega haru, kus töötab umbes ~2% hõivatutest ning sektor annab ~2% Eestis loodud lisandväärtusest. Statistikaameti lühiajastatistika andmetel toodeti 2024. aastal toiduainetööstuse ettevõtete poolt kokku ligi 2,4 mld euro eest toodangut. Toiduainetööstuse toodangu väärtus moodustas vaadeldaval perioodil 18% töötleva tööstuse kogutoodangu väärtusest. Suurima osa Eesti toiduainetööstuse toodangu väärtusest annavad jätkuvalt piima- (23%) ja lihatööstus (17%). **Toiduainetööstuse toodangu väärtusest rohkem kui kolmandik (ligi 930 mln €) eksporditi, see moodustas töötleva tööstuse ekspordist peaaegu kümnendiku.**

Aastases võrdluses oli toiduainetööstuse kogutoodangu väärtus ~5% suurem kui eelmisel aastal. Tegevusalade lõikes vaadates suurenes kõige enam joogitööstuse väärtus (+14%), mis tulenes toodangu kallinemisest, sest toodangu maht jäi eelmise aasta tasemele. Piimatööstuste toodangu väärtus suurenes aastaga 10% (maht +11%), mõjutajaks lisandunud tootmisvõimsused. Vaatamata toodangumahu kasvule vähenes toodangu väärtus teravilja põhitootainena kasutatavates tööstustes, nt jahu ja tangainete tootmises (maht +10%; väärtus -12%) ja valmis loomasööda tootmises (maht +3%; väärtus -11%), mis tulenes teravilja hinnalangusest. Eestis oli ebasobivate ilmastikuolude tulemusel kaks viimast aastat (2023-2024) väike rapsisaak, mis mõjutas õlitööstuse tooraine varumist. Taimse õli toodangu maht jäi 2024. aastal 15% ja toodangu väärtus 12% väiksemaks võrreldes eelneva aastaga

Seni pole toiduainetööstuste investeeringute tase olnud piisav tootlikkuse kasvuks EL riikide keskmisele tasemele, kuid aasta-aastalt vahe väheneb. PõKa tegevussuuna 5 üks eesmärk on: Eesti toiduainesektor on konkurentsivõimeline nii sise- kui ka välisurul, mille ühe mõõdikuna on välja toodud toiduainetööstuses loodav lisandväärtus töötaja kohta kasvab kiiremini kui EL keskmine. Toiduainetööstuste netolisandväärtus töötaja kohta 2024. a oli 42 586 eurot, jäädes siiski kolmandiku võrra madalamaks EL keskmisest. Eesti majandus on viimased aastad languses. Majanduslik ebakindlus muudab ettevõtted ettevaatlikumaks ja sunnib neid kokku hoidma kulusid, et rahavoogude juhtimine oleks jätkusuutlik. Kulude kokkuhoiu eesmärgil lükatakse edasi investeeringud tööjõu arendamisse, tehnoloogia uuendamisse või infrastruktuuri täiendamisse. Sellised investeeringud on aga otseselt seotud

töövõime kasvuga, kuna uued tehnoloogiad ja tõhusamad tööprotsessid aitavad tõsta töötajate tootlikkust.

Kogu tarneahela – põllumajanduse, toidutööstuse, toitlustamise ja kaubanduse, tõhus toimimine nõuab tihedat koostööd kõigi osapoolte vahel ning pidevat tarneahela toimimise jälgimist ja täiustamist, et tagada toidukauba kvaliteet, ohutus ja kättesaadavus tarbijatele. Uute tehnoloogiate kasutuselevõtt ja tootmise automatiseerimine võimaldavad ettevõtetel efektiivsemalt toota, jälgida tarneahelat ja kohandada tooteid vastavalt tarbijate eelistustele. Toidutrendid on muutunud tervislikuma, orgaanilisema ja jätkusuutlikuma toidu suunas, mis sunnib ettevõtteid pakkuma kvaliteetsemaid ja innovaatilisemaid tooteid ning teenuseid. **Kogu tarneahela loodava lisandväärtuse osatähtsus kogu ettevõtlussektori lisandväärtuses 2023. aastal oli 6,6%. 2023. aastaks seatud sihttaset (7,2%) ei saavutatud.** Sihttaseme täitumist mõjutas majanduslik ebakindlus. Nõrk majandus suurendab ebakindlust, kuna ettevõtteid ei suuda enam täpselt ennustada, kuidas turud, tarbijate käitumine ja sisendid muutuvad. Kõrge inflatsiooni tulemusel on Eestis kiiresti tõusnud kaupade ja teenuste hinnad, mis pärsib tarbijate ostujõudu. Madalam tarbimine tähendab vähem nõudlust toodete ja teenuste järele, mis omakorda vähendab ettevõtete toodangut ja müüki, vähendades lisandväärtuse loomise võimalusi.

Tarbijate osakaal, kes ostab mahetoitu kord nädalas, on kasvanud ühe protsendipunkti võrra – 2022. oli vastav näitaja 9% ja 2024. aastal 10% (2018. aastal 19%, 2020. aastal 13%). Mahetoidu mitteostmise peamiseks põhjuseks toovad küsitluses osalejad välja selle kõrge hinna (2024. a 55%, 2022. a 52%). Teise olulise põhjusena tuuakse viimastel aastatel välja asjaolu, et ei tunnetata mahetoidu erinevust tavatoidust (2024. a 38%, 2022. a 54%).

Eestis toodetud või töödeldud põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport küündis 2024. aastal hinnanguliselt 1,6 mld euronit. Võrreldes 2023. aastaga suurenes eksport 119 mln euro võrra ehk 8%. **Kogu Eesti päritolu kaupade ekspordist moodustab Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport ~14%.**

Põllumajandussaadusi ja toidukaupu veeti sisse 2024. aastal **2,6 mld euro** eest, 2023. aastaga võrreldes kasvas impordi väärtus 9%. Kui 2023. aastal suurenes põllumajandussaaduste ja toidukaupade kaubandusbilansi puudujääk võrreldes algtasemega (2018. a) 3%, siis 2024. aastal 30%. 2024. aasta defitsiidi suurenemise taga on eelkõige impordi väärtuse kasv ja teravilja ja õliseemnete langenud eksport ning ka teravilja madalam hind. Ligi kolmandiku ekspordist moodustab endiselt tooraine väljavedu. Tooraine hinnad maailmaturul on muutumises ja seega ei pruugi ekspordikäibe kasv olla stabiilne. Seoses Venemaa agressiooniga Ukrainas on majanduse lähiväljavaade endiselt seotud ebakindlusega ning hetkeolukord soosib pigem ekspordi vähest kasvuootust. Kallinenud energiahinnad, sisendite hinnakasv, ostujõu vähenemine oodatust kiirema hinnakasvu tõttu ning lähiturude majandusarengud ja inflatsiooni kontrolli alla saamine rahapoliitiliste otsuste abil mõjutavad kaubavahetust. **Ekspordi seisukohalt on Eesti toidusektori lähiaastate suurimaks väljakutseks leida uusi turustusvõimalusi väärindatud toodetele, mis aitaks maandada tooraine ekspordil hindade volatiilsusest tulenevaid riske ja ebakindlust ning tugevdada Eesti ettevõtete positsiooni välisurgudel.** Oluline on kriisist mõjutatud ettevõtete seniste turustusvõimaluste taastamine välisurgudel ning uute ärikontaktide leidmine, mis aitab ettevõtjatel oma tavapärase majandustegevusega jätkata.

Eestis on põllumajandusmaana kasutuses 982 440 hektarit (2024. a), mida on 5345 hektarit vähem kui eelmisel aastal. Põllumajanduslikule maakasutusele on avaldamas üha enam survet puu- ning põõsaistandike rajamine ning metsastamine. Põllumajanduskeskkonna hea seisundi säilitamisel ja parendamisel mängib olulist rolli seadusandluse efektiivne rakendamine, põllumajandusettevõtjate kasvanud keskkonnateadlikkus ja vabatahtlikud tegevused. Samuti on kasvanud ühiskonna üldine teadlikkus keskkonnaküsimustes. Riigi roll on siin liigirikkuse ja elukeskkonna kaitsemeetmete rakendamine ning põllumajandustootjate innustamine veelgi keskkonnasõbralikumale tootmisele. Aitame kaasa kliimamuutuste mõju vähendamisele ja kliimamuutustega kohanemisele, õhukvaliteedi hea seisundi tagamisele ning mulla, vee, maastikulise mitmekesisuse ja elurikkuse hea seisukorra säilimisele ja parandamisele.

Kogu põllumajandusmaa on seotud tingimuslikkuse süsteemiga, mis tagab, et toetusi saaksid täies mahus need taotlejad, kes järgivad keskkonnakaitse, loomade heaolu tagamise, rahva-, loomaterwise, taimekaitse ning põllumajandusmaa heas korras hoidmise nõudeid. **Keskkonnasäästlikult majandatava maa** (maa, millele on määratud ökokava- või keskkonnatoetust ning püsirohumaa säilitamise kohustuses arvesse läinud püsirohumaa väljaspool eelnimetatud) **osakaal kasutuses olevast põllumajandusmaast oli 2024. aastal 92,59%.⁷**

Inimeste tervise ja keskkonna kaitsmiseks on Eestis tõhus järelevalve, mille raames keskendutakse peamistele ohukohtadele, mis eelnevatel aastatel on ilmnenud või mis on kõige suurema mõjuga. Kehtivatest nõuetest kinnipidamise järelevalve raames kontrollitakse taimekaitsevahendite korrektset kasutust, seadmete tehnilise kontrolli läbimist ja vihjeid. Oluline on tagada taimekaitsevahendite turustamise järelevalve, et Eesti kasutajatele oleksid kättesaadavad vaid kvaliteetsed tooted, mis on läbinud hindamise ja lubatud turule. Eesti põllumajandustootjate konkurentsivõime säilitamiseks ning piisava koguse kvaliteetse kodumaise tooraine tootmiseks on vajalik tõsta taimekaitsevahendite ja nende toimeainete hindamise protsessi võimekust. Euroopa Liidu üleselt on kitsaskohaks toimeainete keelustamine, vähene uute ja efektiivsete toimeainete ja toodete turule lubamine, samuti heitlikud ilmastikuolud, uute kahjustajate levik ning uued algatused ja nõuded, mis lisavad põllumajandustootjatele töökoormust.

Tervete ja hea saagikusega taimede kasvatamiseks on üheks eelduseks nende piisav ja korrektne väetamine. Väetiste turule lubamisel kontrollitakse, et turustatavad väetised omaksid positiivset mõju taimede kasvule ning ei põhjustaks nõuetekohasel kasutamisel lubamatut ohtu inimeste ja loomade tervisele, varale ega keskkonnale. Eestis on lubatud turustada neid väetisi, mis on kantud Eesti väetiseregistrisse või kannavad CE märgist ja on kantud ELi väetisetoodete nimekirja.

Taimeterwise olukorda Eestis võib jätkuvalt lugeda heaks. 2024. aasta seirete käigus ühtegi uut karantiinset taimekahjustajat ei leitud, tuvastati kolm juba varem Eestis leitud ohtlikku taimekahjustajat. **Ohtlike taimekahjustajate puhanguid esineb, kuid tõhusate tõrjemeetmete rakendamise tulemusel on kahjustajate edasine levik tõkestatud.**

2024. aastal esines Eestis eriti ohtlikest loomataudidest sigade Aafrika katk. Eesti loomakasvatuseettevõtetes eriti ohtlike loomataudide juhtumeid ei olnud. Üldine sigade Aafrika katku riskifoon metsades oli tõusuteel. Metssigade seireuuringuga tuvastati sigade aafrika katku (SAK) viiruse esinemine kokku 43 metsseal kuues maakonnas: Põlvamaa, Valgamaa, Võrumaa, Viljandimaa, Pärnumaa ja Ida-Virumaa. EL liikmesriikides levis laialdaselt lindude gripp ja esines väikemäletsejaliste katku juhtumeid.

7.2.2 Toiduohutus

Tarbija kindlustunde indeksi väärtus oli 2023. aastal 69%. Selle alusel võib öelda, et 66% kuni 72% Eesti elanikest olid toidu ohutuses pigem kindlad. See osakaal ei ole suures plaanis võrreldes 2019. (68,3%) ja 2021. (67,4%) aastaga muutunud. Järgmine tarbija kindlustunde hindamine toimub 2025.

Toiduohutuse baromeetri näitaja võrrelduna eelmise perioodiga on langenud ja on 2024. a 99,34. Eesmärgiks on, et see näitaja oleks vähemalt 100.

Toidutekkelistesse nakkustesse haigestumine oli aastatel 2020–2021 ebatavaliselt madal seoses COVID-19 pandeemiaga. Alates 2022. aastast hakkas näitaja tõusma COVID-eelsele tasemele ja on 2024. a jõudnud tagasi COVID-19 pandeemia eelsesse aega (2019–161,1; 2024–164,1). Haigestumist on soodustanud eeskätt inimeste suurem liikuvus, aga ka eksimused toiduhügieeni põhimõtte vastu. Haigustekitajad ja bakterid satuvad inimese organismi peamiselt määrdunud käte tõttu. Samal ajal jäid toidutekkeliste nakkushaiguste puhangud võrrelduna eelneva aastaga sarnasele tasemele (2023–7; 2024–6). Eestis on peamised toidutekkelised nakkushaiguste puhanguite põhjustajad *Salmonella spp* ja

⁷ Täpsemalt käesoleva aruande peatükis 7.3.1

Campylobacter spp. 2024. aastal langes salmonelloosi haigestumine võrreldes eelmise aastaga 39%, kuid kampülobakterenteriiti haigestumine on jäänud samale tasemele võrreldes eelmise aastaga. Võrreldes 2023. aastaga suurenes haigestumine märkimisväärselt šigelloosi (71,4% võrra) ja *Yersinia enterocolitica* enteriiti (40,4% võrra).

Toiduohutuse ennetavate meetmete osas ei ole tulemused märkimisväärselt muutunud. Ennetavate meetmete näitajatest on endiselt nõuete vastavuse osas kõige madalamal tasemel ettevõtete ohu ja riski analüüs (HACCP⁸-i nõuete kontroll) ja eeltingimuste programm (2023–67,3%; 2024–66,7%). Jälgitavuse osas on toimunud aasta-aastalt olukorra paranemine (2022–80,4%; 2023–88,7%; 2024–90,4%). Jälgitavus aitab toidu liikumist käitlemisahelas jälgida ning toetab vajaduse korral ohtliku toidu sihipärast turult kõrvaldamist või tagasikutsumist. Mida rohkem ja täpsemaid andmeid käitlejal on, seda lihtsam ja kiirem on tuvastada nõuetele mittevastavat toitu ning see turult kõrvaldada ja tagasi kutsuda.

Keemiliste riskide osas on 2024. a tulemus võrreldes eelneva perioodiga mõnevõrra langenud. Kõige rohkem mõjutas tulemust toiduga kokkupuutuvate materjalide (TKM) valdkond, kus 2024. a võeti 8 proovi, millest nõuetekohaseks osutus 75%. Kuna 2023. a järelevalve käigus TKMi proove ei võetud, siis mõjutasid 2024. a tulemused baromeetri näitu oluliselt (mõju baromeetrile -1,26%). 2024. aastal taastati toidu lisaainete seire proovide arv samale tasemele, mis oli enne 2023. a. 2024. a võeti 46 proovi, millest nõuetele vastas 91,3%. Mittevastavused olid tingitud antioksidandi piirnormi ületamisest tuunikalas ning toiduvärvide kasutustingimuste rikkumistest. Kuna 2023. a oli väga väike proovide arv (14 proovi), millest kõik vastasid nõuetele, mõjutab 2024. a tulemus nõuetele vastavuse määra osas baromeetri tulemust oluliselt. Jätakuvalt on suhteliselt madal nõuetele vastavate proovide osakaal polüaromaatsete süsivesinike (PAH-ide) sisalduste korral lihatoodetes (79,2%), kuigi nõuetele mittevastavate proovide osakaal on taas mõnevõrra vähenenud on võetavate proovide arv vähenenud pea poole võrra. PAH-ide sisaldust toodetest on võimalik vähendada head tava järgides ning jätkuvalt tuleb tõsta nii praktilisi teadmisi suitsutustehnoloogiast kui ka teadlikkust PAH-ide vältimise ja vähendamise meetmetest.

Toidualase teabe kontrolli nõuetele vastavuse olukord on 2024. a sarnane 2023-le aastale, jäädes ka üldises pildis nõuete vastavuse osas väga madalaks (68,4%). Toidualase teabe kontrollide arv 2024. a oli 5663, mis on 5% väiksem kui 2023. a ja 15% väiksem kui 2022. aastal. Nõuetele vastava tulemusega kontrollide osakaal oli ühe protsendipunkti võrra väiksem kui aasta varem ja nelja protsendipunkti võrra väiksem kui 2022. a. Kontrollide arvu ja nõuetele vastavuse osakaalu langus võrreldes kahe varasema aastaga on ootuspärane ja põhjendatav muutunud kontrolli planeerimisega. Alates 2023. a muudeti toidualase teabe kontrolli planeerimist eesmärgiga vähendada kontrollisagedust ettevõtetes, kus eelmisel toidualase teabe kontrollil puudusi ei tuvastatud. Kõige vähem puudusi on tuvastatud pakendamata toidu müügikohas esitatud toidualase teabe osas, kus nõuetele vastavuse osakaal 82% on sarnane kahe varasema aastaga (2023. a 81% ja 2022. a samuti 82%). Ka müügi pakendi märgistuse nõuetele vastavuse osakaal 61% ning toidualane teave e-poes ja kodulehel, mis on hinnatud nõuetele vastavaks 57% kontrollidest, on sarnane kahe varasema aastaga. Jätakuvalt on kõige rohkem tuvastatud puudusi toitumis- ja tervisealaste väidetega toidualase teabe osas, mis on esitatud kas müügi pakendi märgistusel või e-poes, kodulehel või mujal. Nõuetele vastavuse osakaal väidetega teabe osas on 24%, mis võrreldes 2023. ja 2022. a on vähenenud 13 protsendipunkti võrra.

2024. aasta järelevalvetulemuste põhjal vajavad suuremat tähelepanu HACCP ja eeltingimuste programmi nõuete täitmine, toidualase teabe ning e-kaubanduse ning toiduga kokkupuutuvate materjalide valdkonnad. Eriti vajab toidualase teabe valdkonnas tähelepanu toitumis- ja tervisealaste väidete osa, kuna siin on nõuetele vastavus erakordselt madal. Vaja on tõsta nii käitlejate teadlikkust nõuetest, kui ka parandada nende praktilisi toidukäitlemise oskusi ning probleemsed valdkonnad tuleb hoida suuremas järelevalvefookuses.

---

⁸ Kriitiliste kontrollpunktide ohuanalüüs

Tarbija teadlikkuse baromeeter⁹ – tarbija teadlikkust toiduohutusest hinnati viimati 2023. a ning tulemuseks oli 65,8%, mis tähendab, et teadlikkus võrreldes 2019. aastaga (tulemus 69,4%) on pisut langenud (-3,6%). Järgmine tarbija teadlikkuse hindamine on planeeritud 2027.

Tarbijate teadlikkuse taseme hoidmiseks ja parandamiseks on vajalik jätkata teavitustegevustega.

Toiduohutusega seonduv õigusruum on reguleeritud peamiselt ELi õigusaktidega, lisaks arvestatakse rahvusvahelist toidukaubandust reguleeriva ühtsete toidustandardite programmiga *Codex Alimentarius*. Toiduohutuse valdkonna õigusraamistik on välja kujundatud, kuid seda ajakohastatakse järjepidevalt lähtuvalt uutest teadusandmetest ja riskiteguritest, nagu e-kaubandus, otseturundus, globaliseerumine, tehnoloogiate areng, kliimamuutused, tarbijate toiduvalikud (nt toitumisalased valikud) jne.

Eestis on riskipõhine toidujärelevalve süsteem, mida toetab laborite võrgustik ja paljud erinevad IT-lahendused (Põllumajandus- ja Toiduameti järelevalve infosüsteem, erinevad registrid), mis vajavad aga järjepidevat arendamist. Järelevalveasutuste prioriteediks on otsesed rahvatervise riskid (toidutekkelised nakkushaigused). Pikaajalise mõjuga riske (nt saasteained, lisaained, GMO) hinnatakse ebapiisavalt. Toidu ohutuse järelevalve, sh tööjõuressurss ja kompetentsid vajavad kohandamist tegelemaks uute riskidega (nt uuendtoidud, uued tehnoloogiad toiduga kokku puutuvate materjalide valdkonnas, toidu reformuleerimine, toidulisandite üha laienev turg, kestlikule toidusüsteemile ülemineku mõjutused) ning seirete ulatuse ja mahu suurendamist.

Toidu ohutuse eest vastutavad toidukäitlejad, kes peavad lahendama järjest keerukamaid probleeme, mis tulenevad erinevatest riskiteguritest ning vajadusest muuta tänane toidusüsteem pikas perspektiivis kestlikumaks¹⁰. Toidukäitlejate teadlikkus toiduohutusest on kasvanud eeldatavasti tänu toiduohutuse valdkonna pikaajalise teadmussiirde programmi tõhusale tegevusele, kuid on veel ebaühtlane. Positiivsena võib välja tuua, et osa neist on lisaks kehtivate nõuete täitmisele juurutanud täiendavaid vabatahtlikke kvaliteedisüsteeme (nt ISO, BRC). Teadmiste edendamine jätkus 2024. a teadmussiirde pikaajalises programmis põllumajanduse, toidu ja maamajanduse tegevusvaldkonnas.

Lisaks toidukäitlejatele tuleb tähelepanu pöörata tarbijate toiduohutuse alasele teadlikkusele ja oskusele teha kestlikke, sh tervist toetavaid valikuid. Oluline on üldsust teavitada toiduohutusega seotud riskidest ning tugevdada avalikkuse usaldust toiduohutussüsteemi vastu. EL toiduseaduse (määrus 178/2002) hindamise (REFIT 2018) peamine järeldus oli, et „riskikommunikatsiooni ei peeta üldiselt piisavalt tõhusaks” ning sellel on olnud mõju tarbijate usaldusele riskianalüüsi protsessi tulemuste suhtes. Läbipaistvusmäärusega on kehtestatud üldised riskidest teavitamise eesmärgid ja põhimõtted ning määrus rõhutab koordineeritud teabevahetuse tähtsust riskihindajate ja riskijuhtide vahel.

7.2.3 Maaelu

Maapiirkonnas elab kolmandik Eesti elanikest ning hinnanguliselt tegutseb ka kolmandik ettevõtetest. Hoolimata riigi pakutavatest toetustest ja sekkumistest nii töökohtade loomisel kui elutingimuste parandamisel, on **maapiirkonnas elavate noorte (vanuses 21–40) osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvust jätkuvalt languses, olles 2023. aastal 26,11%.** See jääb alla 2030. aastaks seatud PõKa eesmärgile (27,76%). Seega on veelgi enam vaja suunata tähelepanu võrdsete võimaluste ning sobilike elu- ja ettevõtluskeskkonna loomisele kõikjal Eestis.

Maapiirkonnas tegutsevatest ettevõtetest ligi pooled tegelevad teenuste osutamisega, ligikaudu kolmandik põllumajanduse, jahinduse, metsamajanduse ja kalandusega ning viiendik töötleva tööstusega. Maapiirkond pakub tööd 27,6%-le koguhõives osalejale, so 193 100 inimesele. See on 3,6 protsendipunkti

⁹ Tarbija teadlikkuse baromeeter on välja töötatud 2019. a Eesti Maaülikooli, Maaeluministeeriumi ja ekspertide paneeli koostöös. Baromeeter hõlmab 8 alanäitajat, mida mõõdetakse sotsioloogilise küsitlusega. Baromeeter näitab positiivseks loetavate vastuste %.

¹⁰ Kestliku toidusüsteemi all mõistame majanduslikku, sotsiaalset ja keskkondlikku jätkusuutlikkust, et **tagada piisav, ohutu ja tervist toetav toit, samal ajal tootes süsinikuneutraalselt ja elurikkust säilitades ning tootmise konkurentsivõime.**

kõrgem, kui PõKa-s 2030. aastaks seatud siht (24,4%). 2023. aastal oli vanusegrupis 20-64 maapiirkonna elanike tööhõivemäär 82,9%.

Tulenevalt primaarsektori hõive jätkuvast vähenemisest (primaarsektori hõivatute osatähtsus maa-asulates oli 2005. aastal 15,1%, 2010. aastal 11,3%, 2015. aastal 10,8%, 2023. aastal 7,6%), sõltub maapiirkondade majanduslik areng ja elujõud üha enam maapiirkonnas sekundaar- ja tertsiaalsektoris tegutsevate ettevõtete konkurentsivõimest, hästi tasustatud eripalgeliste töökohtade kättesaadavusest ning tugevatest ja toimivatest kohalikest kogukondadest. Hõive languse primaarsektoris on tänaseks maapiirkonnas kompenseerinud tertsiaarsektor, kus hõivatute osatähtsus on aastatega stabiilselt kasvanud ning on 2023. aasta seisuga 59,8%.

Eestis on elanike sissetulekud piirkonniti väga erinevad. Linnalises asustuspiirkonnas on elanike sissetulekud maapiirkonnaga võrreldes oluliselt suuremad. Suur erinevus on elanike sissetulekutes ka maakonniti. Kui Harjumaal on palgatöötaja kuu keskmine brutotulu Statistikaameti andmetel 1835,20 eurot, siis Valgamaal 1284,88 eurot.

Maapiirkonnas on tööturult vanuse tõttu välja langevate inimeste arv suurem, kui sinna sisenevate noorte arv. Kui linnapiirkonnas 21–40-aastaste elanike arvu osatähtsus sama vanusegrupi üldarvus kasvab, siis maapiirkonnas see kahaneb. Toetusmeetmete rakendamisel ja sihtide seadmisel tuleb üha enam tähelepanu pöörata uute hästi tasustatud töökohtade loomisele maapiirkonnas, ettevõtete konkurentsivõime tagamisele ning kõrgemat lisandväärtust loovate valdkondade edendamisele.

7.3 Programmi tegevuste täitmise analüüs

7.3.1 Programmi tegevus – Põllumajanduskeskkonna hea seisundi tagamine

Programmi tegevuse eesmärk on asjakohastel juhtudel vähendada põllumajandustootmisega seotud väetiste, taimekaitsevahendite ja gaaside emissiooni negatiivset keskkonnamõju ning tagada põllumajandusmaa elurikkuse ja maastike mitmekesisuse säilimine.

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal

- Toiduvarustuskindluse ja põllumajandustootjate konkurentsivõime säilitamiseks on vajalikud efektiivsed taimekaitsevahendid taimekahjustajate tõrjumiseks. Kahjuks ei ole Eestis kättesaadaval paljude kahjustajate tõrjeks sobivaid vahendeid. Kirjeldatud kitsaskoha leevendamiseks on suurendatud PTA taimekaitsevahendite ja toimeainete hindajate meeskonda, kirjeldatakse paremini protsessi¹¹ ning algatatud on nii diskussioonid taotlejatega, uuringud kui ka vajalikud õigusaktide muudatused.
- Koostasime taimekaitseaduse ja riigilõivuseaduse muutmise seaduse eelnõu, mis saadetakse kooskõlastamisele 2025. aastal. Taimekaitse valdkonnas soovitakse ajakohastada taimekaitsevahendite ja toimeainete riigilõivude ja tasude, taimekaitsekoolituste ja -seadmete, kontrolltehtingu tegemise õiguse ja õhusõidukite kasutamist puudutavaid sätteid.
- Mesilaste hukkamisest teavitati seitsmel korral. Ühelgi juhul ei saanud tõestust hukkamise seos taimekaitsevahendite sihipärase kasutamisega või nende nõuete rikkumisega. Tänu kõigi osapoolte (põllumehed, mesinikud ja valdkonna ametnikud) ühistele pingutustele ei ole Eestis taimekaitsetööd teadaolevalt põhjustanud mesilasperede hukkamist juba viimased kuus aastat.
- Jõustus „Taimekaitsevahendite säästva kasutamise tegevuskava 2024-2029“¹², mille koostamisel konsulteeriti erinevate huvigruppidega. Tegevuskava üldine eesmärk on kooskõlas Vabariigi Valitsuse seisukohtadega Euroopa Liidu strateegia „Talust taldrikule“ kohta. Üldeesmärgi saavutamist toetavad tegevuskava tegevusvaldkondade alaeesmärgid. Peamiste

¹¹ <https://pta.agri.ee/pollumehele-ja-maaomanikule/taimekasvatus/taimekaitse>

¹² <https://www.agri.ee/sites/default/files/documents/2024-06/tegevuskava-taimekaitsevahendid-2024-2029.pdf>

alaeesmärkidena on nimetatud teadlikkuse tõstmist ning alternatiivsete tõrjevõtete rakendamise tulemusena asjakohastel juhtudel taimekaitsevahendite kasutuse vähenemist.

- Valmisid METKi poolt uuendatud integreeritud taimekaitse (ITK) ja tõrjekriteeriumite suunised enamlevinud kultuuridele¹³.
- Valmis METKi uuring „Teraviljadel ja rapsil levivate taimekahjustajate pestitsiidiresistentsuse ja bioloogiliste taimekaitsevahendite uuring“¹⁴.
- Eesti Maaülikoolil on töös köögiviljade ja marjade integreeritud taimekaitse suuniste uuendamine ning tõrjekriteeriumite väljatöötamine, valmimistähtaeg 2025.
- Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi ülesandest „Analüüs ja ettepanekud põlevkivi töötlemisel tekkivate jäätmete kasutamise võimaluste kohta väetisena“ tulenevalt telliti Eesti Maaülikoolilt eksperthinnangud: „Eksperthinnang põlevkivituha ümbertöötlemisel tekkiva kõrvalsaaduse sobivuse kohta lubiväetiseks“¹⁵ ja „Eksperthinnang Püssi tuhamäes ladestatud materjali sobivuse kohta lubiväetiseks“¹⁶. Nende alusel on kavas muuta ministri määrust.
- 2024. a rakendati kõiki ÜPP strateegiakava I ja II samba põllumajanduslike keskkonnatoetusi, mis on kas üheaastase kestusega (otsetoetuste ökokavad) või viie järjestikuse kalendriaastase kohustuseperioodiga (maaelu arengu keskkonnatoetused). Põllumajanduslike keskkonnatoetuste ja püsirohumaa säilitamise kohustusega oli 2024. aastal hõlmatud 92,59% kasutuses olevast põllumajandusmaast.
- Keskkonnasõbraliku majandamise toetuse puhul rakendus uue kohustusliku nõudena e-põlluraamatu pidamine. Põllumajandustootjatel on veeseadusest tuleneva kohustuse täitmiseks, näiteks põllul kasutatavate sisendite või põllul tehtavate tegevuste ülesmärkimiseks võimalus kasutada tasuta PRIA e-põlluraamatut. Seda saavad kasutada ka need põllumehed, kes toetust ei taotle. E-põlluraamatu kasutamine võimaldab põllumajandustootjal mitte ainult planeerida ja ellu viia põllul tehtud tegevusi, vaid kasutada lisaks soovituskalkulaatoreid, mis aitavad põllumehel teha keskkonnateadlikumaid valikuid. 2025. a on eelnimetatud toetuses kohustus koostada lämmastikubilanss, seda esialgu ainult nisupõldude kohta. Lämmastikubilanss annab põllumehele teada, kas ta majandab puudu- või ülejäägiga, ning sellest lähtuvalt saab kohandada oma põldudel lämmastiku kasutamist.
- 2024. a Euroopa Komisjoni poolt algatatud lihtsustamisettepanekutest tulenevalt muudeti tingimuslikkuse süsteemi nõudeid. Üheks olulisematest neist oli HPK 8.1 ehk ökoalade jätmise nõude kustutamine, mis võimaldas juba samal aastal rakendada lihtsustatud süsteemi tingimusel, et liikmesriigil on vastavasisuline ökokava välja töötatud ning rakendatud. Kuna Eesti rakendas ökoalade toetust alates 2023. aastast, muudeti ka seda toetuskeemi sidudes selle lahti senistest HPK 8.1 kohustuslikest baasnõuetest ning vähendades ökoalade lävendit senise 10%-i asemel 7%-le, et motiveerida põllumajandustootjaid senisest veelgi enam keskkonnasäästlikke põllumajanduspraktikaid rakendama.
- 2024. aastal jõustus Euroopa parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1991, mis käsitleb looduse taastamist. Määrusega on seatud taastamise eesmärgid agroökosüsteemidele, tolmeldajatele, kaitstavatele elupaigatüüpidele ja kaitstavate liikide elupaikadele maismaal, mere elupaikadele, linnaökosüsteemidele, jõgede sidususele ja metsaökosüsteemidele. Agroökosüsteemide taastamisel tuleb kehtestada eesmärgid ja meetmed vähemalt kahe järgneva agroökosüsteemide näitaja kohta a) rohumaaliblikate indeks; b) orgaanilise süsiniku varu mineraalsetes põllumuldades; c) mitmekesiste maastikuelementidega põllumajandusmaa osakaal. Samuti tuleb kehtestada meetmed põllumajandusmaastike linnustiku indeksi suurenemiseks ja põllumajanduslikus kasutuses turvasmuldade taastamismeetmeteks, sh

¹³ <https://metk.agri.ee/integreeritud-taimekaitse-suunised>

¹⁴ https://dhsavalik.agri.ee/?page=pub_view_dynobj&pid=51301733&desktop=10016&u=20250319142302

¹⁵ https://www.pikk.ee/wp-content/uploads/2025/03/Polevkivituha_korvalsaaduse_eksperthinnang.pdf

¹⁶ https://www.pikk.ee/wp-content/uploads/2025/03/Pussi_polevkivituha_eksperthinnang.pdf

märjutamine. Taastamiskava tuleb koostada ja esitada Euroopa Komisjonile hiljemalt 1.09.2026. Taastamiskava koostamisega alustatakse Kliimaministeeriumiga koostöös 2025. aastal.

- 2024. a koostati EMÜ välja töötatud meetodika alusel ministri määruse „Lämmastiku ja fosfori mulda viimise ja mullast väljaviimise üle arvestuse pidamise nõuded ja kord“ eelnõu, mille vastuvõtmine jäi 2025. aastasse. Toiteelementide standardiseeritud bilansi tulemused annavad üldise hinnangu tootmissisendite kasutamise tõhususe ja võimaliku keskkonnamõju kohta. Eesti põllumajandusmaa keskmisena on mulla lämmastiku bilanss OECD meetodika põhjal olnud mõõdukalt positiivne (2008.–2012. aasta keskmisena +30 kg N/ha), samas on fosforibilanss tugevalt negatiivne (–5,5 kg P/ha).
- 2024. a valmis REM tellimisel EMÜ uuring „Sõnniku arvestuslike väärtuste kaasajastamine“. Uuringu tulemuste alusel on plaanis 2025. a ajakohastada maaeluministri 30.09.2019 määrust nr 73 „Eri tüüpi sõnniku toitaainesisalduse arvutuslikud väärtused, põllumajandusloomade loomühikuteks ümberarvutamise koefitsiendid ja sõnnikuhoidla mahu arvutamise meetodika“.
- 2024. a inventeeriti Pärandkoosluste Kaitse ühingu poolt üle 6000 ha püsirohumaid, millest suurem osa hinnati väärtuslikeks püsirohumaadeks. Väärtuslikele püsirohumaadele on võimalik taotleda väärtusliku püsirohuma hoidmise toetust.
- 2024. aastal jätkus maaparandusseaduse muutmise seaduse eelnõu ettevalmistamine, et lihtsustada maaparandussüsteemide ehitusloamenetluse ja kooskõlastamise protsessi ning vähendada seoses sellega bürokraatiat ning töö- ja halduskoormust.
- 2023. ja 2024. a andsime kohaliku omavalitsuste üldplaneeringute koostamise protsessi sisendit väärtusliku põllumajandusmaa kaitse- ja kasutustingimuste kohta. Enamikesse üldplaneeringutesse on seatud või seadmisel tingimus, et väärtuslikku põllumajandusmaad käsitleva seaduse muudatuse kehtestamise korral kehtivad antud seadusest tulenevad nõuded. Valmistame ette ka vastava seaduse muudatust, et väärtusliku põllumajandusmaa kohta seataks lõplikud kaitse- ja kasutustingimused õigusakti tasemel. Selle eesmärk on tagada üldplaneeringuga määratud väärtuslike põllumajandusmaade kaitsele ühelt poolt võimalikult kõrge õiguskindlus, kuid teiselt poolt püüda välistada juba koostatud üldplaneeringute ulatuslikku muutmist (aja- ja ressursikulukas). Sellisel viisil on tagatud nii väärtuslike põllumajandusmaade õiguslik kaitse kui ka kohaliku omavalitsuse autonoomia.
- Põllumuldade kaitset ja kestlikumate majandamisviiside kasutamist edendatakse mitmel eri moel: ÜPP strateegiakava pindala- ja investeeringutoetuste, AKIS-tegevuste, uuringute, seiretegevuste, mullaproovide analüüsimise, digitaalsete tööriistade loomise jm abil. Muldade kaitset tervikuna koordineerib riigis 2023. aastast Kliimaministeerium (KLIM), kellega REM teeb väga tihedat koostööd. Koostöös esitati ka seisukohad [EL mullaseire direktiivi](#) 2024. a läbirääkimistele, kus ekspertteabe andmisel on oluline sisend tulnud Maaelu Teadmiskeskusest (METK). Direktiivis muudetakse kohustuslikuks muldade seisundi seire ja hindamine, reguleeritakse muldade kestliku majandamise saavutamist (peamiselt teadus-arendustegevuste ja toetuste abil), maahõive leevendamist ja saastatud alade küsimust. 2024. a juunis lepitati kokku üldine lähenemisviis, 2024. a lõpus toimus esimene poliitiline triloog ja 2025. a aprillis jõudsid Nõukogu ja Euroopa Parlament direktiivi suhtes esialgsele kokkuleppele, kus säilitatakse püüeldav mittesiduv eesmärk saavutada mulla hea seisund 2050. aastaks. Mõlemad institutsioonid peavad siiski kokkuleppe veel kinnitama.
- KLIM-REM ja Keskkonnaagentuuri (KAUR) koostöös viiakse 2024.-2027. a ellu 5,7 miljoni eurose eelarvega [maa- ja mullakasutuse teadus-arendusprojekti](#), mille tulemusena luuakse riigile innovaatiline ja ressursikestlik maa- ja mullakasutuse seire- ja juhtimissüsteem, mis on edaspidi terviklike ja kvaliteetsete maahõive ruumiotsuste planeerimise ja suunamise aluseks.
  - 1) Esimese olulise tegevusena sõlmis KAUR 2024. a juulis METKi, Tartu Ülikooli ja Eesti Maaülikooli teadlastest koosneva konsortsiumiga lepingu [Eesti mullastikukaardi üleriigiliseks ja -pinnaliseks uuendamiseks](#). Mullastikukaart on baasiks väga paljudele maakasutusega seonduvatele otsustele, alustades maa hinna määramisest ja toetusõiguslikkuse hindamisest kuni kasvuhoonegaaside voogude hindamise ning maahõivega seonduvate planeerimisotsuste tegemiseni. Lepingu eelarve on 1,4 miljonit

eurot. Mullastikukaardi uuendamise peamine eesmärk on välja töötada teekaart ja kaasaegsed meetodilised lahendused mullastikukaardi kaasajastamiseks. Eesmärgi saavutamiseks korrastatakse ja täiendatakse olemasolevat mullastiku vektorkaardi andmebaasi (sh luuakse vastavused rahvusvahelise WRB klassifikatsiooni ja lõimise jaotustega), parandatakse muldade leviku- ja atribuutandmeid ja lisatakse senisel mullastikukaardil määratlemata mullastikuareaalid linna-, taristu- ja kaevandusaladel.

- 2) Projektiga panustame ka kasvuhoonegaaside (KHG) aruandluse teaduspõhisesse täiustamisse. 2024. a oktoobri seisuga on projekti raames valminud põllumajanduse ja LULUCF sektori kasvuhoonegaaside seire ja aruandluse täiustamise võimaluste [ülevaateraport](#). Töö eesmärk oli kaardistada hetkeolukord ja leida võimalused KHG seire ja aruandluse täiustamiseks, sh prioriseerides teatud kiireloomulisemaid arendusi ning pannes need kiiremas korras töösse mulla- ja maakasutuse teadus-arendusprojekti raames. Ühtlasi oli töö eesmärk parendada koostööd ja infovahetust eri osapoolte vahel. Valminud kaardistuse alusel plaanime hakata neid ettepanekuid ellu viima, sh otsides erinevatest allikatest võimalusi arenduste rahastamiseks ning eri projektide ja andmekihtide vahelise sünergia ja riskasutatavuse suurendamiseks. Töö jätkub arendusprioriteetide kaardistamise ning teadlastelt teadus-arendustööde tellimisega.
  - 3) 2024. a oktoobri seisuga oleme alustanud aruteludega maa- ja mullakasutuse, sh maahõive valdkonna vajaduste kaardistamiseks. Esimese sammuna kaardistame laiapõhjalise huvi- ja sidusrühmade kaasamise abil keskkonna- ja kliimaeesmärkidega seonduvat maa- ja mullakasutust, sh maahõivet mõjutavad rahvusvahelised, riiklikud ja kohalikud eesmärgid ning kohustused. Loomes seosed majanduslike eesmärkide ja vajadustega ning sidustame need hetkel töös olevate ja teostatud algatustega. Koondame kogutud info ülevaateks, milles on välja toodud nii keskkonna-, kliima kui ka majanduslike eesmärkide võimalikud vastuolud kui ka koostoimed maahõive ja maakasutuse vajaduste ja sihtide kontekstis. Tehtud kaardistuse alusel loome rakendusplaani maa- ja mullakasutuse, sh maahõive nii ruumilisele kui ka õiguslikule vaatele. Kokkuvõtvalt saame ülevaate, milline on nii Eesti riigi maa- ja mullakasutuse, sh maahõive tulevikku vaatav vajadus kui ka keskkonna-, kliima- ja majanduspoliitikat toetav ja maakasutuse seisukohast mõistlik reaalsus. Töö tulemus on aluseks järgnevale tegevustele, sh võimalikele ja vajalikele suuremamahulistele analüüsidele.
- Mullakaitselisi tegevusi suunatakse ka [EL mullamissiooni](#) eesmärgi silmas pidades ning seal on koordinaatori rolli endale võtnud METK. METK on ellu kutsunud mullaHUBi kohtumiste sarja, mille eesmärgiks on tuua kokku ja toimida koostööplatvormina teadlaste, põllumeeste, poliitikakujundajate ja teiste huvigruppide vahel leidmaks koostöös kestlikud ja toimivad lahendused, et meie mullad oleks hoitud ja heas seisukorras.
  - Olulise 2024. a initsiatiivina tuleb märkida ka AKIS-tegevuste alt toetatud MTÜ Northern Roots'i korraldatud taastava põllumajanduse alaseid [konverentse](#).

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Põllumajandussektori ettevõtete kohanemine roheülemineku väljakutsetega, sh kliimamuutuste leevendamisega ja samas toidu varustuskindlusega seotud riskide maandamine on valdkonna oluline kompleksne väljakutse. Muld on tõenäoliselt looduse kõige alahinnatum osa, mille tähtsusele ja funktsioonidele ei pöörata hariduses ja ühiskonnas laiemalt piisavalt tähelepanu. Muldade kaitse ja kestliku majandamise ja ka teiste keskkonnavaldkondade eesmärkide saavutamiseks on olulised just laiapõhjalised teadmised mullast, selle toimimisest ja ülesannetest. Muld on otseselt seotud elurikkuse, kliima (sh LULUCF), veekaitse jt küsimustega, maakasutusega seotud majandusega ja seega laiemalt rohepöörde eesmärkide täitmisega. Seda kõike ja mullateaduse perspektiivikust tuleb ühiskonnas selgemalt teadvustada. Mullaalaste eesmärkide saavutamise üks kõige piiravamaid faktoreid on mullateadlaste vähesus ja nende

suur hõivatus seoses 2024. a lisandunud mitmete suurte algatuste (sh mullastikukaardi uuendamine) tõttu.

7.3.2 Programmi tegevus – Taimetervise, loomade tervise ja heaolu tagamine

Programmi tegevuse eesmärk on tagada olukord, kus Eesti on vaba ohtlikest taimekahjustajatest ja eriti ohtlikest loomataudidest ning loomade tervis ja heaolu on paranenud.

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

Taimetervis

- Taimetervise olukorda Eestis võib jätkuvalt lugeda heaks. 2024. aasta seirete käigus ühtegi uut karantiinset taimekahjustajat ei leitud, tuvastati kolm juba varem Eestis leitud ohtlikku taimekahjustajat: EL karantiinsete taimekahjustajate nimekirja kuuluvad taimekahjustajad valkjas kartuli-kiduuss (*Globodera pallida*) ja kollane kartuli-kiduuss (*Globodera rostochiensis*) ning EL erimeetmetega reguleeritud kahjustaja *Tomato brown rugose fruit virus*. Viimati nimetatud kahjustaja seiret on tehtud Eestis alates 2020. a, varasemad leiud on aastatest 2021 ja 2022. Alates 2025. a seire lõpetatakse, kuna erimeetmed on lõpetatud ja kahjustajale on ELis antud reguleeritud mittekarantiinse kahjustaja staatus (peamiseks põhjuseks kahjustaja laialdane levik).
- 2024. aastal valmis taimetervise valdkonnaülene situatsiooniplaan, mis sisaldab teavet otsustusprotsessi ja järgitavate menetlustoimingute kohta ohtliku taimkahjustaja tuvastamisel. Iga prioriteetse taimekahjustaja kohta on koostatud eraldi kahjustajaspetsiifiline tõrjemeetmeid sisaldav situatsiooniplaan.
- Ohtlike taimekahjustajate avastamisel on oluline roll ka üldisel teavitustegevusel ja teadlikkuse tõstmisel. Rahvusvahelise taimetervise päeva tähistamisega oleme viimasel kolmel aastal juhtinud tähelepanu eelkõige laste ja noorte teadlikkuse tõstmisele. 2024. aastal Tartu Loodusmajas toimunud taimetervise päeval sai osa võtta „Seiklushundi orienteerumispäevakust“, kus kõik liikumishuvilised said läbida erineva pikkusega orienteerumisraja. Kõikidele radadele oli lisatud ka taimetervisega seotud punktid, mida läbides said orienteerujad proovile panna oma teadmised taimekahjustajatest ja teha tutvust erinevate taimekahjustajate püünistega. Tartu Loodusmajas kohapeal sai tutvuda nii meil levinud kohalike taimekahjustajatega kui ka ohtlike ehk karantiinsete taimekahjustajatega. Teadmisi taimetervisest jagasid PTA, METKi ja EMÜ eksperdid.
- 2023. ja 2024. aastal võtsime osa EFSA poolt koordineeritud taimetervise teemalisest teavituskampaaniast #PlantHealth4Life, mille tegevused jätkuvad ka 2025. aastal. Tegemist on mitmeaastase kampaaniaga, mille algatajaks on Euroopa Komisjon ning mis põhineb EL riikides tehtud põhjalikul analüüsil, kus uuriti taimetervisega seotud arusaamasid ja käitumismustreid. Sihtrühmadeks on reisijad, hobiaednikud ja noored lapsevanemad. Kampaania jaoks loodi kõigile osalevatele riikidele koduleht, kampaania väliplakatid ning muu visuaalne identiteet. Kampaania raames on viimasel kahel aastal toimunud tele- ja raadioesinemisi, avaldatud taimetervise-teemalisi artikleid, kaasatud erinevaid mõjusikuid ning tehtud reklaami lennujaamas ja sotsiaalmeedia platvormidel.
- Koostöös PTA ning METKi taimetervise ja mikrobioloogia laboriga avaldati 2022. aasta teenusedisaini arenguprogrammi raames esimene taimetervise valdkonda käsitlev infokiri „Terve taim“. Infokirja koostamisega tegeleme aktiivselt ka tänaseni ning 2024. aastal ilmus kaks uut väljaannet. Infokirja eesmärgiks on koondada taimetervist käsitlev teave ja juba ilmunud kajastused ning pakkuda olulist infot PTA taimetervise registris olevatele ettevõtjatele. Lisaks tutvustatakse taimekahjustajaid, nende seiret ja tõrjet nii Eestis kui ka mujal Euroopa Liidus, antakse eelinfot taimetervise valdkonda reguleerivate õigusaktide muudatustest, jagatakse soovitusi ohtlike taimekahjustajate leviku ennetamiseks ja peatamiseks ning palju muud põnevat.

- REMi, METKi, PTA ja EMÜ koostööl valmisid 2024. aastal uus enesekontrollisüsteemi juhend ning eeltäidetud enesekontrolliplaani vormid, mis hõlbustavad tootjatel ja turustajatel enesekontrollisüsteemi paremat läbimõtet ja sisseseadmist. Uued juhised ja vormid loodi selleks, et tõsta ettevõtjate teadmisi ohtlikest taimekahjustajatest ja aidata neil mõista, kuidas enesekontrolli abil on võimalik ettevõttes takistada ja minimeerida taimekahjustajate levikut ning nende poolt tekitatavat kahju. Tõhusa enesekontrollisüsteemi rakendamine on tähtis osa taimetervise hea seisundi hoidmisel ja tootjate konkurentsivõime parandamisel.
- 2023. aastal koostasime taimekaitseseaduse ja riigilõivuseaduse muutmise seaduse väljatöötamiskavatsus ja viisime läbi avaliku konsultatsiooni ning 2024. aastal jätkasime eelnõu väljatöötamisega. Taimekaitseseaduse ja riigilõivuseaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamine on tingitud vajadusest lahendada taimekaitseseaduse rakendamisel tekkinud kitsaskohti, sh uuendada järelevalvetasu regulatsiooni ja laiendada selle kohaldamisala ning ajakohastada riigilõivumäärasid riigilõivuseaduses. Lisaks sätestatakse eelnõuga kontrollteingu tegemise alused ja uus väärtekoosseis taimetervise valdkonnas. Samuti täpsustatakse taimekaitsetunnistuse tähendust ja selle väljastamise eeldusi. Täiendatakse professionaalse kasutaja kohustust taimekaitsevahendite kasutamise üle arvestuse pidamisel ja lisatakse sätted, mille korral kontrollitud ja hinnatud juhtudel ei ole taimekaitsevahendite kasutus välistatud muudelt õhusõidukitelt (droonidelt).

Loomatervis

- 2024. aasta detsembris jõustus marutaudi tõrje ennetamise ja tõrje täpsemate meetmete määrase muudatus. Määrusega laiendasime vaksineerimiskohustusega loomaliikide loetelu. Kui siiani oli Eestis kohustuslik marutaudi vastu vaksineerida ainult koeri ja kasse, siis alates 2024. aasta detsembrist lisandusid sinna nimekirja ka valgetuhkrud. Valgetuhkrute puhul on tegemist marutaudile vastuvõtlikku liiki kuuluvate loomadega. Kuna valgetuhkrud on marutaudi viirusele samamoodi vastuvõtlikud nagu koerad ja kassid ning nende lemmikloomana pidamine on küllalt levinud, siis peab ka valgetuhkrute suhtes kehtima marutaudivastase vaksineerimise kohustus. Samuti tuleb kohaldada valgetuhkrute puhul kõiki marutaudi kahtluse puhul võetavaid meetmeid. 2024. aasta detsembris laiendati nende loomaliikide loetelu, millesse kuuluvate loomade pidamisel koostab isik bioturvalisuse kava. Muudatuse kohaselt kuuluvad nimetatud loomaliikide loetellu edaspidi ka veised (nii piima- kui lihaveised), välja arvatud juhul, kui neid peetakse kodumajapidamises oma tarbeks. Varasemalt oli bioturvalisuse kava koostamise kohustus sea- ja kodulinnupidajatel ning kalade ja koorikloomade pidamisel vesiviljelusettevõttes. Bioohutuskavas näidatakse ära rakendatavad bioturvameetmed ja peetakse jooksvalt arvestust nende rakendamise üle.
- 2024. aastal alustasime ka veterinaarseaduse muudatuste ettevalmistamisega. Peamised muudatused keskenduvad riikliku lemmikloomaregistri loomisele, lemmikloomade üleriigilise kiipimiskohustuse kehtestamisele ja veterinaarseaduse rakendamise käigus välja tulnud murekohtade lahendamisele. Ühtsete reeglite kehtestamine lemmikloomade pidamisel on olnud arutelu all juba pikemat aega. Hetkel on olukord, kus iga KOV on kehtestanud oma reeglid ja peab oma registrit, kus peetakse lemmikloomade üle arvestust. Eelnõu eesmärgiks on reeglite ühtlustamine ja teatud osas ülesannete ülevõtmine KOVidelt. Eelnõu on olnud seni 2025. aasta VVTP osa ja on plaanis Riigikokku esitada 2025 II poolaastal.
- 2024. aastal sai teist korda taotleda ÜPP perioodi 2023–2027 sekkumise „Loomade tervist edendavate kõrgemate majandamisnõuete toetus“ toetust. 2024. aastal määrati toetus 113 põllumajandusettevõtjale ja välja maksti 1 998 629,42 eurot, loomühiku hinnaks oli 33,73 eurot. Võrdluseks 2023. aastal määrati toetus 105 ettevõtjale ja välja makstud summa oli 2 534 272 eurot ja loomühiku hind oli 45 eurot.
- 2024. aastal sai esimest korda taotleda ÜPP perioodi 2023–2027 sekkumise „Loomataudide kontrolliprogrammide alase koostöö toetus“ toetust. Toetust taotles Eesti Tõulooma Kasvatajate Ühistu, kes koordineerib infektsioosse rinotraheiidi (IRT) ja veiste viirusdiarröa (VVD) kontrolli- või likvideerimisprogrammide koostamist ja rakendamist piima- ja

lihavede karjades. Esimese voorus on esitatud taotlus 20 loomapidamisettevõtte nimel – 18 piimaveise- ja 2 lihavede kasvatajat. Esimene väljamakse toimub 2025. aasta mais.

- 2024. aasta lõpus kinnitati Sotsiaalministeeriumi eestvedamisel Eesti antimikroobse resistentsuse ohjamise strateegia 2025-2030 ehk riiklik AMRi strateegia. 2024. aastal uuendatud „Mikroobide antibiootikumiresistentsuse vähendamise tegevuskava veterinaarmeditsiini valdkonnas aastateks 2024–2030“ on osa riiklikust AMR strateegiast. Veterinaarmeditsiini valdkonna AMRi tegevuskava (TK) panustab loomatervise valdkonda, lähtudes „Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030“ ühest eesmärgist – tõkestada AMRi edasist levikut, mis on tihedalt seotud antibiootikumide ja teiste antimikroobsete ravimite kasutamisega põllumajandus- ja lemmikloomadel. Oluline on tõsta üldist teadlikkust antibiootikumide kasutamisest, tõhustada järelevalvet antibiootikumide kasutamise üle ning tõhustada antibiootikumide kasutamisest teavitamise süsteemi. Antibiootikumide e-andmekogusse esitas 2024. aastal andmeid 150 veterinaararsti 904 tegevuskoha kohta. Kõige enam on 2024. aastal antibiootikume kasutatud sigadel 2775.7 kg, järgmisel positsioonil on veised 1311.4 kg ja kolmandal kohal kanad 1.6 kg. Kõige enam kasutatavad toimeained 2024. aastal olid doksüstüliin (976.2 kg), tiamuliin (971.4 kg) ja amoksitsilliin (821.4 kg).
- 2024. aastast on veterinaararstidel kohustus esitada antibiootikumide kasutamise e-andmekogu lisamoodulisse teostatud vaktsineerimiste andmed. 2024. aastal esitas vaktsineerimisandmeid 246 veterinaararsti järgmiste loomaliikide kohta: kanad (11 989 340 vaktsineerimist), veised (90 891 vaktsineerimist), koerad (30 829 vaktsineerimist), kassid (22 352 vaktsineerimist), hobused (4656 vaktsineerimist), küülikud (394 vaktsineerimist) ja tuhkru (11 vaktsineerimist). Kanu vaktsineeriti nelja taudi vastu (lindude nakkav bronhiit, Gumboro haigus, Newcastle haigus ja salmonelloos), hobuseid hobuste gripi vastu, veiseid VVDV, IRT ja salmonelloosi vastu, kasse, koeri ja valgetuhkruid marutaudi ning küülikuid müksomatoosi vastu. Vaktsineerimisandmete kogumine on oluline loomataudide ja zoonooside ennetuseks ning kaubanduspartneritele rakendatavate meetmete tõenduspõhiseks esitamiseks. Lisaks produktiivloomade vaktsineerimisandmete sisestamisele sisestatakse andmekogusse ka lemmikloomade marutaudi vastase vaktsineerimise andmeid. Need andmed annavad meile indikatsiooni, kui palju Eestis elavaid lemmikloomi on marutaudi vastu vaktsineeritud. Kuna oleme piiririik, siis on meile väga tähtis marutaudi vaba riigi staatuse säilitamine ja sellele aitab kaasa lemmikloomade vaktsineerimine.
- Koostöös Sotsiaalministeeriumi ja Ravimiametiga jätkus õigusruumi ja võimaluste kaardistamist, et veterinaarias võtta kasutusele digiretsept. Digiretsepti eesmärk on ravimite väljakirjutamise ja sellega seotud jaemüügi protsessi lihtsustamine ning mugavamaks muutmine ja loomapidajale loomade raviks kasutatavate ravimite apteegi kaudu toimuva müügi soodustamine. Samuti on digiretsepti kasutuselevõtmine üks osa AMR vähendamise meetmetest, mis aitab kaasa antibiootikumide kasutamise andmete paremale laekumisele ja andmete usaldusväärsuse tõusule.
- 2024. a jätkus Eesti Maaülikoolilt uuring „Lemmikloomadelt (sh linnud, tuhkru ja eksootilised lemmikloomad) isoleeritud *E. coli*, *Staphylococcus spp.*, *Pseudomonas aeruginosa* ja metitsilliiniresistentne stafülokokk (MRSA) AMR uuring seoses „Üks Tervis“ lähenemisega ja neile loomaliikidele ravijuhiste koostamine“. Tegu on teadusliku läbilõikeuuringuga lemmikloomadena peetavatelt loomadelt isoleeritud haigustekitajate resistentsusest. Eesmärgiks on muuhulgas hinnata antibiootikumide kasutamise ja resistentsuse seoseid Eestis. Uuringule tuginedes koostatakse lemmikloomadele ravijuhised. Uuringu valmimistähtaeg on 2025. aastal.
- 2024. telliti Eesti Maaülikoolilt uuring: „Väikestes kodumajapidamistes peetavate põllumajanduslindude karjade terviseuuring seoses „ÜksTervis“ lähenemisega“. Põllumajanduslindude pidamine kodumajapidamistes on Eestis märgatavalt kasvanud. Paljud kodumajapidamised peavad linnukarju eesmärgiga turustada otse tarbijale mune, linnuliha ja paljundusmaterjali. Eriti tähelepanuväärne on põllumajanduslindude väikeste karjade (hobilinnukarjade), suurusega 10-200 lindu, hulga suurenemine. Paraku pole riigil selliste linnukarjade tervises seisundi kohta piisavalt teavet. Uuringu eesmärkideks on tuvastada looma- ja inimtervise riskid, saada teavet lindude

ravimisest, vaksineerimisest ja haigustest, selgitada välja linnukasvatavate teadlikkus linnuhaigustest ja bioturvalisusest ning uurida karjadest pärinevate mikroobide antibiootikumide resistentsust. Uuring lõpeb 30.11.2026. 2024. aastal toimusid ettevalmistustööd uuringu läbiviimiseks.

- ReMi tellimusel jätkas LABRISe riskihindamisüksus 2024. aastal kolme seireprojektiga, mille käigus saadakse ülevaade lihavedelikest, väikemäletsejalistelt ja piimavedelikest pärinevate haigustekitajate antibiootikumiresistentsuse ja seose kohta antibiootikumide kasutamisega. Piimavedelikel esinevad mikroobiliidid, mille AMR hindamine on oluline nii inim- kui loomatervise seisukohalt. Lihavedelike ja väikemäletsejaliste karjatamine ning selle mõju looduskeskkonnale on positiivne, kuid puuduvad uuringud nimetatud loomaliikidelt pärineva normaalmikrofloorasse kuuluvate enterobakterite AMR kohta. Nimetatud uuringud toetavad AMR tegevuskava rakendamist ja antibiootikumide kasutamises vajalike muutuste elluviimist.
- Juba 2022. aastal lõppes loomatervise baromeetri väljatöötamine, mille eesmärgiks oli luua tööriist PõKa loomatervise ja -heaolu eesmärkide ja meetmete mõju hindamiseks ning tagada andmete võrreldavus aastate lõikes. 2024. aastal koostas ReM koostöös PRIAga 2022. ja 2023. aasta baromeetris sisalduvate andmete esmase analüüsi. 2024. aasta andmed laekuvad koostajatele 2025. aasta alguses ja pärast seda esitatakse andmed koos analüüsiga avalikkusele. Baromeetri kasu ei ole mitte ainult poliitikakujundamisele, vaid ka loomakasvatavatele, toidukäitlejatele ja PTale, et hinnata ja põhjendada EL tauditõrje programmide ja abimeetmete vajalikkust. Lisaks saab baromeetrist sisendit PTA järelevalve paremaks korraldamiseks ning ReM õigusloome mõjude hindamiseks.

Söödaohutus

- **Suuri söödaohutuse probleeme ei esinenud.** 2024. a menetleti 4 söödalast RASFF teadet, kus tegemist oli saastunud söödapartii tagasikutsumise või turult kõrvaldamisega ning koostati 2 RASFF teadet ohtliku sööda kohta. 2024. aasta lõpu seisuga oli riigi toidu ja sööda käitlejate registri andmetel Eestis 4597 söödakäitlejat, neist 18 tegevusloaga. Aasta jooksul lisandus 582 söödakäitlejat. Suurema osa Eestis toodetavast söödast kasutavad ära Eesti loomapidajad. 81% söödakäitlejaid tegeles esmatootmise tasandil sööda käitlemisega ja toidu tootmise eesmärgil peetavate loomade söötmisega. Lisaks tööstuslikult toodetavale söödale toodetakse arvestatav osa loomade söötmiseks kasutatavast söödast põllumajandusettevõttes kohapeal, sh kasvatatakse teravilja ja heina, valmistatakse silo või segasööta. Eestisse imporditakse peamiselt proteiinirikkeid söödamaterjale (nt mais, rapsikook, sojasrott) ja söödalisandeid, millest toodetakse loomaliigile vajalik segasööta. 2024. aastal menetleti 386 avaldust sööda vabasse ringlusesse lubamise kohta. Eestisse imporditi peamiselt söödamaterjale Ukrainast ja Venemaalt.
- 2024. a muudeti põllumajandusministri 25. aprilli 2007. a määrust nr 64 „Sööda esmatoodangu väikesed kogused ning nende turuleviimise nõuded“. Arvestades tehnoloogia arengut ja põllumajandusettevõtetes toimunud uuendusi nii loomakasvatases kui ka põllukultuuride kasvatamisel, loobuti sööda esmatoodangu väikse koguse täpsest koguselisest määratlusest ja seoti sööda esmatoodangu väike kogus põllukultuuride kasvupinnaga. Sööda esmatoodangu väikeseks koguseks on selline sööda kogus, mis on saadud kuni viiehektariselt kasvupinnalt.
- Aasta-aastalt omab suuremat rolli söödalisandite kasutamine söödas, seda nii loomade heaolu suurendamise kui ka keskkonnamõjude vähendamise aspektist. 2024. a anti või pikendati 85 ohutu ja efektiivse söödalisandi kasutusluba. Seoses ohutusprobleemidega ei antud kasutusluba taimsest *Illicium verum* Hook.f. saadud tähtaniisi terpeenidele.
- Järjepidevalt tegeldakse söödas leiduvate soovimatute ainete suhtes võetud meetmete ülevaatamisega ning täiendavate meetmete võtmisega, et tagada ohutu sööt turul. 2024. aastal oli jätkuvalt fookuses loomade kokkupuute piiramine PFAS-idega, mis võivad üle kanduda näiteks mullast, mida karjamaal toituvad põllumajandusloomad alla neelavad, või loomade joogiveest või söödast. Teise olulise teemana oli jätkuvalt fookuses mükotoksiinide piirmäärade arutelu söödas. 2023. a otsustati, et mükotoksiinide lubatud maksimumsisaldusi edasi ei arutata, kuna lubatud maksimumsisalduste kehtestamise osas ei saavutanud liikmesriigid konsensust. Seetõttu

ajakohastatakse mükotoksiinide soovituslikud sisaldused ning kaalutakse täiendavaid meetmeid soovituslike sisalduste paremaks rakendamiseks. Aruteludega jätkatakse.

- Koostöös Põhja- ja Baltimaadega jätkati 2024. a suunise koostamist mikroobse biomassi kasutamise kohta söödana. Valminud suunis esitatakse Euroopa Komisjonile ja teistele liikmesriikidele. Põhja- ja Baltimaade koostööformaadi raames kujundatakse regiooniuülesed seisukohad sööda tootmise, turustamise, kasutamise ja kontrolliga seotud küsimustes.
- 2024. a kiideti heaks EL ülese segasööda märgistamise hea tava juhendi muudatused, mis olid seotud sööda rohemärgistusega. Muudatus aitab kaasa keskkonnamärgistamise tava ühtlustamisele kogu EL-is. Rohemärgistus on vabatahtlik.
- 2024. a alustati söödamaterjalide kataloogi ülevaatamist ja muudatustepepaneku koostamist. Ajakohastamisel on nii tootmisviisid, kui ka söödamaterjalide loetelu, sh mikroorganisme puudutav osa. Söödamaterjalide kataloog on loodud Euroopa Liidu söödamaterjalide omaduste teabe levitamiseks. Kataloogis on kirjas tooted, mida söödetakse loomadele seda täiendavalt töötlemata (nt silo) või mida kasutatakse sööda valmistamisel (nt rasvhapped).
- 2024. a töötati välja EL ülene juhenddokument sööda homogeensuse ning soovimatute ainete ristasaastumise kontrollimise kohta. Dokumendi eesmärk on ühtlustada EL-i tasandil reeglid ning see on mõeldud kasutamiseks pädevatele asutustele hindamaks sööda tootmisel kasutatavate segamis- või tootmisseadmete segamise täpsust ning sööda käitlejate poolt ristasaastumise hindamiseks ja kontrollimiseks kasutatavaid meetodeid
- Sööda käitlemise valdkonnas teostas PTA 2024. aastal kokku 235 kontrolli, mis moodustab 81% aastaplaanist. E-kaubanduse valdkonnas viidi läbi 19 kontrolli. Sööda nõuetekohasuse hindamiseks võeti kokku 183 proovi, mis jäi samale tasemele 2023. aastaga. 668-st teostatud analüüsist tuvastati mittevastavusi 33 analüüsi korral. 2024. a tehti söödakäitlejatele 58 ettekirjutust. Sööda ja söödaohutuse valdkonnas tuvastati nõuetele mittevastavuse osas rikkumisi peamiselt sööda märgistamisnõuete ja söödahügieeni nõuete osas.
- Söödaohutuse-alast teavet avaldati asutuste kodulehtedel. Maablogis avaldati artikkel, mis käsitles inimestele sobimatu toidu kasutamist söödaks. Artikkel selgitas, mida ja kuidas saab söödaks kasutada.
- 2024. a jätkati projektiga „Teatud mükotoksiinid toidus ja söödas“, kus eesmärgiks on määrata riskitase erinevate elanikkonnarühmade korral (saadavushinnang) ja riskitase tundlikele loomaliikidele. Lisaks hinnatakse kliima muutuste mõju teatud mükotoksiinide sisaldusele Eestis kasvatatud teraviljades. Teisel projekti tegevuse aastal koguti ja uuriti proovidest enniatiinide (B, B1, A, A1), boveritsiini, sterigmatotsüstriini, alternaria toksiinide (tentoksiin, tenuasoonhape, alternariool, alternarioolmonometüül, altenueen) ning fumonisiinide (B1, B2) sisaldust. Projekt lõppeb 2026. aastal.

Loomade heaolu

- Inimeste ootus ja tähelepanu loomade heaolule nii lemmik- kui põllumajandusloomade pidamisel on ühiskonnas tunnetuslikult tõusnud. Avalik diskussioon loomade heaolu teemadel on suurendanud inimeste teadlikkust PTAst kui asutusest, millel on esmane ja juhtiv roll selles valdkonnas järelevalve tegemisel. Neid asjaolusid ilmestab PTA-le esitatud vihjete arvu jätkuv tõusutrend, mis on omakorda suurendanud ka kontrollide arvu. Vaatamata sellele, et inimeste teadlikkus loomade heaolust ja väärkohtlemise märkamine on tõusuteel, on endiselt oluline tõsta ühiskonna teadlikkust loomade heaolu arvestava loomapidamise kohta ja parandada sellega loomapidamiskultuuri Eestis.
- 2024. aasta mais avaldasime loomakaitseseaduse (LoKS) VTK, milles analüüsisime seaduse muutmisevajadusi. Teemad, mida VTK käsitles olid järgmised: lemmikloomade pidamine – loomade hulgaga seotud probleemid (ühes majapidamises palju koeri või kasse), teised pidamisega seotud probleemid (tulenevalt loomade hulgast ei suudeta tagada õigeaegne ravi), tegevusloa nõude kehtestamine varjupaikadele; lemmikloomana peetavate loomaliikide nimekirja kehtestamine, koerte ketispidamise keelustamine ja zoofiilia keelustamine. Järelevalve poolt analüüsisime näiteks asendustäitmise nõude rakendumist, karistusi ja loomaheaolu nõuete

täitmist, kui avaliku korra täitmist. Lisaks analüüsisime VTKs ka statistilist andmete kogumist katseloomade kasutamise kohta, mille soovime üle viia PTAsse. 2025. aastal on planeeritud LoKS muutmise seaduse eelnõu väljatöötamine.

- 2024. aasta II poolaastal valmistasime ette loomakaitseseaduse muutmise seaduse, millega soovisime keelustada munakanade pidamise täiustatud puurides alates 2035. aastast. Tegemist on algatusega, mis sai kokkulepitult sektoriga muutuse ellukutsumiseks üleminekuajaga 10 aastat. Kümne-aastane üleminekuperiood on koostöös hinnatud piisavaks, et ettevõtjad jõuaksid oma tootmist kohandada ja teha vajaminevad investeeringud. Lisaks anti eelnõuga piirang, et alates 2026. aastast ei tohi rajada uusi loomapidamisettevõtteid, kus oleks kasutusel puurispidamine. Tulenevalt „Talust taldrikule“ strateegiast on Euroopa Komisjonis käsil loomaheaolu õigusraamistiku läbivaatamine (loomade vedu, loomade pidamine, loomade hukkamine ja loomaheaolu märgistus), mille eesmärk on õigusaktid viia vastavusse uusimate teadusandmetega. 2024. aasta alguses kaasasime sektori esindajad ja valdkonnaga seotud asutused loomade veo algatusele Eesti seisukohtade kujundamiseks. Eesti seisukohad kiideti heaks mais. Töögruppide tasandil algasid arutelud 2024. aasta suvel ja jätkuvad 2025. aastal.
- 2024. aastal tutvustas Euroopa Komisjon koerte ja kasside heaolu ja jälgitavuse õigusakti eelnõu. Eelnõu loomise aluseks on EL kodanike ootused loomaheaolule, liikmesriikide erinevad nõuded ja standardid, lemmikloomade illegaalne kaubandus ja puuduvad heaolunõuded imporditud loomadele. Koostöös lemmikloomasektori ja PTAg koostasime Eesti seisukohad ja need said heakskiidu märtsis 2024. 2024. aastal toimusid arutelud ekspertgruppide tasandil ja eelnõu edasine menetlemine jätkub.
- **Lemmikloomade** pidamisega seonduvalt teostas PTA 2024. aastal 461 vihjepõhist kontrolli, 11 plaanilist kontrolli ja 155 järelkontrolli. Kõrvalekaldeid tuvastati 54% kontrollidest. Loomade heaolu valdkonnas on enim tuvastatud puudusi seoses lemmikloomade pidamiseks kasutatavate alade/ruumide suuruse, nende sisseseade sobivuse ning puhtusega. Sagedased on ka ettekirjutused seoses välitingimustes peetavate lemmikloomade ebapiisavate varjetingimustega ning sageli ei ole olnud lemmikloomale tagatud sobiv hooldus. Loomatervise valdkonnas tuvastatakse lemmikloomade pidamisnõuete kontrollimisel enim vajakajäämisi seoses vaktsineerimiskohustuse mittetäitmise, loomade identifitseerimise ja tegevuskohtade registreerimiskohustuse mittetäimisega. Lemmikloomade nõuetekohane pidamine võeti 2024. a üle 381 isendi puhul, kes valdavalt olid koerad ja kassid ning lisaks mõned puurilinnud, küülikud, kalad jt.
- **Põllumajandusloomade** pidamise valdkonnas on 2024. a teostatud 1728 kontrolli, millest 155 järelkontrollid ja 186 vihjekontrollid. Kontrollide raames leiti mittevastavusi 24% kontrollitud tegevuskohtadest, kus esines kokku 466 tuvastatud puudust. Loomade heaolu valdkonnas on põllumajandusloomade pidamisel enim puudusi seotud sobiva hoolduse tagamisega. Analoogiliselt õuespeetavate lemmikloomadega puuduvad ka põllumajandusloomadel nõuetekohased varjevõimalused ebasobivate ilmastikutingimuste eest, esinevad puudused seoses pidamiseks kasutatavate ehitiste ja/või ruumidega ning esineb puudusi ka põllumajandusloomade söötmise ja jootmisega. Loomatervise nõuete rikkumise valdkonnas on tuvastatud enim puudusi seoses PRIA põllumajandusloomade registriandmetega, palju on tuvastatud ka puudusi seoses loomade identifitseerimisnõuete täitmise ja peetavate loomade üle arvestuse pidamisega. Põllumajandusloomade puhul võeti 2024. a loomade nõuetekohane pidamine üle 59 isendi puhul, enim lambaid ja kitsi.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

Taimetervis

- Taimekahjustajate seirekava kaasrahastus väheneb, mis teeb seiretegevuse kvaliteedi hoidmise keeruliseks. Alates 2015. aastast on Euroopa Komisjon andnud liikmesriikidele võimaluse taotleda kaasrahastust seirete läbiviimiseks. Aastatel 2015–2020 kaasrahastati 75% Eesti taotletud seirete kuludest. Alates 2021. aastast on seirete kaasrahastuse põhimõtted muutunud

ning kõikide kohustuslike seirete jaoks taotletud eelarve edaspidi kaasrahastuse alla ei kuulu. See tähendab, et kohustuslike seirete läbiviimiseks tuleb riigi poolt katta ka varem kaasrahastuse toel kaetud seirekulud. Perioodiks 2023-2027 on kaasrahastust vähendatud 60%. Karantiinsete jt ohtlike taimekahjustajate seired on vajalikud, et kahjustajad võimalikult varakult tuvastada, vältides nõnda nende edasi levimist ning hilisemat veelgi ressursimahukamat tõrjemeetmete kohaldamist

- Eestis on kartuli-ringmädaniku (*Clavibacter sepedonicus*) haiguskollete arv küll märgatavalt vähenenud alates 2010. aastast, kuid seirete käigus leitakse endiselt veel haigustekitajat. Viimati tuvastati haiguskolle 2019. ja 2022. aastal Viljandimaal. 2023. ja 2024. aasta seirete käigus tuvastati kartuli-ringmädanik, mis oli seotud 2022. aasta leiu ning sama asukohaga, kus kehtivad tõrjeabinõud. Lisaks kartuli-ringmädanikule on 01.01.2024. aseisuga 8 kollase kartuli-kiduussi (*Globodera rostochiensis*) ja 2 valkja kartuli-kiduussi (*G. pallida*) kollet, kus on kehtestatud piirangud kartuli tootmisel. 2024. a tuvastati ühes mullaproovis kollase kartuli-kiduussi (*Globodera rostochiensis*) üks elujõuline tsüst. Proov oli võetud planeeritavalt seemnekartuli põllult. Kartuli kahjustajate levikut aitab tõkestada sertifitseeritud seemnekartuli kasvatamine, samuti peavad tarbekartuli tootjad igal aastal uuendama 20 protsenti istutusmaterjalist sertifitseeritud seemnekartuliga.
- Taimekahjustajate levikut mõjutavad nii inimtegevus sh reisimine ja kaubandus kui ka kliimamuutused. Oluline on asutustevaheline koostöö ning toimiv riiklik järelevalve ja taimekahjustajate seire, usaldusväärsed analüüsitulemused, samuti koostöö teadusasutustega erinevate riskide võimalikult varajaseks tuvastamiseks.
- Taimetervises on METK taimetervise ja mikrobioloogia laboril viis referenttegevuse valdkonda, milles igal aastal toimuvad kõigis valdkondades võrdluskatsed.

Loomatervis

- AMR TK eesmärgi täitmiseks on loodud antibiootikumide loomaliigiti kasutamise e-andmekogu Riikliku Veterinaararstide registri juurde. Andmekogu on kasutusel alates 2023. aastast. Andmekogu paremaks kasutamiseks ja andmete valideerimiseks on vajalik tema pidev ajakohastamine ja täiustamine. Vajalik on lisada toimeainepõhine andmete liitmine ja põhjalikumad võimalused andmeid analüüsida ja võrrelda nii loomaarstide kui loomapidaja vaates. Vajalik on valmisoleku loomine väikeloomaarstide aruandluse alustamiseks 2028. aastast. Antibiootikumide müük võrreldes 2022. aastaga suurenes 2023. aastal 3 % (6 360 kg-lt 6 553 kg-le). Samas antibiootikumide kasutamine taandatult loomühikule langes (täpseid andmeid ei ole veel ametlikult avalikustatud).
- **2024. aastal meil põllumajandusloomadel eriti ohtlikke loomataude ei registreeritud.** Ka metslindudel ei tuvastatud seire käigus võetud linnugripi proovidest ühtegi positiivset juhtu. Sigade Aafrika katku (SAK) on metssigadel jätkuvalt tuvastatud. JAHIS-es (jahilubade infosüsteem) on interaktiivne kaart jahipiirkonniti proovide võtmise kohustuse kohta. Möödunud aasta algul oli see kohustus ainult lõunapoolsetes maakondades, aga hakkas siis kiiresti laienema põhjapoolle. Möödunud aastal uuriti metssigade proove ainult viirusele, antikehade uuringuid enam ei tehtud. Metsloomade puhul on taudijuhtude varajasel tuvastamisel ja leviku tõkestamisel oluline roll jahimeeste, PTA, LABRISe ja Keskkonnaameti omavahelisel koostööl. 2024. a tuvastati viiruspositiivseid metssigu kokku 43, neist 30 kütitud ja 13 surnuna leitud. Surnuna leitud metssigade proovide väike arv on oluline riskikoht taudi varaseks tuvastamiseks. 2024. a levivad Euroopas mitmed ohtlikud loomataudid, mis senini on olnud ainult hüpoteetilised – suu- ja sõrataud Saksamaal, lammaste- ja kitsede rõuged ja väikemäletsejaliste katk Lõuna-Euroopas ning lammaste katarraalne palavik, ehk sinikeel diagnoositi meile kõige lähemalt Rootsis. Lisaks diagnoositi Eestis ühel metslinnul ka Lääne Niiluse viirus, mida senini ei ole meie laiuskraadil esinenud. Seetõttu on eriti oluline bioturvameetmete järjepidev rakendamine loomataudide ärahoidmiseks.
- Loomatervise, loomaheaolu aga ka toiduohutuse tagamisel on tõstatatud võimaliku probleemina veterinaararstide vähesus. 2024. aasta aprillis arutas ka Riigikogu maaelukomisjoni algatusel

oma täiskogu istungil olulise tähtsusega riikliku küsimusena veterinaaria tulevikku. Loomaarstide koolitustellimus on olnud juba mitmeid aastaid sama, kuid lõpetajate arv on aasta-aastalt vähenenud. Sektori hinnangul on tekkinud olukord, kus vajadus on suurem kui koolitatute arv. See võib viia olukorrani, kus langeb suutlikkus tagada piisavalt kõrget loomatervise ja –heaolu taset, mis mõjutab ka inimeste tervist ja meie tarbitava toidu ohutust.

- 2024. aastal tõusetus uuesti päevakorda järelevalvesüsteemi tõhus korraldus – loomatervises on aastaga kerkinud üles palju uusi riske, eeskätt loomataudid, mis levivad tulenevalt kliimamuutustest ja loomade liikumistest neisse riikidesse, kus neid varem ei ole olnud. Seetõttu tuleb järelevalvesüsteemi kohandada ja selleks võib olla vajalik lisaraha leidmine PTA eelarvesse.

Söödaohutus

- Tõhusa järelevalvesüsteemi tagamiseks on tarvis tõsta Põllumajandus- ja Toiduameti suutlikkust tegeleda erinevate riskidega ning laiendada tegevusi olemasolevate ja uute riskide haldamiseks söödast. Aasta-aastalt käitlejate arv kasvab, kuid läbiviidavate kontrollide hulk langeb. IT lahenduste laiem kasutuselevõtt aitaks toetada järelevalve korraldust ning tõhustada olemasolevate ressursside juhtimist.
- Söödaohutuse tagamiseks on vaja suurendada söödast võetavate kontrollproovide ning tellitavate analüüsides mahtu arvestades olemasolevaid (nt dioksiinid, mükotoksiinid, looduslikud toksiidid, raskmetallid, ohtlikud botaanilised lisandid) ja uusi riske (nt ergotalkaloidid, nikkel, mis on välja toodud komisjoni soovitusel (EL) 2016/1110, 2012/154 jt). Ametliku kontrolli käigus võetavate proovide analüüsimise planeerimisel lähtutakse eeskätt eelarvelistest võimalustest ning riskipõhist lähenemist arvestades tuleks proovide hulka tõsta minimaalselt 30%.
- Jätkata tuleb söödakäitlejate süsteemse teavitamisega kehtivatest ja uutest nõuetest ning käitlejate ja loomapidajate teadlikkuse tõstmisega söödaohutusest. Arendada tuleb olemasolevat nõuandesüsteemi söödaohutuse osas. Varasematel aastatel on teadmussiirde pikaajalise programmi (loomakasvatuse tegevusvaldkond) raames korraldatud infopäevi söödaohutuse teemal, kus on antud osalejatele teavet aktuaalsetest teemadest valdkonnas, nt muudatused õigusaktides, järelevalve asutuse kontrollitulemused, uuringute tulemused, valminud infomaterjalide tutvustused jmt. Viimastel aastatel selliseid infopäevi ei ole korraldatud. Teemakohase infopäeva korraldamine võimaldab järjepideva valdkonna teabe edastamist sihtrühmale. Teabeedastuse formaat võimaldab osalejatel saada vastuseid tekkinud küsimustele jooksvalt.
- Järelevalve toimingud peavad põhinema analüüsi-, uuringu- ja diagnoosimeetoditel, mis vastavad tänapäevastele teaduslikele standarditele ja mis annavad usaldusväärseid tulemusi. Laboriteenus peab olema operatiivselt kättesaadav, et olukordi hinnata ning tõendus põhiseid inimeste ja loomade tervist puudutavaid otsuseid langetada. Seetõttu on oluline tagada suutlikkus (aparatuur, meetodid, kompetents, ruumid) osutada riiklike teenuseid vajalikul tasemel (seniste teenuste jätkumine ja uued teenused Eesti väliste laborite teenuste kasutamise osakaalu vähendamiseks). Riigi poolt investeeringute tegemiseks vahendite eraldamine on olnud ebastabiilne ning seetõttu on investeeringuvajadused kuhjunud.

Loomade heaolu

- Vihjete arv loomade heaolu ja pidamisnõuete rikkumiste kohta on jätkuvalt väga suur ja järelevalveametnike töökoormus kõrge. Efektive järelevalvesüsteemi toimimiseks peab PTA suurendama ressursitõhusust kasvava töökoormusega toime tulekuks ning sihistatult planeerima nii rikkumisi ennetavaid kui ka rikkumistele järgnevaid tegevusi.

7.3.3 Programmi tegevus – Toiduohutus

Programmi tegevuse eesmärk on tagada olukord, kus Eestis toodetud ja tarbitav toit on ohutu ning tarbijad on toiduohutusest teadlikud.

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

Uuringud ja ekspertarvamused

- 2024. aastal valmis LABRIS-es toidulisandite ja magusainete teemaline uuring. Lisaks on LABRIS koostanud 9 ekspertarvamust REM-i või PTA tellimisel jooksvalt üleskerkinud teemadel.
- 2024. a jätkus rakendusuuring mee Eesti (geograafilise) päritolu tõendamiseks täiendava viisi loomisega. Võimalus määrata laboris analüütiliselt mee Eesti päritolu avaldab positiivset mõju ausale konkurentsile meeturul, sealjuures aitab see tõhusamalt võidelda toidupettustega seoses mee võltsimisega.
- 2024. a jätkati projektiga „Teatud mükotoksiinid toidus ja söödas“, kus eesmärgiks on määrata riskitase erinevate elanikkonnarühmade korral (saadavushinnang) ja riskitase tundlikele loomaliikidele. Lisaks hinnatakse kliima muutuste mõju teatud mükotoksiinide sisaldusele Eestis kasvatatud teraviljades. Teisel projekti tegevuse aastal koguti ja uuriti proovidest enniatiinide (B, B1, A, A1), boveritsiini, sterigmatotsüstriini, alternaria toksiinide (tentoksiin, tenuasoonhape, alternariool, alternarioolmonometüül, altenueen) ning fumonisiinide (B1, B2) sisaldust. Projekt lõpeb 2026. aastal.
- 2024. a alustati uuringu „Biomonitoringu läbiviimine põlevkivi sektoriga kokku puutuva elanikkonna seas (töötajad ja elanikud), teine etapp – biomonitoringu läbiviimine“ ellu viimist, mis sisaldab endas ka pestitsiidide jääkide biomonitoringut. 2024. aastal tegeldi ettevalmistavate tegevustega nagu küsimustike, infolehtede ja kontroll-lehtede koostamine, materjalide keeletoimetamine ja tõlkimine vene keelde, uuringu valim ja proovivõtu kava koostamine ning uuringule saadi Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomitee poolt kooskõlastus. Uuringu teostamise ajaks on planeeritud 36 kuud lepingu sõlmimise ajast arvates. Uuringu tellijateks on SOM ja REM.
- 2024.a toimusid rahvastiku põhise toitumisuuringu ettevalmistustööd. Selleks alustati pilootuuringu läbiviimisega Tervise Arengu Instituudi poolt, 2024. a viidi läbi välitööd. Pilootuuring valmib lõplikult 2025. a kevadel. Samuti tegeleti põhiuuringu läbiviimiseks rahastuse leidmisega, milleks koostati uuringu lähteülesandeid.
- 2024. a valmistati ette avaliku sektori asutuste toitlustuse riigihangete keskkonnahoidlikkuse kriteeriume ja tingimusi analüüsiva uuringu lähteülesannet.

Õigusloome

- 2024. a võeti vastu toiduseaduse muutmise seadus, mille eesmärk oli tagada toiduseaduse parem kooskõla Euroopa Liidu õigusega. Seadusega kehtestati toidu ioniseeriva kiirgusega töötlemise loakohustus, võttes sellega täpsemalt üle direktiivi 1999/2/EÜ. Samuti täpsustati volitatud laborina tegutsemise volituse andmist sellisele laborile, mis asub teises liikmesriigis või Euroopa Majanduspiirkonna lepingu osaliseks olevas kolmandas riigis, ning riikliku referentlabori tegutsemise alust, tagades sellega määruse (EL) 2017/625 parem rakendamine.
- Tunnistati kehtetuks põllumajandusministri 23. detsembri 2005. a määrus nr 128 „Tingimisi toidukõlbliku liha märgistamise nõuded toiduhügieeni tagamiseks“, et tagada kooskõla EL õigusega. Nõuded värskle liha ametlikuks kontrolliks (sh värskle liha märgistamise nõuded) on kehtestatud vahetult kohalduva komisjoni rakendusmäärusega (EL) 2019/627, mistõttu puudub vajadus sellekohaseks riigisiseseks õigusaktiks.
- 2024. a jätkus maaeluministri määruse „Põllumajandusministri määruse nr 24¹⁷ „Müügapakendisse pakendamata toidu toidualase teabe esitamise nõuded“ muutmise“ eelnõu ettevalmistus. Eelnõus kavandavad nõuded on vajalikud tarbijate paremaks teavitamiseks ja toidualase teabe esitamise nõuete lihtsustamiseks müügapakendisse pakendamata toidu ümberjagamisel tarbijale.
- REM töötas 2024. a välja memorandumi avaliku sektori asutuste toitlustamises kohaliku ja mahepõllumajandusliku toidu osakaalu suurendamiseks, tervist toetava toitumise edendamiseks

¹⁷ [RT I, 13.03.2015, 19.](#)

ning toidu raiskamise vähendamiseks. 2. mail 2024. a toimunud Vabariigi Valituse nõupidamisel otsustati edasi liikuda järgmiste tegevussuundadega: keskkonnahoidlikkuse kriteeriumid riigihangetes, avaliku sektori toidlustamises esitatud nõuete ülevaatamine ja koolitoidu teekaardis kokkulepitud tegevuste elluviimine.

- Osaleti EL otsustusprotsessis toiduseaduse reguleerimisala ulatuses (toidu keemilised ja bioloogilised riskid, töötlemisviisid, toidugrupi nõuded jm), kus toimub pidev nõuete ajakohastamine lähtuvalt uutest teadusandmetest ja loataotlustest.
- EFSA avaldas 2023. a bisfenool A (BPA) kasutamisele toiduga kokkupuutuvates materjalides ohutushinnangu, mille kohaselt sellega kokkupuude toidu kaudu on terviseoht kõigi vanuserühmade tarbijate jaoks ning peamine terviseoht on mõju immuunsüsteemile. Sellekohane määrus võeti vastu 2024. a.
- Toiduga kokkupuutuvates materjalides kasutatavat ringlusse võetud plasti käsitleva määruse (EL) 2022/1616 kohaselt tuleb teatud ringlussevõtuprotsessidele anda luba. Kokku on esitatud Euroopa Komisjonile ligikaudu 350 taotlust polüetüleenereftalaadi ringlussevõtu protsessi lubamiseks. 2024. a sügisel võttis komisjon vastu 51 polüetüleenereftalaadi (PET) mehhaanilise ringlussevõtuprotsessi luba. Ettevõtjale suunatud otsus sisaldab nõudeid sisendplasti kogumisele ja sortimisele, saastest puhastamisele, protsessi kontrollimisele, protsessist saadud ringlusse võetud PETi kasutamisele (kas seda tohib toiduga kokkupuutumiseks ettenähtud plastis sisalduda 100% või vähem, millist tüüpi toiduga tohib selline plast kokku puutuda ja mis tingimustes) ning rPETi sisaldava plasti märgistusel esitatavatele kasutusjuhiste.
- TKMi valdkonnas võeti vastu Komisjoni määrus, millega muudeti plastimääruse (EL) 10/2011, ringlussevõetud plasti määrust (EL) 2022/1616 ja hea tootmistava määrust (EÜ) 2023/2006. Plastimääruse olulisemad muudatused on seotud kasutatavate ainete kõrge puhtusastme määratlemisega, ümbertöötlemiseks ettenähtud plasti kasutamise täpsustamisega, määruse biotsiidimäärusega kooskõlla viimisega ning nõuetele vastavuse katselise kontrollimise üksikasjade täpsustamisega. Ringlussevõetud plasti määruse muudatusena täpsustati, et plastimääruse 10/2011 kõrge puhtusastmega aine nõuet kohaldatakse üksnes ringlussevõtul lisatud mis tahes aine, selle reaktsioonisaaduse või laguprodukti suhtes. Hea tootmistava määrust täiendati sätetega, mille eesmärk on vältida plastist kõrvalsaaduste kasutamist eesmärkidel, milleks need ei sobi, ning plastist kõrvalsaaduste saastumist nende tekkimisest kuni ümbertöötlemiseni.
- Võeti vastu Euroopa Komisjoni delegeeritud määrus, millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1169/2011 seoses sinepi ja sinepist valmistatud toodetega. Muudatuse sisuks on teatud emulgaatorite – E 470a, E 471, E 477 – tootmisel kasutatava beheenhappe (saadakse sinepiseemnetest), väljaarvamine allergiat põhjustada võivate ainete loetelust.
- 2024. aastal võeti meetmeid EL üleselt deoksüünivalenooli (DON), T-2 ja HT-2 toksiinide, ergotalkaloidide, kloropropanoolide, perklooraadi ning pestitsiidijääkide saadavuse piiramiseks toidust.
- 2024. a ei pikendatud EL-is kaheksa praegu kasutada lubatud suitsutuspreparaadi-esmatoote (koodid SF-001, SF-002, SF-003, SF-004, SF-005, SF-006, SF-008, SF-009) kasutamise luba. Tulenevalt 16. novembril 2023 avaldatud EFSA ohutushinnangutest ei saa neist ühegi puhul välistada genotoksilisust ning seega ei saa pidada nende kasutust ohutuks. Kahe varem kasutada lubatud suitsutuspreparaadi-esmatoote (SF-007 ja SF-010) kasutamise loa uuendamiseks taotlust ei esitatud ja neid ei saanud alates 2024. a enam kasutada. Suitsutuspreparaatide-esmatoodete kasutamine keelustatakse järk-järgult üleminekuperioodi jooksul, et anda suitsutuspreparaatide-esmatoodete tootjatele ja neid kasutavatele toidukaitlejatele aega keelustamisega kohanemiseks. Kui suitsutuspreparaati-esmatoodet kasutatakse traditsioonilise suitsutamise asendamiseks (nt singid, kala, juustud), siis on üleminekuperiood viis aastat ehk kuni 1. juulini 2029. Kui suitsutuspreparaati-esmatoodet lisatakse toidule maitse lisamiseks (nt supid, krõpsud, kastmed), siis on üleminekuperiood kaks aastat ehk kuni 1. juulini 2026.
- 2024. a võeti vastu nn hommikusöögidirektiivide muutmise direktiiv, millega muudetakse mooside, mee, mahlade ning piimapulbrite ning kondenspiimade direktiive. Muudatused

käsitlevad peamiselt mee päritolu esitamist, vähendatud suhkrusisaldusega puuvilja- ja marjamahlade uusi tootekategooriaid ning puuvilja- ja marjasisalduse suurendamist džemmides ja ekstra džemmides.

- Liikmesriikide algatusel suurendati paindlikkust päritoluettevõttes loomade tapmisele ja 2024. a võeti vastu vastav EL toiduhügieeninõuete määruse muudatus. Ettevõttes, kus looma kasvatatakse, on nüüd lubatud tappa lisaks piiratud arvul veistele, sigadele ja kodukabjale ka lambaid ja kitsi. Sellise paindlikkuse võimaldamise eesmärgiks oli vähendada loomade stressi ja vältida hügieeniprobleeme, mis tekivad loomade tapamajja transportimisel. Lisaks aitab see vältida loomade vigastusi transpordi ajal, näiteks kui tapamajja tuleb saata loomi, kes on olnud vabapidamisel, ei puutu suurema osa aastast kokku inimestega ega ole seetõttu nendega harjunud.
- Täpsustati *Listeria monocytogenes*'e piirnormi valmistoidus (määrus (EÜ) nr 2073/2005). Valmistoidu puhul, milles *Listeria monocytogenes* paljuneda võib, kohaldatakse alati tootmisest turustamiseni toiduohutuskriteeriumit „*Listeria monocytogenes*’t ei ole 25 g-s avastatud“, kui kõnealust toitu viiakse turule selle kõlblikkusaja jooksul ja selle tootnud toidukäitleja ei ole suutnud pädevale asutusele piisavalt tõendada, et toidu kõlblikkusaja jooksul ei ületa *Listeria monocytogenes*’e sisaldus 100 cfu/g. Uut nõuet kohaldatakse alates 1. juulist 2026.
- Euroopa Komisjon avaldas kestliku toidusüsteemi monitooringusüsteemi, mis sisaldab toiduahela kestlikkuse aspekte hindavaid indikaatoreid. See on avalik virtuaaltahvel, mis näitab toidusüsteemi liikumist kestlikkuse suunas.
- 2024. a ajakohastati EL-i ülest juhendit liittoidu kohta. Juhenddokumendi eesmärk on saavutada liikmesriikides ühesugune arusaamine selle kohta, mis on liittoit, kuidas otsustada kas liittoidu turustamiseks on vaja ettevõtjal taotleda tegevusluba või piisab majandustegevusteate esitamisest. Samuti selgitatakse impordi- ja transiidikontrolli korra rakendamist kolmandatest riikidest pärinevatele liittoodete saadetistele jmt.
- Osaleti FAO/WHO rahvusvaheliste toidustandardite programmi Codex Alimentarius komiteede töös. EL, sh EE huvi on EL nõuetega arvestamine rahvusvaheliste standardite kehtestamisel ning kestliku toidusüsteemi teema edendamine.

Teavitustegevused

- Euroopa Toiduohutusameti (EFSA) ressursside abil jätkati koordineeritud kommunikatsiooni põhimõtete väljatöötamist ja rakendamist toiduohutuse valdkonnas. 2024. aastal osales Eesti EFSA rätsepatöö tegevusena liikmesriigi koordineeritud kommunikatsiooni projektis, kuid koordineeritud kommunikatsiooni spetsialisti roll oli erinevalt 2023. aastast ajutiselt jaotatud LABRIS ja REMi vahel. LABRIS keskendus toiduohutuse valdkonna riskihinnangutest teavitamisele ja EFSA taimetervise kampaania koordineerimisele riigis. REMi rolliks oli EFSA Safe2Eat kampaania läbiviimise korraldamine Eestis ja selle sisu loomisse panustamine ning koordineeritud kommunikatsiooni eesmärgil loodud valdkonna kommunikatsioonispetsialistide koostöövõrgustiku töö korraldamine. 2025. aastal jätkab EFSA koordineeritud kommunikatsiooni arendamise rahastamist liikmesriikides.
- Teadmussiirde pikaajalises programmis toidu ja toiduohutuse valdkonnas (Ühend-PIP 2) viidi läbi toiduohutuse alaseid teabepäevi, koolitusi ja konverentse (kokku 36 üritust) toidukäitlejatele. 2024. a valmis ka 5 videoloengut ning koostati teabematerjal „Nõuded alkohoolse joogi väikekäitlejatele“. Lisaks toimus koostöös Kalanduse teabekeskusega toiduohutuse alane infopäev kalakäitlejatele ning koostöös SOM ja KLIM-ga omavalitsustele suunatud seminar „Austa toitu jäägitult!“.
- Toiduohutuse alast teavet laiemale avalikkusele on avaldatud erinevate kanalite kaudu: ajalehed, ajakirjad, avaldatud on pressiteateid ning sotsiaalmeedia ja blogi postitusi toiduohutuse teemadel. 2024. aastal osaleti üleeuroopalises Safe2EatEU kampaanias, kus eesmärgiks oli suurendada inimeste teadlikkust toiduohutusest. Eestis hõlmas kampaania nelja teemat – lisaained, toidupakendite märgistus, toidutekkelised haiguspuhangud, kuumtöötlemine. Kampaania raames avaldati reklaame erinevates kanalites, avaldati teemakohaseid artikleid

(Delfi, Postimees) ning tehti koostööd kahe mõjuisikuga. Lisaks leidis laiemat kajastust suitsutuspreparaatide kasutamise keelustamise teema nii meediakajastuste kui sektorile suunatud teavitustegevuste kaudu ning jätkus toidu märgistuse ja teksti paigutuse hea tava kommunikatsioon. Hea tava aitab muuta toidupakenditel esitatava teabe tarbija jaoks paremini loetavaks. Läbimõeldud ja hästi kujundatud märgistus teeb teabe leidmise ja lugemise lihtsamaks ning loob olulise eelduse selleks, et tarbijad märgistusi loeksid.

- Maablogis selgitati järgmisi teemasid: looduslike taimetoksiinide vältimine toidus, pestitsiidide toimeainete jääkide aruande ülevaade 2022. aasta kohta ning avalikus sektoris tellitava toidu tervislikumaks ja keskkonnahoidlikumaks muutmise võimaluste kohta. 2024. aastal jätkus II ja III kooliastme õpilastele SA Eesti Maaelumuuseumi õppeprogramm „Toidu eluring“, milles lapsed õpivad hindama inimtegevuse mõju looduskeskkonnale, lahatakse toiduraiskamise tekkepõhjuseid ning leitakse toidujäätmete probleemile lahendusi. Lisaks alustati uue haridusprogrammi „Tervislik toitumine rännates ajas“ läbiviimist, milles tutvustatakse Eesti toidukultuuri ning jagatakse teadmisi tervislikust toitisest. Septembris tutvustati õpilastele Tagasi kooli programmi raames toidu märgistuse teemat.
- 2024. aastal avalikustati AMR seire, loomsest toidust ja põllumajandusloomadelt uuritud saasteainete seire ning taimekaitsevahendi jääkide seire tulemused. Seirearuannetega antakse muuhulgas ülevaade Eesti toidu ning Eestis tarbitava toidu ohutusest ning nõuetekohasusest.

Järelevalve

- Toiduohutuse järelevalve eesmärgiks on tulemusliku kontrolli teostamisega kaasa aidata, et tarbijani jõuab ohutu ja nõuetekohane toit ning toidu käitleja rakendab kõiki temast olenevaid abinõusid toidu käitlemise ja toidu nõuetekohasuse tagamiseks. 2024. aasta prioriteetseteks teemadeks olid jätkuvalt toiduohutuskultuuri ning toidu tagasikutsumise nõuete kontroll. 2024. aastal rakendati uut salmonellooside tõrje eeskirja ning teostati seiret vastavalt paika pandud kontrollikava kohaselt. Ajakohastati teavet PTA kodulehel, nt putukate käitlemise juhisdokumendi, keelustatud suitsutuspreparaatide informatsiooni ning vitamiinide ja mineraalainete maksimaalsete koguste juhisdokumendi. Ametnike pädevuse tõstmiseks on järjepidevalt korraldatud ja osaletud nii välis- kui sisekoolitustel ning toidukäitlejate teadlikkuse tõstmiseks on panustatud erinevatesse teavitustegevustesse (ümarlaudadel, infopäevadel, teabematerjalide koostamises osalemine, kodulehe uuendused, jms).
- 2024. aastal oli fookuses toidutarneahela ülestte pettuste (*agri-food fraud*) avastamise süsteemi loomine. Antud tegevuse käigus kaardistati võimalikke pettusekahtluse uurimise meetodeid, uurimise läbiviimise meetodeid ning meetmete rakendamist, samuti koostööd ning teabe vahetust erinevate osapooltega. Lisaks kaardistati võimalikke toidutarneahela pettusi, mida on asjakohane Eestis uurida, näiteks mitte Eesti päritolu toodete turustamine Eesti toodete nimel (nt „Eesti maasikas“, „Eesti küüslauk“); toidulisanditel märgistusest erinev vitamiinide sisaldus (nt madalam C-vitamiini sisaldus); toote säilivusaja ning värskuse teadlik mittetagamine (nt säilivusaja teadlik pikendamine ilma tõenditeta; nitritite lisamine kalale) jm. Antud tegevuse tulemiks on terviklik süsteemi kirjeldus, mida saab aja jooksul vastavalt trendidele ning võimalustele (erinevate IT võimaluste lisandumisel) täiendada.
- 2024. a lõpu seisuga oli toidukäitlemise tegevuskohtade arv 16702. 2024. a oli planeeritud 7337 kontrolli, millest teostati 6994 kontrolli ning tegemata jäi 4,7% plaanilistest kontrollidest. Planeeritud kontrolle jäi teostamata eelkõige nendes valdkondades, kus on jätkuvalt ametnike puudus. Enim teostati kontrolle keskmise riskiga tegevuskohtadele (3757 kontrolli) ja seejärel kõrge riskiga tegevuskohtadele (1560 kontrolli). Lisaks lisandus aasta jooksul üle 1300 kontrolli, mille raames teostati kas järelkontrolli, menetleti RASFF-teadet, kontrolliti vihjet/kaebust vms. 2024. a jooksul esitati 564 vihjet, mis on mõnevõrra vähem vihjeid kui aasta varem. Esitatud vihjetest 153 (27%) olid põhjendatud. 2024. a koostati 700 ettekirjutust erinevate toiduohutuse nõuete rikkumisele. Prioriteetsetest teemadest kontrolliti toiduohutuskultuuri nõudeid 370 korral, millest 29,5% juhtudest tuvastati mittevastavusi ning toidu tagasikutsumist 3747 korral, millest 11% juhtudest tuvastati mittevastavusi. Aasta varasemaga võrreldes on mõlemal juhul

nõuet kontrollitud rohkem ning mittevastavusi tuvastatud vähem – millest võib järeldada, et käitlejate teadlikkus ning nõude täideviimine on kasvanud. 2024. a jooksul võeti 10708 toiduproovi, millest 873 ei vastanud nõuetele (8,2%). 2024. aastal võetud proovide ning mittevastavuste arv on tõusnud, viimane lausa 50%. See on tingitud 2024. aastal rakendatud uuest salmonellooside tõrje programmist, mille tõttu lisandus üle 2500 proovi tapamajades ning antud proovid on ka mittevastavate proovide tõusu vedajad. Lisaks algas lisaainete ning lõhna- ja maitseainete pilootseire (EL üleselt on kokkulepitud uuritavad ühendid), mille raames võeti 46 proovi ja tuvastati 3 mittevastavust.

- 2024. a leiti teenusepakkuja teisest ELi liikmesriigist, kes täidab Eesti riikliku toidutekkeliste viiruste referentlabori ülesandeid. Eestil tuleb leida teenusepakkujad mõnest teisest ELi liikmesriigist valdkondades, kus Eestis puudub selleks praegu sobiv labor või siseriikliku laboriteenuse välja arendamine ei ole otstarbekas.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Toidu ohutuse ja usaldusväärsuse tagamine eeldab teadmuspõhist lähenemist, järjepidevat kohanemist ühiskonna ootustega riskide maandamisel ja laiapõhjalist järelevalvet ning tarbija teadlikkuse tõusu. Seetõttu on vaja oluliselt tõsta riigi suutlikkust tegeleda tõhusalt toiduohutuse järelevalvega, sh andmeanalüüsi ja riskihindamisega.
- Tänapäevase toidujärelevalve süsteemis kasutusel olevad IT-lahendused (Põllumajandus- ja Toiduameti järelevalve infosüsteem, erinevad registrid) vajavad olulist ajakohastamist ning edasiarendamist. Samuti peaks järelevalve tõhustamiseks kasutusele võtma IT-lahendustel põhinevad eelkontrolli võimalused, nt e-kaubanduses toidulisandite ning toidualase teabe, sh tervise- ja toitumisalaste väidete valdkondades.
- Vaja on suurendada seirete ulatust ja mahtu riskihindamiseks vajalike algandmete kogumiseks (nt pestitsiidide, antibiootikumide jääkide jm toidu saasteainete seire nii Eesti kui importtoodetes, toidupettused, päritolu, eksporditurgude avamisega seonduvad seired).
- Järelevalve toimingud peavad põhinema analüüsi-, uuringu- ja diagnoosimeetoditel, mis vastavad tänapäevastele teaduslikele standarditele ja mis annavad usaldusväärseid tulemusi. Laboriteenus peab olema järelevalve asutusele operatiivselt kättesaadav, et olukordi hinnata ning tõenduspõhiseid inimeste ja loomade tervist puudutavaid otsuseid langetada. Seetõttu tuleb pidevalt kaasajastada labori seadmeparki, et see vastaks ajas muutuvatele vajadustele, nõuetele ja tehnilisele arengule ning võimaldaks kasutusele võtta uusi meetodikaid. Oluline on tagada suutlikkus (aparatuur, meetodikad, kompetents, ruumid) osutada riiklike teenuseid vajalikul tasemel (seniste teenuste jätkumine ja uued teenused Eesti väliste laborite teenuste kasutamise osakaalu vähendamiseks). Laborianalüüsides läbiviimisega seotud kulud on ajas kasvanud, kuid teenustega seotud rahastus ei ole viimase 10 aasta jooksul suuresti muutunud. Riigi poolt investeringute tegemiseks vahendite eraldamine on olnud ebastabiilne ning seetõttu on investeringuvajadused kuhjunud. Samuti tuleb uuesti luua riigis teenuse pakkumise võimekus nt töötlemisel tekkivate toidu saasteainete, toiduga kokkupuutuvate materjalide analüüsides pakkumiseks. See nõuab investeringuid nii inimestesse, seadmetesse kui ka laboriruumidesse.
- Eestis on enamik vajalikest referentlaboritest määratud, kuid teatud valdkondades on Eestil jätkuvalt referentlaboratooriumid määramata. Referentlaborid on määramata valdkondades, kus Eestis puudub selleks praegu sobiv labor (näiteks tööstuslikult tekkivad saasteained, toiduga kokkupuutuvad materjalid) või siseriiklik laboriteenuse välja arendamine ei ole otstarbekas (näiteks merelised biotoksiinid). Teenusepakkuja leidmine mõnest teisest ELi liikmesriigist on ressursikulukas tegevus, arvestades, et teiste ELi liikmesriigi laboritel puudub huvi teenust osutada või hinnatakse hankeprotsessi bürokraatlikuks.
- Eesti toiduohutuse alase situatsiooni hindamiseks on oluline tagada piisavas mahus teadusuuringute tegemine (laiaulatuslikum toidu kaudu saadavate saaste- ja lisaainetest ning toiduga kokkupuutuvatest materjalidest tulenevate riskide hindamine, toidupettuste tuvastamise meetodite arendamine, toidus esinevate pestitsiidide jääkide uurimine, sh ainete koostöu hindamine, biomonitoring).

- Oluline on üldsuse teavitamine toiduohutusega seotud riskidest ning riigi kommunikatsiooni alase võimekuse tõstmine. Tarbija teadlikkuse tõstmiseks on vaja kujundada süstemaatiline toiduohutuse teemaline teavitusprogramm.

7.3.4 Programmi tegevus – Maakasutus

Maakasutuse programmi tegevuse eesmärk on tagada põllumajandus- ja metsamaa sihtotstarbeline kasutamine ja põllumajandusmaa säilimine.

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- **Toetatud Natura 2000 erametsamaa pindala** püsib stabiilsena. Toetusega hüvitatakse erametsaomanikele looduskaitsete piirangute tõttu saamata jäävat tulu. 2024. aastal määrati toetust 68 619 hektarile erametsamaale. Samuti valmistati ette muudatust, millega 2025. aastast tõsteti rangemate looduskaitsete piirangutega erametsades Natura 2000 erametsatoetus 134 eurolt 160 eurole hektari kohta. Toetusega hoitakse elupaiku ja soodsat kasvukohta erametsades üle 2000-le kaitsealusele loomaliigile, üle 4000-le kaitsealusele taimeliigile ning 90-le kaitsealusele seene- ja samblikuliigile.
- 2024. aastal töötati välja ÜPP SK alusel rakenduvad kõik maaparanduse ja metsanduse toetuste tingimused. Maaparandustoetuse I taotlusvoor uuel ehk lihtsustatud kujul toimus 2024. a aprillis. Erateede arenduse ja metsataimla taotlusvoor oli detsembris

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- **Maa kui piiratud ressursi kasutusele on konkurents, kus tervikliku maakasutuspoliitika vaate puudumisel võivad erinevate valdkondlike poliitikate eesmärkide ja huvigruppide poolt seisukohad vastanduda** (sh põllumajandus- ja metsandussektoris). Seetõttu on oluline teha roheülemineku alaseid otsuseid kõigi asjakohaste poliitikate ja ühiskonna kui terviku huvidest lähtudes, võttes seejuures aluseks laiapõhjalised mõjuhinnangud. Kogu roheülemineku protsessis tuleb poliitika toetuseks koguda kaasaegsete meetodite abil kõrge kvaliteediga keskkonnaandmeid.
- **Olemasolev mullastikukaart on suure väärtusega, ent see vajab nii muldade kaitse ja kasutamise kui kõigi teiste keskkonnavaldkonna otsuste parendamise seisukohalt uuendamist.** Eesti mullastiku kaarti ehk Eesti maakatastri maa kvaliteedi ja hindamise kaarti ei ole selle loomisest saadik ca 30 aasta jooksul ajakohastatud. Sisuliselt on mullastikukaardi näol tegemist staatiliste, ühekordse projekti raames kogutud andmetega. Tänapäevaks on mullastikukaart osaliselt nii tehniliselt kui sisuliselt vananenud ja vajab ajakohastamist.

7.3.5 Programmi tegevus – Maaparandus

Maaparanduse valdkonna eesmärk on tagada kuivendatud põllumajandus- ja metsamaa sihtotstarbeline kasutamine.

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- Maaparandussüsteemide kogupind suurenes võrreldes 2023. aastaga 8352 ha võrra eelkõige seni registrisse kandmata metsakuivenduse arvele võtmise tõttu. Maaparandussüsteemide pind kujunes 2024. aastal plaanitust 4195 ha võrra suuremaks, millega saavutati ja ületati 2024. aasta eesmärgi siht. Maaomanikel, eelkõige metsamaa omanikel, on huvi maaparandussüsteemide arvele võtmiseks, sest enne 2003. aasta 1. juulit ehitatud maaparandussüsteemi, mis on maaparandussüsteemide registrisse kandmata, võib lihtsustatud korras kanda maaparandussüsteemide registrisse 2026. aasta 1. jaanuarini ning seda võimalust kasutatakse väga aktiivselt.
- Uute kuivendussüsteemide osatähtsus korrastatud maaparandussüsteemidest on marginaalne. 2024. a uusi maaparandussüsteeme ei rajatud.

- Põhiliselt keskenduti maaparandussüsteemide korrastamisele, millega parandati 2024. aastal 17 374 ha maatulundusmaa viljelusväärtus. See on aga 562 ha võrra ehk 3% vähem kui 2023. aastal. Korrastatud maaparandussüsteemid hõlmasid 24% erametsa- ja põllumajandusmaad ning 76% riigimetsamaad.
- Põllumajandus- ja Toiduamet korraldas riigi poolt korras hoitavate ühiseesvoolude korrastamist 2024. aastal 372 km ulatuses, sellest toetusega (MAK investeeringumeetme 4.3.1 kaudu) uuendati 163 km. Riigi poolt korras hoitavate ühiseesvoolude korrastamine kallines, mistõttu uuendati riigi poolt korras hoitavaid ühiseesvoolusid aasta jooksul vähem, kui vajadus oleks.
- Muudeti maaeluministri 19. septembri 2018. a määrust nr 56 „Maaparanduse uurimistöö, maaparandussüsteemi projekteerimise, maaparanduse omanikujärelevalve ja maaparanduse ekspertiisi ala vastutava spetsialisti täienduskoolituse nõuded“, millega leevendati maaparanduse valdkonnas tegutsevate ettevõtjate juures töötavate vastutavate spetsialistide täienduskoolituse nõudeid (koolituse sisu ning sellest tingitud ka õpiväljundite ja mahu nõudeid), et viia need kooskõlla tegeliku olukorraga maaparandusalaste koolituste valdkonnas. Maaparandusseaduse kohaselt on koolitusnõude kehtestamise eesmärk tõsta vastutava spetsialisti erialast võimekust. Määruse muudatusega on tagatud järjepidev ehitustegevus maaparanduse valdkonnas ja esitatakse nõuded vaid nende koolitusteemade kohta, mis on vältimatult vajalikud maaparandusalal tegutsevate vastutavate spetsialistide erialateadmiste värskendamiseks ja omandamiseks. Vähendati määruses nõutud koolitusteemasid nagu juhend- ja abimaterjalid ning standardid, millega on vastutaval spetsialistil võimalik tutvuda ka iseseisvalt.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Maaparandus seisab silmitsi mitmete väljakutsetega. Nendest olulisem on muutuvad kliimatingimused, mistõttu on suurem vajadus kuivendussüsteemi investeeringuteks, sh nende ümberehitamiseks kahepoolseks veerežiimi süsteemiks, et kohaneda ekstreemsete ilmastikuoludega. Ebapiisav ja mitte terviklik maaparandushoid ei maanda piisavalt ilmastikuriske põllumajandustootjale ja metsakasvatajale. Samuti on vaja investeeringuid veekaitseliste ja elurikkuse eesmärkide saavutamiseks.
- Oluline on ka maaparandusalal tegutsevate isikute järelkasvu tagamine. Nende väljakutsete lahendamiseks tuleb panustada inimvõimekuse tõstmisse. Järjest olulisem on maaomanike keskkonnasäästliku maaparandusehituse- ja hoiu alane nõustamine ja maaparanduslase teabe kättesaamise lihtsustamine.

7.3.6 Programmi tegevus – Sordiaretus ja taimne paljundusmaterjal

Sordiaretuse ja taimse paljundusmaterjali valdkonna eesmärk on tagada mitmekesised, kvaliteetsed ja kohalikesse oludesse sobivad põllu- ja aiakultuuride sordid.

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- **Seemnete sertifitseerimises partiidest puhtuse nõuetele vastavuse osakaal on püsinud stabiilselt kuni 90%.** Paranemisele on oluliselt kaasa aidanud taimede paljundamise ja sordikaitse seaduse 2019. aastal jõustunud muudatus, mille kohaselt tasub sertifitseerimise taotleja seemnete analüüsimise eest otse seemnekontrolli laborile. **2024. aastal oli sertifitseerimise läbinud seemne partiide suhtarv 85%.**
- 2023. aasta seemnesaagi sertifitseerimise perioodil (01.07.2023–30.06.2024) tootis 66 ettevõtet kokku 38 348 tonni seemet. See jääb samale tasemele võrreldes 2022. aastaga. 2023. a sertifitseerimisperioodi jooksul väljastati 1435 seemnepartiile sertifitseerimise otsus ja seemnepakendi etiketid. Etikette väljastati selle perioodi jooksul kokku 89819 tükki, nendest ettevõtjatele trükkimiseks PDF failina 36964 tükki ehk 41%. Osakaal on viimase kahe aasta jooksul kasvanud. Seitse seemne pakendamise ettevõtet omavad õigust trükkida etikette enda ettevõttes. See kiirendab nende ettevõtete jaoks oluliselt seemnete sertifitseerimise protsessi

ning vähendab PTA kulu etiketipaberile ja postiteenusele. Taimede paljundamise ja sordikaitse seaduse kohaselt on PTA-l kohustus sertifitseerimist tõendavad dokumendid väljastada ning ettevõtjal on teatud tingimustel ja soovi korral õigus need välja trükkida. Alates 1. jaanuarist 2025 on ka seemnekartuli tarnijatel võimalus etikette ise trükkida.

- Taimede paljundamise ja sordikaitse seaduse muudatusega loodi alates 1. jaanuarist 2025 võimalus väikestes kogustes vanade sortide (pärandsortide) seemnete ja paljundusmaterjali tootmiseks ning turustamiseks. Seni oli see lubatud vaid rohevahetusena, aga ainult oma tarbeks kasvatamisel ja kasutamisel on hakanud vanad sordid paraku kaduma.
- Euroopa Liidu taimse paljundusmaterjali (PRM) määruse eelnõu esimene lugemine lõpetati. Kuna tegemist on kümne direktiivi ühendamise üheks määruseks ja see on väga tehniline eelnõu, siis kulus selleks aasta ja neli kuud.
- Euroopa Liidus ettevalmistusel olev uute aretustehnikate määruse eelnõu (UAT) jõudis triloogide etappi. Eelnõu eesmärk on täppisaretusmeetoditega paljundusmaterjali ettevalmistamise lubamine. Pärast UAT vastuvõtmist tegeletakse siseriiklike õigusaktide kohaldamisega.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- **Sordiaretus seisab silmitsi mitmete väljakutsetega.** Nendest olulisemateks on aretuse võimalikult kiire reageerimine muutuvatele kliimatingimustele ning tootja ja tarbija nõudlusele (väiksema keskkonnamõjuga tootmine), uute aretustehnoloogia meetodite kasutuselevõtt (ja selle lubamine tavaaretuses) ning aretajate järelkasvu tagamine. Nende väljakutsete lahendamiseks tuleb panustada inim- ja tehnoloogilise võimekuse tõstmisse ning luua võimalus kasvatatavate sortide info kogumiseks. Järjest olulisem on tootjate keskkonnahoidliku tootmise alane nõustamine.

7.3.7 Programmi tegevus – Põllumajandusloomade aretus

Põllumajandusloomade aretuse valdkonna eesmärk on tagada tõuaretusega Eesti oludesse sobivad tõud ja geneetiline mitmekesisus.

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- 2024. aastal valmis 2022. aastal alustatud loomageneetiliste ressursside säilitamise ja säästva kasutamise programm aastateks 2024–2030. Samuti alustati 2024. aastal programmi täitmise tegevuste kavandamist. Esimesel aastal kavandatakse peamiselt ettevalmistavaid tegevusi programmi rakendamiseks, kuid plaan on alustada ka geneetilise materjali kogumist. Selleks tuleb sõlmida hankelepingud nii materjali võtjate, kui ka materjali säilitamise teenust pakkuvate osapooltega. Samuti on vajalik leida andmete säilitamiseks turvalised võimalused.
- Samuti kuulutati 2024. aastal välja uuesti hange eesti raskeveohobuse populatsiooni olukorra uuringu teostaja leidmiseks. 2024. aastal saadi küll pakkumused, kuid hanke edasine menetlus jätkub 2025. aastal
- 2024. aastal töötati välja põllumajandusloomade aretuse seaduse täiendamise seaduse eelnõu tulenevalt vajadusest võtta üle hobuste võistlusi reguleeriv direktiiv. Eelnõu võeti seadusena vastu 12.03.2025.
- 2024. aastal oli vaja uuendada andmed FAO andmebaasis DAD-IS eesti peetavate loomatõugude kohta. Selleks koguti andmeid, analüüsiti neid ning sisestati need vastavasse andmebaasi.
- 2025. aasta põllumajandusloomade aretustoetuse määruse muutmise eelnõu ettevalmistamiseks tehti analüüs võttes arvesse 2024. aasta toetuse taotlemise andmeid ning uute aretusprogrammide heakskiitmise järgselt tekkinud murekohti. Töötati välja määruse muutmise eelnõu ning see jõustus enne 2025. aasta toetuste taotlemise perioodi algust.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- **Eesti raskeveohobuse uuringu pakkumiste hindamine** ning pakkujatelt lisaküsimustele vastuste saamine on võtnud oluliselt rohkem aega kui planeeritud. Sellest tulenevalt ei olnud võimalik

lepingute sõlmimiseni jõuda 2024. aastal. Menetlusaega on pikendatud ning see jätkub 2025. aastal. Tegemist on väga vajaliku uuringuga, kuna eesti raskeveohobuse populatsiooni olukord on muret tekitav ning vajab teaduslikul alusel põhinevat säilitus- ja aretustegevust.

- **Loomageneetiliste ressursside säilitamise ja säästva kasutamise programmi väljatöötamine** on olnud keeruline protsess, kuhu kaasati võimalikult palju osapooli. Tulenevalt sellest oli vajadus korraldada rohkem töökohtumisi, et kuulata ära erinevate osapoolte arvamused ning leida kompromisse programmi dokumenti. Dokument on küll valmis, aga suurem töö programmis kehtestatud tegevuste elluviimiseks seisab ees. Programmi tegevuste elluviimiseks on vajalik püsiv rahastus, mis võimaldaks geneetilise materjali kogumist ning selle uurimist ja säilitamist.

7.3.8 Programmi tegevus – Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime

Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime valdkonna eesmärk on tagada Eesti toiduainesektori konkurentsivõime sise- ja välisturul.

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- Jätkati tootmiskohustusega seotud otsetoetuste maksmist piimakarja-, lihaveise-, ute ja kitse, puu- ja köögivilja, tera- ja kaunvilja kasvatamise sektoris ning kartulikasvatusele seemnekartuli toetamiseks.
- Jätkati põllumajandustootjate tulemuslikkuse meetme, väikeste põllumajandusettevõtete arendamise meetme, mikro- ja väikeettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeringutoetuse meetme, keskmise suurusega ettevõtjate ja suurettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeringutoetuse meetme, mesilaspere toetuse ja mesindussektoris sekkumise toetuse ning koolikava toetuse rakendamist.
- **Vedelkütuse erimärgistamise seaduse ja Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seaduse muutmise seaduse** muudatuste alusel saavad alates 1. jaanuarist 2023 erimärgistatud diislikütust (EDK) osta ainult juriidilised isikud ja füüsilisest isikust ettevõtjad, kellel on põllumajandustoetuste ja põllumassiivide registri andmetel ostuõigus ning nende esindajad, kellel on esindusõigus erimärgistatud diislikütuse ostmiseks. Eesmärk on vähendada põllumajandus- ja kalandussektoris kasutatava erimärgistatud diislikütuse väärkasutamist ja seeläbi suurendada aktsiisilaekumist. Erimärgistatud diislikütuse näol on põllumajandus- ja kalandussektori konkurentsivõime seisukohast tegemist olulise soodustusega (ligikaudu 30 mln eurot aastas).
- Koostöös Kliimaministeeriumiga valmis **Eesti ringbiomajanduse teekaart** ja piirkondlike ringbiomajanduse teekaartide koostamise metoodika, mille alusel alustati Lääne- ja Kesk-Eestis piirkondlike teekaartide koostamist. Tehti RRFi bioressursside väärimdamise toetuse rahastamisotsused ja valmistati ette sarnast sekkumist ÜPP SK raames.
- Tallinna Ülikooli eestvedamisel valmis piirkondlike ringbiomajanduse teekaartide koostamise metoodika, mille alusel koostati 2024. aastal Eesti Maaülikooli juhtimisel piirkondlikud ringbiomajanduse teekaardid kahes Eesti piirkonnas (Lääne- ja Kesk-Eestis). Piirkondlikud teekaardid on loodud selleks, et suunata arendusi ja initsiatiive, mis püüavad leida lahendusi ja praktikaid suure keskkonnajäljega toorme asendamiseks taastuvatega ning võimendada kohalike biomajanduse arengut toetavate algatuste ja koostöövormide (nt klastrid, ühistulised ärimudelid, tööstussümbioos jms) teket.
- Bioressursside, sh kõrvalsaaduste ja jääkide väärimdamiseks ning teadus- ja arendustegevuse ja innovatsioonivõimekuse kasvatamiseks on taaste- ja vastupidavusraha (RRF) käivitatud investeringutoetus kogueelarvega 23,8 mln eurot. Lisaks avati RRF REPowerEU raames 2024. aasta I poolaastal investeringutoetus biometaani tootmise suurendamiseks (eelarve ca 20 mln eurot), mille abil rajatakse 2026. aasta keskpaigaks Eesti erinevatesse piirkondadesse viis uut biometaani tootmisüksust. Selle tulemusel kasvab Eestis toodetava biometaani kogus märkimisväärselt.

- Kõrvalsaaduste ja jääkide väärimise investeeringuteks avanes 2024. aasta lõpus ÜPP SK 2023–2027 sekkumine, kus esimese vooru taotluste maht oli ligikaudu 740 000 eurot. 2024. aastal algatati Eesti Maaülikooli juhtimisel uuring „Bioloogilist päritolu kõrvalsaaduste ja tootmiskadude andmekogumise metoodika väljatöötamine“, mille eesmärgiks on luua metoodika, et saada tervikpilt Eestis tekkivatest bioloogilist päritolu kõrvalsaaduste tekkest ning luua süsteem, mis aitab täpsema andmestiku põhjal planeerida vastavat teadus- ja arendustegevust, logistilisi- ja töötlemislahendusi ning toetusmeetmeid.
- Euroopa Horisondi ringbiomajanduse partnerluse (CBE JU) 2024. aasta taotlusvoorus olid edukad mitmed Eesti partneriga projektid, mis puudutavad nii bioplaste, -polümeere kui ka -kemikaale, aga ka põllumajanduslikest kõrvalsaadustest bioaktiivsete ainete tootmist
- Maaelu Teadmuskeskus (METK) keskendus 2024. a nn AKIS keskuse teenuste arendusele ja järkjärgulisele juurutamisele. Tegevuste eesmärk on suurendada põllumajanduse teadmussiirde- ja innovatsioonisüsteemi (AKIS) sidusust ning arendada ja koordineerida teadmussiirde- ja nõustamisteenuseid, tagada teadmussiirde- ja nõustamistegevuste kättesaadavus ning täita muid Euroopa Liidu õigusaktidest ja ÜPP strateegiakavast tulenevaid ülesandeid.
- Alustati toimepideva jaekaubanduse võrgustiku loomist, mis peab olema võimeline ka pikemate massiivsete elektriga varustatuse häirete korral kaupa sisse võtma ning müüma, sh tagama jahelettide töö. Viimane on oluline siseriikliku tootmise mahu ära kasutamiseks, sest märkimisväärne osa isevarustatusest on liha- ja piimatooted. Kriisipoodide võimearendus jätkub ka lähiaastatel. 2024. aastal algab reageerimisvarude süsteemi välja töötamine, mille eesmärk on kasvatada eelhoiatuse peale riigis oleva toidu varusid ning tootmise võimekust.
- Jätkati ettevõtjate ja teadlaste innovatsioonikoostöö toetamisega. Toimus uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamise toetuse viimane taotlusvoor (MAK periood). Samuti toimus esimene arendusosaku toetuse taotlusvoor (ÜPP periood), mis on planeeritud toimuma igal aastal, et võimaldada ettevõtjatele kiiremat võimalust innovaatiliste ideede katsetamiseks ja testimiseks koostöös teadlastega.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Põllumajanduse majandusarvestuse 2024. aasta esialgse prognoosi järgi on ettevõtja tulu juba teist aastat negatiivne. Kulud püsisid endiselt kõrgel tasemel ja põllumajanduse majandusharu toodangu väärtus jäi 2024. aastal isegi koos toetustega madalamaks kui tootmiseks tehtud kulud. Toodangu väärtuse vähenemine (-1,9%) samaaegselt kulude kasvuga (+0,9%) avaldas mõju ka ettevõtjatulule ja sarnaselt 2023. aastaga oli ettevõtjatulu negatiivne (-104 mln eurot; 2023. a -85 mln eurot). Taimekasvatuse toodangu maht 2024. aastal küll suurenes 8% (madal võrdlusbaas), kuid hind jäi kümnendiku võrra madalamaks. Taimekasvatustoodangu tulemust mõjutasid ebasoodsad ilmastikutingimused - 2024. aasta alguse tugevad külmad, kevadised öökülmad, kuivus mais ja juuni alguses, kuumalaine ning suvised intensiivsed sajuhood. Erakordselt suur oli ka kahjurite levik ning probleemiks on sobilike taimekaitsevahendite puudus. Loomakasvatustoodang küll suurenes (+1%), kuid hinnad olid aastases võrdluses madalamad (-4%).
- Põllumajandussektori finantsolukord on jätkuvalt raske ja sellele otsitakse lahendusi. Väga oluline on, et põllumajandusmaaressurss jääks põllumajandustootjatele, kuid tekkinud võlgade tasumiseks on hakatud kasutama põllumajandusmaad, kas seda müües või pantides tingimustel, mis tekitavad väga suuri lisakulusid tulevikus. Rendimaade osakaalu tõusuga väheneb tulevikus põllumajandussektori kasumlikkus veelgi ja tekkinud võlgnevustest välja saamine pikeneb. Võlgnevuste ja kahjumite tõttu on pankadest laenu raha kättesaamine raske ja samas on ka suur laenukoormus, mis aeglustab oluliselt investeeringute tegemiseks nii ressursitõhususe kui ka keskkonna- ja kliimaeesmärkide saavutamiseks.
- Kriisivalmidus koos toidu varustuskindlusega on kõrge prioriteediga teema, mille tagamine nõuab laiemat koostööd erinevate osapoolte vahel (ministeeriumid, ministeeriumite valitsemisala asutused), kuid nii rahaline kui ka inimressurss on selleks piiratud. On oluline, et kriisivalmidus

koos toiduvarustuskindluse ja selle järjepidevusega oleksid üleriigiliselt läbivaks teemaks kõigi poliitikate kujundamisel koos piisava ressursi ja investeeringutega.

7.3.9 Programmi tegevus – Põlvkondade vahetus

Põlvkondade vahetuse valdkonna eesmärk on tõsta noorte põllumajandustootjate osakaalu põllumajandussektoris.

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- Jätkus põllumajandusliku tegevusega alustava noore põllumajandustootja toetuse meetme rakendamine ja noore põllumajandustootja otsetoetuse maksmine.
- Alates 2024. aastast suurendati noore põllumajandustootja otsetoetuse hektarilist piirangut 100-lt hektarilt 260- hektarini ning lisaks suurendati ka toetuse ühikumäärasid. See tähendab, et alates 2024. aastast oli noorel põllumajandustootjal võimalik saada toetust suuremale põllumajandusmaa hektarite arvule suurema ühikumääraga.
- 2024. aastal valmistati ette noorte põllumajandus- ja toidutootjate arenguprogramm, mis käivitub 2025. aastal.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

Arvestades väljakujunenud põllumajandussektori struktuuri, on noortel uue ettevõtjana sisenemine sektorisse raskendatud nii põllumajandusmaa piiratuse kui ka tootmise alustamiseks vajaliku suhteliselt suure kapitalinõudluse tõttu.

7.3.10 Programmi tegevus – Ühistegevus ja koostöö

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- Jätkati ka tunnustatud tootjaorganisatsiooni ja tunnustatud tootjarühma põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeeringutoetuse meetme rakendamist.
- Jätkus põllumajandustoodete töötlemise ja turustamise investeeringutoetus suurprojektide elluviimiseks rakendamine, mille raames valmib uus ühistuline piimatööstus.
- 2024. aastal tunnustati üks tootjaorganisatsioon, mis tegutseb teraviljasektoris. Koos varasematel aastatel tunnustatud organisatsioonidega on 2024. aasta lõpu seisuga kokku seitse tunnustatud tootjaorganisatsiooni, millest kolm tegutsevad piimasektoris, kaks veiselihasektoris ja üks lambalihasektoris.
- Jätkati ÜPP strateegikava sekkumise „Perioodi 2023–2027 tunnustatud tootjaorganisatsiooni ja tunnustatud tootjaorganisatsioonide liidu arendamise toetus” rakendamist. Toetuse andmise eesmärk on parandada tunnustatud tootjaorganisatsioonide juhtimisvõimekust ning seeläbi tagada nende jätkusuutlik areng. Toetust antakse kuni kolme aasta eest viie aasta jooksul arvates tootjaorganisatsiooni esmakordsest tunnustamisest. Toetuse eelarve on 2,45 mln eurot.
- Kvaliteedikavades osalemine võimaldab tootjatel saada toodangu eest kõrgemat hinda ja seetõttu on kvaliteedikavade arendamisel oluline roll tootjate konkurentsivõime tõstmisel. Eestis on 2024. aasta seisuga kaks riiklikult tunnustatud kvaliteedikava – „Rohumaaveise liha tootmine” ja „Biosfääri programmiala rohumaaveis ja -lammas”. Mõlemad kavad keskenduvad rohumaal kasvatatud loomade liha tootmisele. Kuna seni on Eestis kvaliteedikavade võimalusi tagasihoidlikult kasutatud, on oluline jätkuvalt toetada kvaliteedikavade arendamist ning tõsta laiemal avalikkusel teadlikkust kvaliteedikavade olemusest. Selleks, et tõsta kvaliteedikavades osalejate arvu ja suurendada nende turujõudu, rakendatakse mitmeid erinevaid toetusmeetmeid. 2024. aastal jätkus „Eesti maaelu arengukava 2014–2020” meetme 3 „Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavad” tegevuse liigi 3.1 alusel põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavas osalemise toetuse rakendamine. Uue toetusmeetmena avati ÜPP strateegiakava alusel perioodi 2023–2027 kvaliteedikava arendamise toetus, mille alusel esitasid mõlemad riiklikult tunnustatud kvaliteedikava rakendavad tootjarühmad viie aasta pikkuse tegevuskava,

mille eesmärk on kvaliteedikavade arendamistegevuste kaudu suurendada kvaliteedikavade turujõudu ja seeläbi tugevdada põllumajandustootjate positsiooni tarneahelas. 2024. aastal töötati välja ka perioodi 2023–2027 kvaliteedikava raames toodetud toote teavitus- ja müügiedenduse toetus, mille taotlusvoor avaneb 2025. aastal.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Kvaliteedikavas osalejate arvu muutumist mõjutab otseselt turuolukord. Viimase viie aastaga (2020/2024) võrreldes on lihatõugu lehmade arv vähenenud 4309 võrra, kuna turult saadav tulu ei kata tootmiseks tehtud kulusid. 2024. aastal oli lihatõugu lehma aastatagusega võrreldes 1487 võrra vähem. Ka loomapidajate arv väheneb juba kuuendat aastat järjest. Et seda trendi leevendada, on loodud mitmed toetuskeemid, mis panustavad kvaliteedikavas osalevate põllumajandustootjate turupositsiooni tugevnemisse.

7.3.11 Programmi tegevus – Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- ÜPP strateegikava raames jätkati põhisissetulekutoetuse ja ümberjaotava toetuse rakendamist. Lisaks täiendati otsetoetuste raames aktiivse tootja mõistet. Kui varasemalt pidid püsilikultuuridega majandajad tõendama aktiivseks tootjaks olemist läbi kulude esitamise ja tõendamise, siis uus muudatus võimaldas aktiivseks tootjaks olemist tõendada automaatselt ka läbi püsilikultuuride aluse maa omamisega lisaks põllumaale.
- 2022. aastal töötati välja meede „Toiduainetööstuse investeeringutoetus energia varustuskindluse tagamiseks“ eesmärgiga toetada selliste investeeringute tegemist, mis aitavad tagada toidu tarneahela varustuskindlust ja toiduainetööstuse toimepidevust ning senisest suuremal määral toiduainetööstuse energiasalvust ja vähendada sõltuvust fossiilsetest kütustest, sealhulgas Venemaa fossiilsetest kütustest. Energia varustuskindluse tagamiseks antav toiduainetööstuse investeeringutoetus on Eesti maaelu arengukava 2014–2020 meetme 4 „Investeeringud materiaalsesse varasse“ tegevuse alaliik. Toetust antakse Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD) ning „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ alusel. Ka 2023. aastal jätkus nimetatud meetme rakendamine. Taotlusvooru eelarve 2023. aastal kokku oli 4 000 000 eurot, mis jaguneb vastavalt ettevõtete suurusele kaheks: mikro- ja väikeettevõtjatele 2 000 000 eurot ning keskmise suurusega ettevõtjatele ja suurettevõtjatele 2 000 000 eurot.
- 2023. aastal töötati välja erakorralise toetuse tingimused, millega toetati piimatootmist, kitse- ja lambakasvatust, lihaveisekasvatust ning õuna- ja sõstrakasvatust, et aidata leevendada muutlikest ilmastikutingimustest tulenevaid mõjusid. Toetuse eelarve oli 3,5 mln eurot, millest pool laekus EL vahenditest ja teine pool Eesti riigi eelarvest. Toetus maksti välja 2024. a jaanuaris.
- 2024. aastal andis Euroopa Komisjon Eesti põllumajandusettevõtjatele erakorralist toetust summas 3,3 miljonit eurot ebasoodsatest ilmastikutingimustest tingitud majandusliku kahju osaliseks hüvitamiseks. Erakorralist toetust saavad puuvilja- ja marjakasvatajad, õunakasvatajad, avamaaköögiviljakasvatajad, kartulikasvatajad ning rapsi- ja rüpsikasvatajad. Toetus makstakse välja 2025. aasta aprillis.
- 2024. aastal alustas Maaelu Teadmiskeskuses (METK) turuinfo kogumise, töötlemise, säilitamise ja avalikustamisega, mis on samm liikumaks eesmärgi poole vähendada põllumajandusettevõtjate halduskoormust andmete esitamisel. Samuti suureneb METKi võimekus viia läbi erinevaid maamajandust puudutavaid uuringuid ja analüüse. Eestil on kohustus koguda ja Euroopa Komisjonile esitada põllumajandustoodete koguste ja hinna (turinfo) kohta teavet. Turuinfo kogumise eesmärgiks on põllumajandustoodete turu läbipaistvuse suurendamine ja analüüs. Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika turukorraldusmeetmete rakendamine eeldab turuolukorra pidevat jälgimist, kuna otsuseid erinevate meetmete rakendamise kohta tehakse liikmesriikides kogutava turuinfo põhjal. 2021. aastal jõustus **põllumajandustoote ja toidu tarneahelas ebaausa kaubandustava tõkestamise seadus** (edaspidi PTEKS), millega võeti Eesti õigusesse üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2019/633,

mis käsitleb põllumajandustoodete ja toiduainete tarneahelas ettevõtjate vahelistes suhetes esinevaid ebaausaid kaubandustavasid. Seadus aitab kaitsta põllumajandustoodete ja toidu müüjaid ostjate ebaausate kaubandustavade eest. Sellega keelustatakse 16 erinevat ebaausat kaubandustava, millest 9 on alati keelatud ja 7 on keelatud juhul, kui lepingu pooled pole selles kokku leppinud. Enne PTEKSi jõustumist sõlmitud põllumajandustoodete ja toidu müügilepingud tuli seadusega kooskõlla viia 12 kuu jooksul alates seaduse avaldamisest Riigi Teatajas ehk 2022. aasta 21. septembriks. Konkurentsiamet algatas 2024. aastal omal algatusel viis menetlust, 2023. aastal algutati üks menetlus, mis lõpetati 2024. aastal.

- Jätkus põllumajanduskindlustuse meetme rakendamine, mille raames toetati ka saagikindlustust ja loomakindlustust. 2024. aastal esitati põllumajanduskindlustuse taotlusvoorus 23 saagikindlustuse taotlust ja kaks loomakindlustuse taotlust, mille eest maksti kahele taotlejale loomade kindlustamise eest kokku 33 880,99 EUR ning saagikindlustuse eest on määratud 22 taotlejale kokku 275 190,06 EUR. Kokku määrati põllumajanduskindlustuse toetust 309 071,05 EUR. 2024. a suurenes saagikindlustuse alune põllukultuuride pindala võrreldes eelmise aastaga 4705,12 ha võrra kokku 5094,35 ha-ni. 2024. a voorus taotleti toetust järgmistele kindlustusobjektidele kokku: talinisu 2166,99 ha, talioder 1082,54 ha, taliraps 905,47 ha, talioder 506,76, talirukis 94,58 ha, talitriticale 88,87 ha, hernes 72,97 ha, suviraps 63,09 ha, suvinisu 58,91 ha, suvikaer 35,01 ha, veised 7 021 tk.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Eesti põllumajandustootjad on keerulises olukorras, kuna nende sissetulekud on tänases majandusolukorras vähenenud, tootmise omahind sisendite ja muude kulude suurenemise tõttu oluliselt kasvanud. Ebastabiilsus tegevuste planeerimisel on oluliselt suurenenud tulenevalt ebasoodsatest ilmastikutingimustest (talvekahjud, põuad, öökülmad, liigsed sademed), taimehaiguste ja -kahjurite leviku tõttu (teatud taimekaitsevahendite puudus), muudest kriisidest, sõjast ja kliimaeesmärkide täitmise vajadustest. Põllumajandus on riigi jaoks strateegiliselt oluline sektor, mis tagab meie elanikkonna toidujulgeoleku ja moodustab olulise osa ka Eesti päritolu kaupade ekspordis. Oluline on, et põllumajandustootjad tuleksid majandusraskustest välja ja selle läbi säiliks pikaajaline ja piirkondlik toidutootmise potentsiaal.

7.3.12 Programmi tegevus – Ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- **2024. aastal jätkati visioonidokumendi „Eesti toit 2022–2025“** raames erinevate tegevuste rakendamist, mille eesmärk on Eesti toidu mainekujundus ja toidukultuuri edendamine, ettevõtete ekspordivõimekuse tõstmine ja tarbijate harimine.
- Visioonidokumendis „Eesti toit 2022–2025“ on koduturu lähiaastate suurima väljakutsena kirjeldatud toidusüsteemide kestlikkuse arendamist ja kohaliku toidu väärtustamist tarbijate poolt. Visioonidokumendi üks eesmärk on tõsta elanikkonna toidualast teadlikkust, kaasates olulise sihtgrupina lapsi ja noori, et tarbija oskaks teha teadlikke valikuid. Eesti Konjunktuuriinstituudi poolt 2024. aastal tehtud tarbijate ostueelistuste uuringu kohaselt on kasvanud teadlikkus toidumärgiste osas ning järjest enam pöörab tarbija ostuotsuste tegemisel tähelepanu tervislikkuse aspektidele ning toidukauba koostisosadele. 73% tarbijatest kasutab pakendil olevat teavet kodumaise päritolu määramiseks. Toote esmakordsel ostmisel loeb pakendilt teavet selle koostisosade kohta 97% tarbijaist. Kuigi kodumaise toidu eelistamine on viimastel aastatel langenud, näeme tarbijate kasvavat tähelepanu tervislikkusele, kvaliteedile ja läbipaistvusele. See on positiivne trend, mis kinnitab, et teadlik tarbimine on kasvamas.
- Eesti toidu eelistamine on kõige madalam just noorte vanuserühmas (18-29-aastased). Viimase kahe aastaga on see näitaja siiski paar protsendipunkti tõusnud. Mitmed projektid on sihtinud tegevusi ja kampaania sõnumeid just noorte vanusegruppi. Noorte teadlikkus on oluline, sest nemad on tuleviku tarbijad ja trendide kujundajad.

- Koostöös Eesti Peakokkade Ühendusega viidi koolides läbi projekt „Peakokad kooli“. SA Eesti Maaelumuuseumid rakendas lastele suunatud toidu- ja maaelu teemalisi haridusprogramme ning korraldas haridusliku sisuga maaelu ja toidu teekonda tutvustava laagriprogrammi. Kümnendat korda tähistati septembris Eesti toidu kuud. Eesti toidu kuu tähistamise eesmärk on tõsta kohalik toitu ja toidukultuur tähelepanu keskpunkti ja väärtustada tööd ja maaelu, mille kaudu toit meie lauale jõuab. 14. – 18. oktoober oli pühendatud toidutööstustele. Videote vahendusel oli võimalik tutvuda viie Eesti toidutööstuse tegemistega ning tähelepanu all olid tegemised, mis panustavad toidutootmise kestlikumaks muutumisse. Eesti toidupiirkonnaks valiti 2024. aastal Saaremaa, Muhu ja Ruhnu. Samuti panustas Regionaal- ja Põllumajandusministeerium Eesti kokkade meeskonna erialasesse ettevalmistamisse rahvusvahelisteks kokandusvõistluseks Bocuse d'Or ning IKA Culinary Olympics.
- Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade (v.a tooraine ja mittesöödav kaup) eksport on nelja aastaga kasvanud üle 40%. Kasvu on vedanud eelkõige eestimaise juustu, pagaritoodete ning rapsiõli ekspordi kasv. Et tegemist on töödeldud toodete ekspordiga, näitab kasv ka meie töötlemisvõimekuse ning lisandväärtuse suurenemist. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade kaubandusdefitsiidi langus on algtasemega (2018. a) võrreldes langenud 30%. Oluline on välja tuua riigi tugi eksporditegevustele – fookuses on institutsionaalne koostöö ja sünergia. Turuarendustoetuse raames oli võimalik sektori esindusorganisatsioonidel taotleda toetust rahvusvahelistel toidumessidel ühisstendide korraldamiseks, messide külastamiseks ja turundusürituste korraldamiseks.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Turuarendustoetus on Eesti riigieelarvest rahastatav toetus, mille eesmärk on suurendada teadlikkust põllumajandustoodete ja nendest töödeldud toodete omadustest, parandada nende turustusvõimalusi ja tõsta põllumajandustoodete tootmise ja töötlemise konkurentsivõimet. Turuarendustoetuse raames on võimalik toetada järgmisi tegevusi: 1) välisurgu käsitleva turu-uuringu tegemine; 2) Eestis toimival messil osalemise korraldamine või Eestis kohapeal või virtuaalselt toimuva messi korraldamine; 3) põllumajandustoote ja sellest töödeldud toote teavituskampaania korraldamine; 4) välisriigis või rahvusvahelisel virtuaalselt toimival messil osalemise korraldamine; 5) välisriigis või rahvusvahelise virtuaalselt toimuva turundusürituse korraldamine ja 6) välisriigis või rahvusvahelise virtuaalselt toimuva messi külastamine. Viimased 10 aastat on turuarendustoetuse eelarve pidevalt vähenenud. 2020. aastaga võrreldes on 2024. aastaks turuarendustoetuse eelarve vähenenud ca 39%. See on toonud kaasa olukorra, kus piiratud eelarve tingimustes ei ole olnud võimalik jätkata kõikide tegevuste toetamist. Viimased kolm aastat – 2022, 2023 ja 2024 on toetatud vaid välisriikides toimuvatel messidel osalemise korraldamist, välisriikides toimuvate messide külastamist ja välisriigis turundusürituste korraldamist, mis on Eesti ettevõtete rahvusvahelist konkurentsivõimet silmas pidades olnud kriitilise tähtsusega. Ent vajalik oleks võimaldada toetuse taotlemist ka teavitustegevuste elluviimiseks koduturul, mis võimaldaks ka toidusektoril toetust taotleda teavitus- ja müügiarendustegevusteks, et tõsta tarbijate teadlikkust ja panustada kohaliku toidutootmise väärtustamisse.

7.3.13 Programmi tegevus – Mahepõllumajandus

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- **Mahepõllumajanduse edendamise tegevuskava aastateks 2023–2030** kinnitati 2023. aasta juulis. Tegevuskava eesmärk on edendada mahepõllumajanduse arengut Eestis, aidates seeläbi kaasa mahepõllumajandusliku tootmise ja töötlemise laiendamisse, suurendada kohaliku mahetoidu tarbimist, tõsta riigisisest koostöövõimet ning edendada rahvusvahelist konkurentsivõimet. 2024. aastal jätkati tegevuskava rakendamist. Toimused mitmed kohtumised sektori esindajatega, kohtuti mahepõllumajanduse teemat oma õppekavades käsitlevate kutsekoolide esindajatega, valiti parim mahetootja ja parim mahetoode.

- 2022. aasta septembrist alates rakendus **toetusmeede haridusasutustele**, mille raames toetatakse lastele mahetoitu pakkuvaid üldhariduskooli ja lasteaedu. Toetusmeede on suurendanud haridusasutuste huvi pakkuda lastele mahetoitu. **Kui enne toetuse rakendamist oli 2021. aastal mahetoitlustamisest teavitanud kooli ja lasteaedu 45 (6% Eesti lasteaia- ja koolilastest), siis 2024. aasta lõpus pakuti mahetoitu juba 204 haridusasutuses (ligikaudu 28% Eesti lasteaia- ja koolilastest).** Toetuse andmisega soovitakse 2030. aastaks jõuda tasemele, kus vähemalt 50%-le Eesti lasteaialastest ja üldhariduskoolide õpilastest pakutakse mahetoitu. Toetusega hüvitatakse mahepõllumajandusliku toidu kõrgema hinnaga seotud lisakulud haridusasutuste pidajatele. Lastele mahepõllumajandusliku toidu pakkumine aitab kaasa toidutootmise kestlikkusele ning laste teadlikkuse suurendamisele mahepõllumajandussektorist ja keskkonnahoiust laiemalt. Toetuse rakendamine aitab kaasa ka kohaliku mahepõllumajandussektori arengule, suurendades mahepõllumajandusliku toodangu turunõudlust. Mahepõllumajanduslikku toitu pakkuvad haridusasutused tagavad stabiilse ja kasvava nõudluse kohalike mahepõllumajandussaaduste järele ning annavad tootjatele suurema kindlustunde mahetootmisega jätkamiseks või sellega alustamiseks.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Maheettevõtete arv ja mahepõllumajandusmaa suurus on viimasel 2 aastal hakanud vähenema. 2024. aastal lõpetas mahetootmise 175 põllumajandustootjat, mahesektoriga liitujaid oli aga ainult 91. Peamiste põhjustena on toodud välja ebakindel majanduslik olukord, keerukad mahepõllumajanduse nõuded ning oma mõju on ka põlvkondade vahetusel.
- Tõhusa järelevalvesüsteemi tagamiseks on tarvis tõsta Põllumajandus- ja Toiduameti suutlikkust tegeleda erinevate riskidega. Järelevalve kompetents vajab tõstmist, et anda sektorile eksperthinnanguid mahepõllumajandusliku tootmise jaoks. Mahepõllumajanduse valdkonnas jõuab turule järjest enam erinevate tootenimetuste ja koostisega väetisi ja taimekaitsevahendeid, mida mahepõllumajandustootjad soovivad kasutada. Enne on aga vaja veenduda, et need tooted on mahepõllumajanduses kasutamiseks sobilikud.

7.3.14 Programmi tegevus – Maa- ja rannapiirkonna arendamine

Programmi tegevuse eesmärk on aktiivne ja elujõuline maapiirkonna elanikkond. Eesmärgi täitmist jälgitakse tabelis 3 toodud mõõdikutega.

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- 2024. aasta lõpu seisuga on LEADER meetmes kasutatud ligi 99% planeeritud eelarvest ning välja makstud umbes 94% planeeritud eelarvest. Senised tulemused LEADER rakendamisel on olnud head. Ettevõtjate ja kogukondade huvi pakutavate võimaluste vastu on suur, mida näitab esitatud taotluste suur hulk ning taotlustes prognoositud loodavate töökohtade ja kohalike kogukondade omaalgatuslike tegevuste märkimisväärne arv. LEADERi kohaliku arengu strateegia 2023-2027 rahaliste vahendite kasutamine algas 26 kohaliku kohaliku tegevusrühma strateegiate alusel. LEADERi rakendusmääruse uus versioon jõustus 31.08.2024. Paralleelselt uue rahastusperioodi vahendite kasutuselevõtuga toimus eelmise rahastusperioodi vahendite kasutamine. 2024. aasta sügisel tehti muudatusi ligi kümnes strateegias, mis kinnitati vastavate regionaal- ja põllumajandusministri käskkirjadega.
- ÜPP strateegiakava 2023–2027 rakendamisega seoses on jätkanud tööd ka ÜPP võrgustik, kes jätkab senise Maaeluvõrgustiku tegevust. Lähtudes ÜPP võrgustikule seatud ülesannetest jätkati erinevate tegevustega sidusrühmade kaasatuse suurendamisel ÜPP strateegiakavade rakendamisel, toetati ministeeriumi ja PRIA-t ÜPP strateegiakava rakendamisel ning teavitati üldsust ja võimalikke toetusesaajaid ÜPPst ja rahastamisvõimalustest.
- Uute töökohtade tekkeks eelduste loomiseks rakendati Eesti maaelu arengukava (MAK) 2014–2020 meedet „Maapiirkonnas majandustegevuse mitmekesistamise investeeringutoetus“ ja ÜPP

strateegiakava 2023–2027 sekkumist „Maapiirkonna ettevõtjate konkurentsivõime suurendamise investeeringutoetus“.

2024. aastal maapiirkonnas majandustegevuse mitmekesistamise meetme raames enam uusi taotlusi vastu ei võetud, vaid toimus varasematel aastatel rahuldatud taotluste raames projektide elluviimine ja toetuse välja maksmine. 2024. aasta lõpu seisuga oli toetus määratud kokku 1050 projektile summas 64,7 miljonit eurot. Väljamakseid oli tehtud summas 57,6 miljonit eurot. 2023. aastal loodi nimetatud meetmega 234 uut töökohta, sh 76 töökohta naistele ja 158 töökohta meestele. Kokku on loodud meetme raames 831 uut töökohta.

Maapiirkonna ettevõtjate konkurentsivõime suurendamise investeeringutoetuse raames alustati taotluste vastuvõttu 2024. aasta augusti lõpus. **Esimesed taotluste rahuldamise otsused tehti 2024. a neljandas kvartalis. Seisuga 11.03.2025** oli rahuldatud 13 taotlust kokku 1,6 miljoni euro ulatuses.

Varasemaga võrreldes on sekkumise juures kaks olulist lihtsustust. Esiteks on ettevõtjatel võimalik taotlusi esitada **jooksvalt** just siis, kui see on ettevõttele kõige otstarbekam. Teiseks rakendatakse toetuse maksmisel kindlasummalist makset eelnevalt **kokku lepitud eelarve alusel**, mis võimaldab toetuse välja maksta kokkulepitud tulemuse saavutamisel ilma kuludokumente kontrollimata.

- **Rahastamisvahendid ehk finantsinstrumendid** on tõhusad turutõrke kõrvaldamiseks valdkondades, kus pangad ei anna laenu ning puuduvad muud investeerimise võimalused, näiteks väikeste põllumajandus- või maapiirkonnas tegutsevate või alustavate ettevõtete puhul, kellel puudub piisav krediidi ajalugu või tagatisvara. Investeeringute turutõrgete kõrvaldamiseks tuleb aina rohkem rakendada uuenduslikke, põllumajanduse, kalanduse ja maapiirkonna eripära arvestavaid rahastamisvahendeid. Möödunud, **2024. aastal sõlmis MES 243 käenduslepingut 30,36 miljoni euro** ulatuses, mis võimaldas ettevõtjatel pankadest laene saada 51,37 miljoni euro ulatuses. Ettevõtete tegevusalad, mille juures enim MES-i käendust kasutati, olid põllumajandus, puidutööstus, tööstus, hulgi- ja jaekaubandus ja toiduainetööstus.

2024. aastal sõlmis MES 268 laenulepingut 22,65 miljoni euro ulatuses. Ettevõtjad tegid MES-i laenude abil möödunud aastal maapiirkonnas investeeringuid 13,79 miljoni euro ulatuses. Sihtasutus väljastas laene nii omakapitalist kui ka finantskorraldusvahendite sihtfondidest Omakapitalist laenati **19,92 miljonit eurot, sellest 2,47 miljonit** eurot põllumajandustoodete esmatootmisega tegelevatele ettevõtjatele **põllumajandusmaa ostuks** ja mittetulundusühingutele ning sihtasutustele toetuste sildfinantseerimiseks. Põllumajandusmaa kapitalirent väikese ja keskmise suurusega ettevõtjatele võimaldab põllumeestel käibevahendite puudust leevendada, kuid säilitada oma põllumaa. 2024. aastal sõlmiti 22 põllumajandusmaa kapitalirendi lepingut summas 3,91 miljonit eurot. **Kapitalirendi lepingutega on renditud 2909 hektarit põllumaad.**

Seoses 2023. aasta erakorralistest ilmastikuoludest põhjustatud raske majandusliku olukorraga põllumajandussektoris ning sektori ajutiste makseraskuste leevendamiseks avati laenumeele „Ebasoodsate majandusolude kriisilaen“. Laen oli mõeldud mikro-, väikese ja keskmise suurusega põllumajandustoodete esmatootjatele, kelle majandustegevus on saanud kahju ebasoodsate majandusolude tõttu. Tegemist on käibelaenuga, mille tagasimakse aeg on kuni 3 aastat. **2024. aastal sõlmiti 54 kriisilaenu lepingut, kokku summas 3,47 miljonit eurot.**

Eluaseme kaaslaenu eesmärk on kapitalile ligipääsu parandamine eraisikutele kodu rajamiseks maapiirkonda. Koostöös pankadega antav eluaseme kaaslaenu meede aitab lahendada kinnisvara madala tagatisväärtuse probleemi, mis võib tekkida ostes, ehitades või renoveerides maja väljapoole Eesti suuremaid linnu ja asulaid. MES jätkas 2024. aastal eluaseme kaaslaenu väljastamist maapiirkonnas kodu ehitamiseks või renoveerimiseks. Pilotprojektina rakendatakse kaaslaenu alla 1000 elanikuga asustusüksustes, v.a Harjumaal ja teatud Tartumaa valdades. Sihtasutuse kaaslaenu maksimaalne summa on 100 000 eurot. **Krediitiasutuste kaaslaenu summa oli 11,08 miljonit eurot ning laenu saajate omafinantseering 2,42 miljonit eurot.** Laene on väljastatud kõigis sihtpiirkonda kuuluvates maakondades, kõige rohkem on väljastatud laene Lääne-Virumaal (1,17 miljonit eurot, 16 lepingut), Raplamaal (1,14 miljonit eurot, 16 lepingut) ning Järvamaal (1,12 miljonit eurot, 19 lepingut).

Eesti maaelu arengukava (MAK) **rahastamisvahendi laene** on MES-i kaudu välja antud kokku **56,79 miljonit eurot**. 2024. aastal sõlmiti sihtfondist 25 laenulepingut kokku summas 2,66 miljonit eurot. Rahastamisvahendi võimalusi saavad ettevõtjad kasutada majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas (meede 6.4); põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks (meede 4.1) ja investeeringuteks, mis on mõeldud põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks (meede 4.2).

- Täiendavalt on maa- ja rannapiirkondade arengule kaasa aidatud läbi kahe INTERREG Euroopa projekti osaluse. **Maaeluga arvestamise** rakendamiseks keskenduva rahvusvahelise koostööprojekti (Coop4RuralGov) eesmärgiks on parandada piirkondlikku ja riigiülest juhtimist läbi maaeluga arvestamise, hinnates õigusloome mõju maa-, ranna- ja mägiapiirkondadele sihiga tagada elanikele võrdsed võimalused. **Majandusliku ja sotsiaalse ümberkujundamise maapiirkondades** läbi tööstusliku innovatsiooni, rõhuasetusega põllumajandus- ja toiduainesektorile (ORIGINN) projekti eesmärgiks on tutvuda eri riikides kasutusel olevate poliitikainstrumentidega ja heade tavadega. Omandatud teadmiste najal saab arendada poliitikainstrumente, mille abil soodustada innovatsioonipõhist lähenemist ning uudsete tehnoloogiate ja targa tööstuse (märksõna 'tööstus 4.0') elementide laiemat kasutust maapiirkondades tegutsevates ettevõtetes, eelkõige toidutootmisega seotud valdkondades.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- **Olulisemad lahendamist vajavad probleemid on eelduste loomine uute hästi tasustatud eripalgeliste töökohtade tekkeks ja ning kohalike kogukondade aktiivsuse suurendamine hea elu- ja ettevõtluskeskkonna kujundamisel.**
- Venemaa agressioon Ukrainas ning sellega seonduvad takistused (nt tarneaehelate muutused) ning majanduslik ebakindlus on takistanud investeeringute elluviimist ning võivad suurendada katkestatud projektide arvu.
- Kahe programmiperioodi täies mahus rakendamine paralleelselt on osutunud oodatust keerukamaks. Suurenenud on nii koormus õigusloome protsessis kui rakenduslikus pooles. Vahendite efektiivset kasutust on pärssinud ka üldine ebakindlus majanduses, mille tulemusena on vähenenud nii esitatud taotluste arv, kui ka elluviidavate projektide arv. Teatud sekkumiste valguses olnud raskusi ka IT-süsteemide ning menetluslike protseduuridega, mis on takistanud uute meetmete sujuvat rakendamist.

7.4 Aruandeaasta programmi tegevuse eelarve täitmine

Tabel 4. Programmi tegevuste 2024. a eelarve täitmine, tuhat eurot.

	Esialgne eelarve	Lõplik eelarve	Täitmine
Põllumajanduskeskkonna hea seisundi tagamine	64 892	57 651	55 527
Kulud	64 892	57 651	55 527
Taimetervise, loomade tervise ja heaolu tagamine	26 827	28 158	23 979
Kulud	26 827	28 158	23 979
Toiduohutuse tagamine	11 588	14 262	11 943
Kulud	11 588	14 262	11 943

Maakasutus	10 250	9 986	9 260
Kulud	10 250	9 986	9 260
Maaparandus	12 142	10 831	9 829
Kulud	12 142	10 831	9 829
Sordiaretus ja taimne paljundusmaterjal	12 568	16 087	13 181
Kulud	12 568	16 087	13 181
Põllumajandusloomade aretus	5 231	5 331	5 182
Kulud	5 231	5 331	5 182
Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime	116 129	75 325	73 204
Kulud	116 129	75 325	73 204
Põlvkondade vahetus	17 395	12 947	12 626
Kulud	17 395	12 947	12 626
Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal	118 566	118 444	117 719
Kulud	118 566	118 444	117 719
Ühistegevus ja koostöö	2 538	1 552	1 322
Kulud	2 538	1 552	1 322
Ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand	2 015	1 887	1 583
Kulud	2 015	1 887	1 583
Mahepõllumajandus	36 418	31 581	29 936
Kulud	36 418	31 581	29 936
Maa- ja rannapiirkonna arendamine	46 411	27 333	25 494
Kulud	46 411	27 333	25 494

Välisrahastus:

Tulemusvaldkonna lõplikuks eelarveks kujunes 421 miljonit eurot, kasutamata jäi ligikaudu 21 miljonit eurot, sellest enamiku moodustasid välisvahendid. Suurim jääk oli programmi tegevusel põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime. Jääk tekkis suures osas mitmeaastaste investeeringutoetuste meetmete avamisest, jääk on juba ümberplaneeritud ja kasutatakse toetuse andmisel ära välistoetuste kasutamise perioodi vältel. Teine suurem jääk oli programmi tegevuses taimetervise, loomade tervise ja heaolu tagamine. Jääk tekkis loomataudide seire välisrahastuse planeerimisest, aga raha kasutati vastavalt vajadusele (seireid tehti vähem kui esmaselt planeeritud).

Piirmääraga vahendid:

Toiduohutuse tagamine

Kulude jäägist suurem osa on kaetud eraldustunnuseta valdkondlike teadus- ja arendustegevuste lepingutega võetud kohustustega. Vahendeid kasutatakse 2025. aastal jätkuvate valdkondlike teadusuuringutega seotud kulude katteks.

Jääk sisaldab sihtotstarbelisi vahendeid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa, tuhat eurot
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	468
Rahandusministri KK 130	SR080130	PTA Energia tõhustustööd	861
KOKKU			1329

Maakasutus

Kulude jäägist suurem osa on eraldustunnuseta tegevuskulude jääk, mis on kaetud valdkondlike teadus- ja arendustegevuste lepingutega võetud kohustustega. Vahendeid kasutatakse 2025. aastal jätkuvate valdkondlike teadusuuringutega seotud kulude katteks.

Jääk sisaldab sihtotstarbelisi vahendeid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa, tuhat eurot
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	468

Maaparandus

Kulude jäägist suurem osa on eraldustunnuseta tegevuskulude (tööjõu- ja majanduskulude) jääk mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks.

Jääk sisaldab sihtotstarbelisi vahendeid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa, tuhat eurot
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	468
Rahandusministri KK 130	SR080130	PTA Energia tõhustustööd	23
KOKKU			491

Sordiaretus ja taimne paljundusmaterjal

Kulude jäägist suurem osa on eraldustunnuseta tegevuskulude jääk, mis on kaetud valdkondlike teadus- ja arendustegevuste lepingutega võetud kohustustega. Jääki kasutatakse 2025. aastal jätkuvate valdkondlike teadusuuringute lepingutega seotud kulude katteks.

Jääk sisaldab sihtotstarbelisi vahendeid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa, tuhat eurot
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	468
Rahandusministri KK 130	SR080130	PTA Energia tõhustustööd	5
KOKKU			473

Põllumajandusloomade aretus

Kulude jäägist suurem osa on eraldustunnuseta tegevuskulude (tööjõu- ja majanduskulude) jääk, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks.

Jääk sisaldab sihtotstarbelisi vahendeid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa, tuhat eurot
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	468
Rahandusministri KK 130	SR080130	PTA Energia tõhustustööd	5
KOKKU			473

Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime

Kulude jäägist suurem osa on eraldustunnuseta tegevuskulude jääk, mis on kaetud valdkondlike teadus- ja arendustegevuste lepingutega võetud kohustustega. Vahendeid kasutatakse 2025. aastal jätkuvate valdkondlike teadusuuringutega seotud kulude katteks.

Jääk sisaldab sihtotstarbelisi vahendeid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa, tuhat eurot
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	468

Põlvkondade vahetus

Kulude jäägist suurema osa on eraldustunnuseta tegevuskulude (tööjõu- ja majanduskulude) jääk, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks.

Jääk sisaldab sihtotstarbelisi vahendeid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa, tuhat eurot
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	468

Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal

Kulude jäägist suurema osa on eraldustunnuseta tegevuskulude jääk, mis on kaetud valdkondlike teadus- ja arendustegevuste lepingutega võetud kohustustega. Vahendeid kasutatakse 2025. aastal jätkuvate valdkondlike teadusuuringute lepingutega seotud kulude katteks.

Jääk sisaldab sihtotstarbelisi vahendeid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa, tuhat eurot
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	468
Rahandusministri KK 130	SR080130	PTA Energia tõhustustööd	54
KOKKU			522

Ühistegevus ja koostöö

Kulude jäägist suurem osa on eraldustunnuseta tegevuskulude (tööjõu- ja majanduskulude) jääk.

Jääk sisaldab sihtotstarbelisi vahendeid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa, tuhat eurot
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	468
Rahandusministri KK 130	SR080130	PTA Energia tõhustustööd	26
KOKKU			495

Ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand

Kulude jäägist suurem osa on eraldustunnuseta tegevuskulude jääk, mis on kaetud valdkondlike teadus- ja arendustegevuste lepingutega võetud kohustustega. Vahendeid kasutatakse 2025. aastal jätkuvate valdkondlike teadusuuringutega seotud kulude katteks.

Jääk sisaldab sihtotstarbelisi vahendeid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa, tuhat eurot
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	468
Rahandusministri KK 130	SR080130	PTA Energia tõhustustööd	25

KOKKU			493
--------------	--	--	------------

Mahepõllumajandus

Kasutamata jäägist on suurem osa koolide ja lasteaedade jaoks ettenähtud mahetoetuse jääk summas 1 170 198 eurot põhjusel, et suurem koolide ja lasteaedade liitumine toetusskeemiga toimus alles 1V kvartalis. Jääki kasutatakse 2025. aastal jätkuvalt koolides ja lasteasutustes mahetoidu toetuste maksmiseks.

Jääk sisaldab sihtotstarbelisi vahendeid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa, tuhat eurot
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	468
Rahandusministri KK 130	SR080130	PTA Energia tõhustustööd	22
KOKKU			490

Maa- ja rannapiirkonna areng

Suurima kasutamata jäägi moodustavad eraldustunnuseta toetusteks planeeritud vahendid summas 416 881 eurot, millele taotlejad ei jõudnud tähtaegselt toetuse kasutamise aruandeid esitada. Vahendite jääki kasutatakse 2025. aastal samade toetuste kulude kajastamiseks.

Eraldustunnusega IN080027 „C.R.J. Talumuuseumi elamu-peahoone investeering“ sisaldub jäägis 12 849 eurot, mis lükkus tööde vastuvõtmise hilinemise tõttu 2025. aastasse.

Jääk sisaldab sihtotstarbelisi vahendeid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa, tuhat eurot
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	468

8. Kalanduse programm

Programmi nimi	Kalanduse programm
Programmi eesmärk	Kestlik kalandus, mis tagab sektori konkurentsivõime ning kalavarude säästliku majandamise.
Strateegia „Eesti 2035“ siht (alasihi täpsusega)	Eesti majandus on tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik. Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond. Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik.
Programmi periood	2024–2027
Peavastutaja (ministeerium)	Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, Kliimaministeerium
Kaasvastutajad (valitsemisala asutused)	Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet (PRIA), Põllumajandus- ja Toiduamet (PTA), Keskkonnaamet (KeA)

8.1 Programmi mõõdikud

Tabel 4. Programmi (nimetus) ja programmi tegevuste mõõdikud

Programmi mõõdikud	Tegelik			Sihttase	
	2022	2023	2024	2024	2025
Lisandväärtus töötaja kohta ettevõttes, mis tegelevad kalandusega (kutseline kalapüük, vesiviljelus ja kala töötlemine), €	34 190	45 675	-	29 000	29 500
Töökohtade arv ettevõttes, mis tegelevad kalandusega (kutseline kalapüük, vesiviljelus ja kala töötlemine)	1823	1757	-	1855	1875
Heas seisus kalavarud, %	42	45	-	61	61
Programmi tegevus	Kutseline kalapüük				

Ranna- ja siseveekogude kalapüügi sektoris hõivatute keskmine vanus	54	54,9	54	54	54
Kutselise kalapüügi ettevõtete keskmine palk (suhe Eesti keskmisesse), %	84,5	72,6	-	85	88
Kutselise kalapüügi ettevõtete müügitulu, (EUR)	75,5 mln	86,9 mln	-	67,7 mln	68,7 mln
Programmi tegevus	Vee-elusressursside töötlemine				
Eesti päritolu eksporditavate toodete koguväärtus, €	153,8 mln	152,9 mln	177,7 mln	155 mln	160 mln
Kalandustoodete tarbimine Eestis, (kg inimese kohta)	17	17,5	-	17	18
Kalatöötlemise lisandväärtus sektoris töötaja kohta, €	27 100	33 504	-	22 500	23 000
Programmi tegevus	Vesiviljelus				
Vesiviljelusettevõtete müügitulu, €	4,9 mln	5,7 mln	-	7 mln	8 mln
Vesiviljelussektori toodang, tonni	801	918	-	1200	1400
Programmi tegevus	Kalavarude haldamine ja kaitse				
Madalas seisus varude arv	22	17	-	15	15
Jõgedel avatud rändetakistuste arv (tk)	118	125	129	130	135
Programmi tegevus	Kalavarude kaitse ja -püügi haldamise korraldamine (Kliimaministeerium)				

Tulemiga ``vastab nõuetele`` kontrollide osakaal kalakaitses, %	74	-	72	Tase ei ole langenud	Tase ei ole langenud
---	----	---	----	----------------------	----------------------

8.2 Programmi olukorra analüüs

Kalanduse programmi eesmärk on kestlik kalandus, mis tagab sektori konkurentsivõime ning kalavarude säästliku majandamise. Programmi eesmärkide täitmist jälgitakse tabelis 3 toodud mõõdikutega. Tegemist on Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi ja Kliimaministeeriumi ühisprogrammiga.

Majanduslikult elujõulise ja konkurentsivõimelise kalandussektori areng sõltub suuresti kalavaru seisundist ning piiratud ressursi tingimustes tehtud otsustest selle varu kasutamisel ja haldamisel. Lisaks tuleb leida võimalused, kuidas kasutada võimalikult efektiivselt maa- ja veeressurssi kalakasvatamisel. Kalapüük, kalapüügi- ja vesiviljelustoodete töötlemine, vesiviljelus – need valdkonnad peavad põhinema konkurentsivõimet, sissetulekuid, lisandväärtust ja teadmisi suurendaval majandamisel, mis on samaaegselt keskkonnahoidlik ja sünergiaid loov.

Eesti kutselise kalapüügi sektor jaguneb ranna- ja siseveekogude püügiks, Läänemere traalpüügiks ning kaugpüügiks. 2024. aasta seisuga tegutseb sektoris 1578 püügiloa omanikku ning 2241 kalurit. Piiratud kalavaru tingimustes tagab oskusteabe ja traditsioonide kestmise, konkurentsivõime püsimise ning ettevõtjate tehtud investeeringute järjepidevuse ajaloolisel püügiõigusel põhinev kalapüügivõimaluste jaotussüsteem.

Peamised väljakutsed püügisektoris on seotud püügikoormuse vähendamise ja sissetulekute tõstmisega. Majanduslikult olulistest kalavarudest on praegu heas seisus alla poole ning kalapüügivõimalused vähenevad, mistõttu tuleb püügitegevust viljeleda senisest tunduvalt säästlikumalt ning majanduslikult kasumlikumalt. Kalavarude looduslikuks taastumiseks tuleb taastada kalade elupaiku ja kudealasid ning tagada nende säilimine. Ohustatud kalaliikide varude taastamiseks asustatakse veekogudesse kalade noorjärke. Kalavarude hea seisundi saavutamiseks on vaja vähendada kalavaru kasutamise koormust tervikuna kõigi selle varu kasutajate hulgas (kutselised kalurid, harrastuskalurid, hülged, kormoranid) ning ajakohastada kalavarude kaitsemeetmeid. Jätkuvalt on vajalik teha jõupingutusi ebaseadusliku ja teatamata kalapüügi ohjamiseks, püütud eluvõimetu kala tagasiheite lõpetamiseks ning soovimatut kaaspüüki vähendavate püügimeetodite ja -vahendite kasutusele võtuks.

Ranna ja siseveekogude kalapüügi- ja vesiviljelussektori konkurentsivõime ja tulusus on madal, mis muuhulgas tuleneb ebapiisavast ühistegevusest toodangu väärimdamisel ja turustamisel ning on tingitud ka kalapüügi hooajalisusest, mistõttu on vaja tähelepanu pöörata ranna- ja siseveekogude kalurite tegevuste mitmekesistamisele ja sissetulekute tõstmisele. Säästva sinimajanduse kasvu toetab kestliku kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmise ja vee-elusressursside väärimdamise kõrval ka majanduslikult elujõuliste rannikukogukondade areng.

Vee-elusressursside töötlemist iseloomustab vähene tootearendus. See tähendab ühelt poolt seda, et tooted on tagasihoidliku lisandväärtusega, teisest küljest on senini vähe tähelepanu pööratud nende ressursside töötlemisele, mille potentsiaal on kasutamata või vähe kasutatud ja mille väärimdamine ei suurenda survet keskkonnale, et tagada vastavus elurikkuse, kliimaneutraalsuse ja ringmajanduse eesmärkidega. Kuna Eestis püütakse kala kordades rohkem, kui siin ära tarbitakse, siis sõltub tänase sektori majanduslik kestlikkus paljuski ekspordist. Kalandussektori ettevõtete investeeringute soodustamiseks tuleb toetada keskkonnasõbralike ja energiasäästlike tehnoloogiate kasutuselevõttu, soosides ressursside tõhusamat kasutust. Kalatöötlemis- ja vesiviljelussektoris tegutsevatele mikro- ja väikeettevõtjatele, kellel on madal omafinantseeringuvõime, ning väikeste ja keskmiste suurustega ettevõtetele (VKE), kellel on raske saada pikaajalisi laene, võimaldatakse turutõrgete leevendamiseks ligipääsu laenu rahale. Töötlemissektori konkurentsivõime tõstmiseks, sh lisandväärtuse kasvatamiseks on vaja toetada vee-elusressursside tootearendust ja uuenduslike tehnoloogiliste lahenduste

väljatöötamist ettevõtete ja teadus- ja arendusasutuste koostöö ning Eesti teadlaste rahvusvahelises teaduskoostöös osalemise kaudu.

8.3 Programmi tegevuste täitmise analüüs

Kalanduse programm on ühisprogramm Kliimaministeeriumiga ja sinna kuulub kuus programmi tegevust: kutseline kalapüük, vee-elusressursside töötlemine ja turustamine, vesiviljelus, EMKVF keskkonnakaitsemeetmete rakendamine, kalavarude haldamine ja kaitse ning kalavarude kaitse ja -püügi haldamise korraldamine (KLIM).

8.3.1 Programmi tegevus – Kutseline kalapüük

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- 2023. aastal kehtestati Vabariigi Valitsuse määrus nr 92 „Kutselise kalapüügiga seotud andmete esitamise kord“, millega rakendatakse elektroonilist andmeesitust alates 2024. aasta 1. juulist.
- 2024. aastal jätkus Peipsi, Läämi- ja Pihkva järvel 2023. a jõustunud uus püügikorraldus, st püügivõimalused on jaotatud (5 liiki - koha, ahven, haug, latikas, räabis) aastasaagina individuaalsete lubatud püügivahendite põhisel. Püügikorralduse muutuse esialgsetel tulemustel on püügidünaamika stabiilsem ning esmakokkuostu hinnad tõusnud.
- Kalanduse kohalikele tegevusrühmadele võimaldati EMKVF rahalisi vahendeid, et suurendada kalanduse ja vesiviljelusega seotud ranna-, sisevete- ja saarte kalanduskogukondade suutlikkust kavandada ja koostada kohaliku arengu strateegiat.
- Kaugpüügis Kirde-Atlandi kalanduskomisjoni veealal toimus üleminek elektroonilisele andmevahetusele (ERS süsteem), mis lihtsustab oluliselt infovahetust Euroopa Komisjoni ja kalandusorganisatsiooni lepingu poolte ning sekretariaadiga.

Peamised kitsaskohad haldusalas, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Seoses lausalise üleminekuga kutselise kalapüügiga seotud andmete elektroonilisele esitamisele alates 1. juulist 2024. aastast, tuleb palju rõhku pöörata teavitustegevustele sektoris, vastavate juhendmaterjalide pakkumisele ja kalurkonna koolitamisele ja nõustamisele. Ranna- ja siseveekogude kalurkond on suhteliselt vanemaealine, mis pärsib kiiret andmete esitamise üleminekut ja nõuab rohkem aega ja panustamist selgitamisse ja koolitamisest. 2024. aastal viidi läbi kokku 42 PERK teemalist koolitust. Grupikoolitustel osales 590 kalurit. Kontoris on personaalselt nõustatud 360 inimest. Telefoni teel on nõustatud üle 2600 korra. Koolituste korraldamist jätkab Põllumajandus- ja Toiduamet.
- Kutselises kalapüügis on väljakutseks EL nõuete tagamine, mis muuhulgas sätestavad kontrollide % kogu püügitegevusest. Seetõttu püsib ka selle valdkonna kontrollide arv stabiilsel tasemel. 2022. aastal alanud Venemaa agressioon Ukrainale piiras oluliselt koostööd Venemaaga Peipsi järve kalavarude haldamisele – läbirääkimised kalavarude haldamiseks toimuvad ekspertide tasemel virtuaalselt ainult esmatähtsates küsimustes.
- Sisendhindade tõus koos tööstuste poolse tooraine nõudluse suurenemisega vedas kutselise kalapüügi ettevõtete müügitulu kasvu, kuid samas mõjutas ka lõpptootte hindu tarbijatele negatiivses suunas.

8.3.2 Programmi tegevused – Vee-elusressursside töötlemine ja vesiviljelus

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- Valdkonna teadus- ja arendustegevuse teadmussiirde edendamisele aitas kaasa EMKVF rahaliste vahendite toel loodud Kalanduse Teabekeskus, mis aitab tõsta valdkonnas tegutsevate ettevõtjate teadmiste taset selleks, et suurendada majanduslikku ja keskkonnamõjusid jätkusuutlikkust, edendada valdkonnas tegutsevate ning teadus- ja arendusasutuste vahelist koostööd, parendada kalanduse mainet ja laiema avalikkuse teadlikkust kalandusest.
- Selleks, et aidata kaasa uute toodete tootmisele, ressursitõhususe suurendamisele ja taastuvenergia kasutuselevõtmisele, et leevendada töötlemisprotsessi keskkonnamõjusid ning soodustada säästvamatele ja taastuvatele energiaallikatele üleminekut ja digitaliseerimist, töötati koostöös kalapüügi- ja vesiviljelustoodete töötlemisega tegelevate ettevõtjatega välja vastavasisuline EMKVF meede, mille rahaliste vahendite toel nimetatud tegevusi viia ellu.
- 2024. a on Eesti päritolu kalapüügi- ja vesiviljelustoodete kogused aastaga mõnevõrra küll kasvanud, samas jäävad eeskätt külmutatud kala ekspordikogused märkimisväärselt alla 2022. a eelnenud ekspordimahtudele (2022. a kogueksport 82 909 tonni vs 71 077 tonni 2024. a).

Madalamatest ekspordimahtudest hoolimata on Eesti päritolu toodete ekspordi koguväärtus suutnud püstitada varasemaga võrreldes uue rekordi, mis on 2024. a kokku 177,7 miljonit eurot.

- Viimastel aastatel langustrendis olnud ekspordimahtudest hoolimata suudeti välisurgudele saada kauba eest suurem väärtus kui varasematel aastatel. Seda ilmestab eeskätt külmutatud kalatoodete väärtuse kasv kogu Eesti päritolu kalatoodete ekspordist. Kui 2023. a mõjutasid pelaagiliste kalade töötlemisega tegelevaid ettevõtjaid kalaõli- ja jahu maailmaturul tõusnud hinnad, siis 2024. a kasvas ka inимtoiduks püütud kala väärtus.
- Koostöös riigi- ja teadusasutustega ning kalandus- ja vesiviljelussektori ettevõtjatega töötati välja riiklik uuringute programm, et tagada terviklik ja praktiline lähenemine uuringute teemadele, mis hõlmavad kalapüügi, vesiviljeluse, keskkonna ja vee-elusressursside väärdamise valdkonda. Eesmärk on suunata Eesti kalandus- ja vesiviljelussektori arengut, toetada innovatsiooni ja teadmiste põhiste otsuste tegemist, mida plaanitakse rahastada EMKVF vahenditest.
- Suurendamaks teadlikkust kalapüügi- ja vesiviljelustoodete omadustest, laiendada nende toodete turustusvõimalusi ning tõsta nende toodete tootmise ja töötlemise konkurentsivõimet, aidates kaasa toiduga kindlustatusele ning luua kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmise, töötlemise ja turustamisega tegelevatele ettevõtjatele võimalusi uutele välisurgudele sisenemiseks ning hoida avatuna juurdepääs olemasolevatele välisurgudele, mis koos vähendavad nende ettevõtjate sõltuvust üksikutest välisurgudest töötati välja meetmed, mida rahastatakse EMKVF vahenditest.

Peamised kitsaskohad haldusalas, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Jätkuv Venemaa sõjaline agressioon Ukraina vastu ning Euroopa Liidu ja tema rahvusvaheliste partnerite kehtestatud sanktsioonid ning Venemaa vastumeetmed neile tekitasid sõja algusest märkimisväärset majanduslikku ebakindlust, mis osaliselt häirisid kaubavoogusid ja toidu tarneahela toimimist ning tõid kaasa viimaste aastakümnete suurima ootamatu toidu tootmiseks vajalike sisendite hinnatõusu ning see tendents jätkus, põhjustades mõningaid turuhäireid ja mõjutades nii kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootjate kui ka töötajate käekäiku. Kuigi ettevõtjad on ajas olukorraga püüdnud kohaneda, siis Venemaa sõjalise agressiooniga kaasnev ja jätkuv olukord võib avaldada mõju välisurgudele.
- Merevesiviljeluse arengu peamiseks takistuseks on Läänemere kesine seisund liigsete toitainete sisalduse tõttu, mistõttu on vajalik välja töötada ja riiklikul tasemel kokku leppida sellised meres kalakasvatamisega kaasneva negatiivse keskkonnamõju leevendusmeetmed, mis on ka majanduslikult kestlikud. 2023. a tõusid mõnevõrra vesiviljelustoodete müüginahud, samas mõjutab tootmist kallinenud sisendihinnad (energia, sööt). Kasvatatud kala keskmine kilohind püsis 2024. a võrreldes möödunud aastatega samas suurusjärgus, mis tooraine nõudluse suurenemisel soosib endiselt valdkonna arengut ja võimaldab kasumlikult toota.

8.3.3 Programmi tegevused – Kalavarude haldamine ja kaitse (REM) ning kalavarude kaitse ja -püügi haldamise korraldamine (KLIM)

Olulisemad tegevused ja arengud 2024. aastal:

- Sotsiaalmajanduslik mõju 2022. aastal ühe harrastaja kohta aastas oli tõusnud 323 euron. Selle mõõdiku tulemused selguvad üle aasta ja uue uuringu tulemused 2024. a kohta selguvad aprill/mai 2025. 2020. a oli see näitaja 210 eurot ja ilmselt andsid siin osalise tagasilöögi rangelt kehtestatud koroonapiirangud. See mõõdik on otseselt seotud Eesti majanduse üldise taseme ja heaoluga. Kui majanduse üldnäitaja paraneb, suurenevad ka kulutused harrastuspüügile, ja vastupidi.
- Kalade rändetakistusi oli 2024. aastaks lõheline jõgedel avatud kokku 129 tk. 2024. aastal avati neist neli: Ruila pais Vasalemma jõel, Püssi pais Purtse jõel, Aarike II pais Tatra jõel ja Hendrikhansu kivivare Hendrikhansu ojal. Rändetakistuste likvideerimine on pidev töö ning käib aktiivne lahenduste otsimine koostöös teadlaste ning haldusala asutustega. Rändetakistused

avaldavad negatiivset mõju nii kaladele (nt kasvukiirus, toitumis- ning rändevõimalused) kui ökosüsteemile laiemalt.

- Kalandusuuringud kalavarude seisundi hindamiseks on läbi viidud nii siseveekogudel kui ka merel ning vastavad soovitusel on esitatud. Läbi on viidud 17 uuringut.
- Kalanduse valdkonna kontrollide (harrastuspüük, keelualad ja -ajad, kutseline kalapüük) tulemustest vastas 2024. nõuetele 72%, viimaste aastate tase on stabiilne.
- Selleks, et aidata kaasa kalavarude olukorra paranemisele ning keskkonna ja bioloogilise mitmekesisuse säilimisele ning tagada tõhus kalanduse kontrolli ja õigusnormide täitmise süsteem, suurendades sealjuures kalanduse valdkonnas kontrolli ja järelevalve ülesandeid täitvate riigiasutuste administratiivset suutlikkust töötati välja vastavad meetmed, mida rahastatakse EMKVF vahenditest.
- 2024. aasta sügisel leppisid KeA ja teadusasutuste esindajad kokku angerja asustamise põhimõtted, et võimaldada angerjate asustamine 2025. aasta alguses kuni angerja majandamiskava uuendamiseni.
- 01.01.2025 võttis Keskkonnaamet kasutusele uuendatud andmekogu OKAS2, kuhu muuhulgas talletatakse ka kalandusalase järelevalve käigus kogutud informatsioon. Uuendatud andmekogus jäädvustatakse olulisel määral andmeid kujul, mis on masintöödeldavad ning regulaarsete päringutega (vähemalt 1 kord ööpäevas) saavad nii inspektorkoosseis kui ka nende juhid ülevaate teostatud järelevalvetoimingutest ja tulemustest. Operatiivsete ülevaadete olemasolu annab võimaluse järelevalveressurssi oluliselt paremini suunata ja kasutada.

Peamised kitsaskohad haldusalas, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Laiapõhjalised kalakaitsemeetmed nõuavad tugevat poliitilist tahet (püügivahendite piirarvu korrigeerimine, püügivahendite silmasuuruse korrigeerimine, kalade rändeteede avamine).
- 2023. a oli 45% kalavarudest vaid heas seisus. Seega võib varude seisundit pidada halvaks. Üks suur teema, millega peame jätkuvalt tegelema, et seda kurssi muuta on püügikoormuse vähendamine rannapüügis, st et püügivahendeid on liiga palju võrreldes kala populatsiooni suurusega (nõuab head koostööd kaluritega). Vajalik on pidev kalavarude seisundi hindamine ja vastavalt sellele kaitsemeetmete ajakohastamine. 2024. aastal tõusid haugi ja ahvena alamhõõdud, uuendati vooluveekogude püügikeelualasid, viidi sisse harrastuspüügil päevalimiidid vimmale ja säinale. Eesmärgiks on tõsta 65% kalavarudest heale tasemele 2030. aastaks. Heas seisus ja madalas seisus kalavarude kohta puuduvad praeguse seisuga 2024. a andmed. Mõlemad mõõdikud on omavahel seotud ja **2024. a tulemus selgub juunis 2025**, kui vastavad aruanded on esitatud.
- Kalatoiduliste lindude ja loomade populatsioonide kasv, mis suurendavad kisklust, eelkõige hallhülge ja kormorani populatsioonid on jõudsalt kasvanud ning nende mõju kalavarudele on samas suurusjärgus kutselise rannapüügi (ca 10 000 t kumbki). Oluline on vähendada mereimetajate ja lindude mõju kalavarudele. 2024. a alustati kormorani munade õlitamisega ning 2025. aastal jätkub see samas või suuremas mahus. Probleemkohaks on siis huvigruppide vastasseis (kalurid ja ornitoloogid). 2024. a täitus hallhüljeste küttimise limiit praktiliselt täies mahus. Probleemkohaks on siin liiga madal küttimise kvoot (ca 60 isendit – 1% viimase kolme aasta loendatud isendite arvust).
- Rändetakistuste avamine toimus 2024. a tagasihoidlikumalt, sest EMVFi vastav toetusvoor avanes planeeritust hiljem ning läbirääkimised osapooltega (KeA, RMK, paisuomanikud) s.h lahenduste leidmine võttis planeeritust enam aega.
- 2024. aastal angerjate asustamise kitsaskohad näitasid angerja majandamiskava uuendamise vajadust, milleni siiski sel aastal ei jõutud.
- Kalanduse valdkonna töökorralduse killustatus: 2023. aastal liikus kalanduse valdkonna poliitika kujundamine täies mahus Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumisse, ainsaks erandiks kalapüügi korraldamisel KPS kohaselt on harrastuspüügi kalastuskaartide andmine ja harrastuspüügiandmete kogumine, mis on endiselt Keskkonnaameti kohustus. Ministrite

vaheline kokkulepe nägi ette ülesannete jaotuse täpsustamise ReM eestvedamisel, mis on aga siiani tegemata, tulemuseks jätkuv rollide ebaselgus.

- Keskkonnaameti järelevalve võimekus kontrollida kala käitlemist (kala käitlevad ettevõtted, kala jaemüügikohad ja kala transport) on jätkuvalt madal. Kala ja kalandustoodete käitlemise nõuetele vastavuse üle teevad järelevalvet eelkõige Keskkonnaamet ning Põllumajandus- ja Toiduamet, ametite järelevalves esineb dubleerimist (nt kalaga kaasa liikuvate dokumentide kontroll), infovahetus on halb. Jätkuvalt on ebaselge, millise etapini kala käitlemisel peaks ulatuma Keskkonnaameti järelevalve. Kehtiv seadusandlus ei võimalda kala käitlemist tõhusalt kontrollida.

8.4 Aruandeaasta programmi tegevuse eelarve täitmine

Tabel 4. Programmi tegevuste 2024. a eelarve täitmine, tuhat eurot

	Esialgne eelarve	Lõplik eelarve	Täitmine
Kutseline kalapüük	5 264	3 191	3 143
Kulud	5 264	3 191	3 143
Vee-elusressursside töötlemine	3 331	1 912	1 888
Kulud	3 331	1 912	1 888
Vesiviljelus	1 042	451	433
Kulud	1 042	451	433
EMKFi keskkonnakaitsemeetmete rakendamine	2 637	1 397	1 372
Kulud	2 637	1 397	1 372
Kalavarude haldamine ja kaitse	1 065	2 776	2 330
Kulud	1 065	2 776	2 330
Kalavarude kaitse ja -püügi haldamise korraldamine (KLIM)	3 679	4 341	3 757
Kulud (KLIM)	3 679	4 341	3 757

Kalavarude kaitse ja -püügi haldamise korraldamine

Lõplik eelarve ületab esialgset seetõttu, et eelmisest aastast kanti üle kasutamata jääke 866 000 eurot ning Keskkonnaametil ei olnud esialgses eelarves planeeritud Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi 2021-2027 perioodist kasutada olevaid välisvahendeid summas 649 000 eurot. Välisvahenditest jäi kasutamata 119 000 eurot. Piirmääraga vahenditest jäi kasutamata 458 000 eurot, kuna järelevalveks planeeritud tööjõukuludest kaeti osaliselt EMKVFi toetustest. Kulude maht oleneb välisreidide arvust ning kestvusest. Jääke kasutatakse 2025. aastal järelevalve tegevusteks.

Kalavarude haldamine ja kaitse

Piirmääraga kulude jäägist suurem osa on kaetud eraldustunnuseta valdkondlike teadus- ja arendustegevuste lepingutega võetud kohustustega. Vahendeid kasutatakse 2025. aastal jätkuvate valdkondlike teadusuuringute lepingutega seotud kulude katteks.

Suurim välisvahendite jääk on tekkinud Euroopa Liidu andmekogumise programmi meetmes. Tegevusi ja uuringuid (kokku hetkel 7) prognoositi suuremas mahus kui jõuti välja maksta, rahastus kasutatakse ära välisvahendite perioodi jooksul.

Programmi tegevuste „EMKFi keskkonnakaitsemeetmete rakendamine“, „Kutseline kalapüük“. „Vee-elusressursside töötlemine“ ja „Vesiviljelus“ piirmääraga jäägid on eraldustunnusteta tegevuskulude (tööjõu- ja majandamiskulud) jääk, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks.

Lisaks sisaldab programmi tegevuse „**Kutseline kalapüük**“ jääk sihtotstarbelisest reservi vahendid, mida kasutatakse 2025. aastal samaks otstarbeks:

Alus	Sihtotstarbelise eraldise kood	Sihtotstarbelise eraldise sisu	Summa
Rahandusministri KK 109	SR080109	KT küberturvalisuse kulud 2024	2

LISA 1 Tulemusvaldkonna sisend riigi 2024. aasta majandusaasta koondaruandesse

Tulemusvaldkonna eesmärk:

Eesti toit on tarbijate poolt eelistatud, elukeskkond on hoitud, toidusektori ettevõtted on edukad ning maa- ja rannakogukondade elujõud kasvab

Tulemusvaldkonnaga enim seotud strateegia „Eesti 2035“ strateegiline siht:

Eesti majandus on tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik

Valdkonna arengukavad:

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030

Tulemusvaldkonda kuuluvad programmid:

Põllumajandus, toit ja maaelu

Kalandus

Tulemusvaldkonnaga seotud valitsemisalad:

Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi valitsemisala

Kliimaministeeriumi valitsemisala

TULEMUSVALDKONNA ÜLEVAADE

Positiivsed arengud

- **Toidu varustuskindluse tagamine on Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi üks riigikaitsealistest ülesannetest.** 2023. aastal koostati koostöös suuremate toidutootjate ning erialaliitudega toidu varustuskindluse strateegia ja tegevuskava. Defineeriti põhilised ohud, võimelüngad ning vajalikud tegevused nii riigi kui erasektori poolt. Olulisemad strateegia tegevuskava tegevused, mis 2024. aastal alguse said on nn kriisipoodide arendus, hajutatud kütusevaru suurendamine esmatootmise juures, tarneahela osapooltega kriisikommunikatsiooni võrgustiku ja -mudeli loomine, tehtud sai olulisemate tarneahela ettevõtete prioriteetse elektritarbijate nimekirja lisamine, kriitilisele tehnikale juurdepääsu tagamine kriisiaegsele vedelkütusele ning kriitilise tehnika riigikaitsealistest kohustustest vabastamise koordineerimine. Enamik neid ülesandeid on jätkuvad ja arenevad, kuid jõuline algus on tehtud ning Eesti inimeste võime ka rasketes kriisides paremini hakkama saada on seeläbi tõusnud.
- 2024. aastal möödus **teine ÜPP strateegiakava 2023-2027 rakendamise aasta**, mille jooksul rakendusid kõik Eesti ÜPP strateegiakava I samba toetused ning ka osa II samba toetustest. **Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks maksti 2024. aastal toetusi kokku ~335 mln eurot.**
- **Kalandussektori arenguks maksti 2024. a toetusi välja 2,6 mln eurot.** Eesti kalandussektori arenguks on oluline Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi (EMKVF) rakendamine. See aitab kaasa kalandussektori jätkusuutlikule arengule, toetab keskkonnahoidu, edendab kohalikku arengut ja suurendab sektori konkurentsivõimet. 2024. aastal avati täiendavalt 8 uut meetet ja tehti kalandussektoriga ulatuslikku koostööd, et 2025. aastal avada suur enamus fondi meetmetest. Nii ongi koostöös PRIAga 2025. aasta toetuse ajavasse planeeritud 23 uue EMKVF-i meetme avamine, millest osad on juba aasta alguses avanenud.
- **Keskkonnahoiu täiendavaks tagamiseks soodustatakse põllumajanduses keskkonnasäästlike majandamisviiside kasutuselevõttu ja kasutamise jätkamist ühise põllumajanduspoliitika toetuste abil.** Keskkonnasõbralikult majandatava maa osakaal kasutuses olevast põllumajandusmaast oli 2024. aastal 92.59 protsenti.

- **Toiduohutuse baromeeter, mis mõõdab üldist toiduohutuse olukorda Eestis aastapõhiselt ja võrrelduna eelmisesse aastasse, oli 2024. aastal 99,34.** Eesmärgiks on, et näit oleks vähemalt 100 ehk ei langeks võrreldes eelmise aastaga. Toiduohutuse baromeeter näitas 2024. aastal võrreldes 2023. aastaga toiduohutuse olukorra kerget langust.
- **Teadmistepõhise poliitikakujunduse lahutamatu osa on rakendusuringute elluviimine strateegiliselt olulistest valdkondades.** 2024. aastal saavutati Euroopa Komisjoni töögruppides kokkulepe uute aretustehnikate (UAT) kasutuselevõtuks. Avanenud võimaluste rakendamiseks Eestis anti koostöös Eesti Teadusagentuuriga välja 2 miljoni euro suurune sihttoetusgrant, et tõsta Eesti sordiaretusega uurimisrühmade võimekust täppisaretustehnikate kasutuselevõtul. Lisaks algatati koostöös Eesti Teadusagentuuri ja Kliimaministeeriumiga Agrometeoroloogia rakendusuringuid, mille kogueelarve ulatub 1,2 miljonini eurot. Nende uuringute eesmärgiks on välja töötada ettevõtjatele kliimamuutustega kohanemist toetavad teenused.

Väljakutsed

- **Toidu ohutuse ja usaldusväärsuse tagamine** eeldab teadmuspõhist lähenemist, järjepidevat kohanemist ühiskonna ootustega riskide maandamisel ja laiapõhjalist järelevalvet ning tarbija teadlikkuse tõusu. Seetõttu on vaja oluliselt tõsta riigi suutlikkust tegeleda tõhusalt toiduohutuse järelevalvega, sh riskihindamise ja –kommunikatsiooniga.
- **Antibiootikumide kasutamine põllumajandus- ja loomikloomadel on langenud viimase 10 aastaga 35%, kuid vähenemine on peatumas.** 2023. aastal müüdnud toimeainete kogus võrreldes eelneva aastaga tõusis vähesel määral. Antibiootikumide kasutamisega kaasneb mikroorganismide omadus mitte alluda antibiootikumide toimele ehk mikroobide antibiootikumiresistentsus (AMR). AMR regulaarset seiret sigadel ja kodulindudel ning nende saadustel teeb Põllumajandus- ja Toiduamet. Seiretulemused näitavad, et AMR esinemise kasvutrend ilmneb ka Eestis.
- **2024. aastal Eesti loomakasvatustevõtetes eriti ohtlike loomataudide juhtumeid ei olnud.** Vaatamata sellele positiivsele tulemusele oli olukord siiski keeruline. Üldine sigade Aafrika katku riskifoon metsades on tõusuteel.
- **Peamised probleemid maapiirkonda elama asumisel on teenuste kättesaadavus, atraktiivsete töökohtade vähesus ning probleemid elamumajandusega.** MES jätkas 2024. aastal eluaseme kaaslaenu väljastamist maapiirkonnas kodu ehitamiseks või renoveerimiseks. Pilootprojektina rakendatakse kaaslaenu alla 1000 elanikuga asustusüksustes, v.a Harjumaal ja teatud Tartumaa valdades. Sihtasutuse kaaslaenu maksimaalne summa on 100 000 eurot. **Krediidiasutuste kaaslaenu summa oli 11,08 miljonit eurot ning laenu saajate omafinantseering 2,42 miljonit eurot.**
- **Põllumajandussektori ettevõtete kohanemine roheülemineku väljakutsetega, sh kliimamuutuste leevendamisega ja samas toidu varustuskindlusega seotud riskide maandamine on valdkonna oluline kompleksne väljakutse,** millele lahenduste leidmiseks on koostatud „Roheülemineku teekaart neljas põllumajandus- ja toidusektori valdkonnas” ning rakendatud eri meetmeid toidu varustuskindluse tagamiseks koostöös eraettevõtetega. Samuti toetab roheülemineku väljakutse lahendamist ka uuendatud Rohepöörde tegevusplaan 2023–2025.
- **Toidusektori konkurentsivõime ja eksport.** 2024. aasta uuring Eesti elanike toidukaupade ostueelistuste ja hoiakute kohta näitab selgelt, et Eesti tarbijad hindavad jätkuvalt kodumaist toitu, kuid elukalliduse tõus on suurendanud hinnatundlikkust ja seadnud uusi väljakutseid nii tarbijatele kui ka toidutootjatele. 2024. aasta uuringu kohaselt eelistab 59% Eesti elanikest kodumaist toitu. Võrreldes 2022. aastaga, kui nimetatud uuring viimati läbi viidi, on vastav näitaja veidi langenud.

- Heas seisus kalavarude osakaal oli 2023. a 45 %, varude seisund on halb ja jääb alla seatud sihttasemele 61%. Kalavarude seisundi parandamiseks tuleb jätkuvalt ajakohastada kalavarude kaitsemeetmeid, vähendada püügikoormust rannapüügis.